

S B O R N Í K
N Á R O D N Í H O M U Z E A V P R A Z E

ŘADA C – LITERÁRNÍ HISTORIE

A C T A
M U S E I N A T I O N A L I S P R A G A E

SERIES C – HISTORIA LITTERARUM

56 • 2011 • 1–2

ZDENĚK V. DAVID:

Karel H. Máchůs Philosophical Challenge to the Catholic Enlightenment in Bohemia

Filozofická výzva Karla H. Máchy katolickému osvícenství v Čechách

OBSAH–CONTENTS–INHALT

Karel H. Mácha's Philosophical Challenge to the Catholic Enlightenment in Bohemia (Zdeněk V. David)	3
České shrnutí	13
Zprávy z Knihovny Národního muzea	
Výměna publikací Knihovny Národního muzea v letech 1990–2010 (Jarmila Kučerová)	15
Hudební sbírka v Knihovně Kinských (Eliška Bastlová)	19
Jan Zrzavý stále objeovovaný (Jitka Měřinská)	21
Publikace Petra Maška o Šlechtických rodech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku	23
Vyšel nový Katalog rukopisů Knihovny NM Michala Dragouna	23
Výstavní projekty Knihovny Národního muzea	
Život mezi knihami. Knižní vazby Jindřicha Svobody (Hana Karkanová)	24
Jubileá	
Půlstoletí činnosti v Národním muzeu v Praze, PhDr. Jaroslav Vrchotka, CSc. (1947–1995)	31
Mgr. Alena Skwarlová, padesát let v Knihovně Národního muzea	34
Aktuality	
Seminář knihovníků muzeí a galerií ČR v Českém Těšíně (Helga Turková)	35
Digitální knihovna kramářských tisků Špalíček (Iva Bydžovská)	35
Opravený hrob Jarmila Krecara z Růžokvětu na Olšanech (Pavel Muchka)	38
Jarmil Krecar jako bibliotékař Národního muzea (Petr Kubát)	39
Dostěhováno. A jak dále? (Martin Sekera)	44
Ukončení Kulturních aktivit KNM ve Chvalském zámku (Praha 20 – Horní Počernice) (Pavel Muchka)	45
Zpráva o nákupu unikátního prvotisku a dalších 41 starých tisků Knihovnou Národního muzea (Richard Šípek)	47
Anglická shrnutí ke str. 15–19 a 39–43 / Abstracts on pp. 15–19, 39–43	47
Zprávy z Matice české, sekce Společnosti Národního muzea	
Informační panely v regionech České republiky (Pavel Muchka)	48
Václav Bolemír Nebeský (Dalibor Dobiáš)	49
Milota Zdirad Polák a Obříství (Eva Ryšavá)	50
Rychnovský rodák František Martin Pelcl (Lubomír Sršeň)	51
Josef Dobrovský, Nosticové a Měšice (Eva Ryšavá)	52
František Adolf Šubert (Martin Kučera)	53
Jarmila Glazarová (Naděžda Macurová)	54
Jan Karafiát (Věra Brožová)	55
Vítězslav Hálek (Magdaléna Pokorná)	56

KAREL H. MÁCHA'S PHILOSOPHICAL CHALLENGE TO THE CATHOLIC ENLIGHTENMENT IN BOHEMIA

Zdeněk V. David

Abstract: One of the channels through which Romantic mentality was intruding on the more traditional Czech sober-mindedness was through Polish literature, deeply saturated with Romanticism in the post-Napoleonic era. Romanticism, like philosophical Idealism, had a tendency toward an ontological dissolution of the individual, whether through a pantheistic embrace or through the organic interconnectedness of society – or even the world. The principal personage who served as a conduit of the full-blooded Romanticist thought into the Czech cultural scene was the famous Karel Hynek Mácha.

The highly negative criticism of Mácha's poetry and prose by the contemporary literary and intellectual establishment of Bohemia, particularly by Josef Kajetán Tyl, Čelakovský, Josef K. Chmelenský, Jan S. Tomíček and others, revealed the contrast between philosophical Idealism and the unitary metaphysics of Romanticism on the one hand, and the realism, empiricism and ontological individualism of the typical Bohemian world outlook stemming from the Austro-Bohemian Enlightenment on the other. One can examine another, closely related, source of resentment against Mácha's literary style. It was the reflection of elements of the Baroque mentality (visionary, passionate and irrational), which had survived the intervention of the Austro-Bohemian Enlightenment. Along these lines, parallels have been discerned between his work and the literature of the Counter Reformation era (particularly, the poetry of Fridrich Bridel).

Thus, it seems evident that Mácha's devotion to Polish-style Romanticism and harkening after the mystique of the Counter Reformation clashed with the Czech sobriety and realism of the Catholic Enlightenment, a legacy reinforced by the earlier tradition of the Utraquist mainstream of the Bohemian Reformation. What caused resentment in Bohemia assured Mácha a favorable reception in areas under the sway of German Romanticism and philosophical Idealism, especially in Poland and in Slovakia, and attests to the presence of two philosophical traditions in east-central Europe. Thus, the case of Mácha can also serve as a prism through which to distinguish the two cultures of east-central Europe in the early nineteenth century.

Keywords: Austro-Bohemian Catholic Enlightenment, Baroque scholasticism, Biedermeier, Counter Reformation, Idealism, German, Karel Hynek Mácha, Czech Romanticism, Polish Romanticism, Thomistic realism, Utraquism

The Bohemian aversion to Romanticism in belles lettres from the 1820s through the 1840s exploded in the adverse reaction to the writings of Karel Hynek Mácha by the contemporary literary and intellectual establishment of Bohemia, particularly by Josef Kajetán Tyl, František L. Čelakovský, Josef K. Chmelenský, and Jan S. Tomíček, as well as many others. This wave of criticism constituted one of the most notable and well known episodes on the Czech cultural scene of the second quarter of the nineteenth century. The nature of this campaign has been perceptively summed up in the following way: Mácha, disquietude, and Romanticism were thus rejected as an orientation that did not fit into the Czech culture, an orientation, which was adopted from abroad and which was a manifestation of sickness in the Czech milieu.¹

This article seeks to shed new light on the grand cultural clash by establishing a connection, which has not been noted previously, between the excoriation of Mácha on one hand, and the distinctive Bohemian weltanschauung, which emerged from the Austro-Bohemian Enlightenment, on the other hand. The connection of the Realistic outlook

with the Josephist Enlightenment, however, was not merely accidental or casual, but deeply rooted in the Bohemian, as well as Austrian intellectual ambiance. As a salient feature, the Austro-Bohemian Enlightenment had been B at its start under Empress Maria-Theresa (1740–1780) B philosophically grounded by a rejection of the essentialist Baroque scholasticism of the Counter Reformation in favor of the existentialism of Thomistic philosophy. The transition was effected by the architects of Josephist Reform Catholicism, who favored the realist Aquinas over the metaphysician Francisco Suárez. The other side of the coin, as far as the result of Theresa's intellectual revolution was concerned, was a deep aversion to Baroque emotionalism and mysticism, which the philosophy of the so-called second scholasticism represented in Suárez.²

Moreover, the anti-essentialist standpoint and ontic pluralism of the Josephist Enlightenment, as well as the aversion to the emotionalism and epistemological monism of the Counter Reformation, persisted in the Czech intellectual ambiance into the first half of nineteenth century under the paramount pedagogical influence of Bernard Bolzano

¹ Miloš Pohorský, *Mácha a Český romantismus v evropských souvislostech*, in Karel Hynek Mácha, *Dílo*, 2 vols., Miloš Pohorský, ed. (Prague: Československý spisovatel, 1986), 2: 390–391.

² Zdeněk V. David, *Hegel's Collision with the Catholic Enlightenment in Bohemia*, *Kosmas*, 18, no. 2 (2005), 17–20.

(1781–1848) and Franz Exner (1802–1853).³ In addition, as far as Bohemia was concerned, the philosophy of the Josephist Enlightenment harmonized with the realism of the Golden Age of the sixteenth century. As I have explored elsewhere, this Czech historical legacy was recovered in the early stage of the National Awakening and its effect reinforced the impact of the Enlightenment.⁴ I argue that the Mácha phenomenon powerfully challenged the established Czech cultural outlook in two ways. Mainly, the resentment against Mácha's intellectual orientation revealed the contrast between, on the one hand, philosophical Idealism and the monistic metaphysics of Romanticism, and on the other hand the realism, empiricism and ontic individualism stemming from the Austro-Bohemian Enlightenment. In the second place, the resentment against Mácha's literary style stemmed from its embracing elements of the Baroque mentality (visionary, passionate and irrational), which clashed with the sobriety, calmness and rationalism that also derived from the spirit of the Josephist Enlightenment. Paradoxically, the two tendencies followed opposite directions. One, which may be called Ainnovative aimed beyond the Austro-Bohemian Enlightenment to the Lutheran-inspired German Romanticism and Idealism. The other, which might be called Aretrospective, aimed at the Baroque culture of the Counter Reformation, which the Catholic Josephist Enlightenment sought to supercede. Incidentally, the Aretrospective tendency also mirrored the clash between two versions of Catholicism, the Josephist liberal, and the Tridentine of the Counter Reformation.

This assessment of Mácha's Romantic Idealism also helps to illuminate anew the intellectual differentiation within east central Europe. It highlights the significance of the fact that, unlike in Bohemia, Mácha's work was favorably received and emulated in Slovakia and Poland. It can be argued that this positive reaction parallels the vogue of Herder's social philosophy and Hegel's Idealism in the Slovak and the Polish intellectual ambiance, which had remained

unaffected by the Austro-Bohemian Catholic Enlightenment or its equivalent. What passed for Catholic Enlightenment in Poland lacked the pronounced Anti-Tridentine tenor, the tendency toward papal minimalism, and the anti-monasticism in general and anti-Jesuitism in particular, which were characteristic of Josephist Reform Catholicism.⁵ Moreover, the Poles were exposed to powerful intellectual influences in the Grand Duchy and the Poznań area respectively from Russia and Prussia, where philosophical Idealism flourished.⁶

Slovak Lutheran intellectuals, who were the leaders of the Slovak national awakening, imbibed Herderian Romanticism and Hegelian Idealism during their traditional studies at German Protestant universities.⁷ In this respect, it is significant that close parallels exist between the poetry of Mácha and Jan Kollár.⁸ This significance has been obscured by considering Kollár a full-fledged participant in the Czech cultural ambiance. Actually, Kollár, although writing in Czech, was not formed by the realism and sobriety of the Josephist Catholic Enlightenment like the Czech intellectuals, but by the Romanticism and Idealism stemming from German Lutheran universities, like his Slovak Protestant compatriots L'udevít Štúr, Michal M. Hodža, and Josef M. Hurban.⁹ Hegel's influence also facilitated the reception of Polish Romanticism by Slovak intellectuals.¹⁰

An Insertion of the Other Culture

At first sight, it might appear paradoxical that Mácha should combine influences of Romanticism, arising from German Protestant Lutheran milieu, with those of the Counter Reformation, stemming from Spanish scholastic tradition. This paradox, therefore, requires an explanation. Actually, there was not merely a formal, but also a causal kinship between Baroque or late scholasticism with its Aessentialism, on the one hand, and German metaphysical Idealism on the other. While molding Tridentine Catholic schooling, late scholasticism also exerted an influence in the Protestant world

³ Zdeněk V. David, *Realism, Tolerance, and Liberalism in the Czech National Awakening: Legacies of the Bohemian Reformation* (Washington, D.C.: Wilson Center Press; and Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2010), chapter 11. On the issue of Catholic Enlightenment see David Sorokin, *Reform Catholicism and Religious Enlightenment*, *Austrian History Yearbook*, 30 (1999), 187–219, and Comments by T. C. W. Blanning and R. J. W. Evans, *ibid.*, 221–235; T. C. W. Blanning, *The Enlightenment in Catholic Germany*, in Roy Porter and Teich, eds., *The Enlightenment in National Context* (New York: Cambridge University Press, 1981), 118–126.

⁴ On the relationship between the sixteenth-century literature of the Bohemian Reformation era on one hand, and the Austro-Bohemian Enlightenment on the other, see Zdeněk V. David, *Národní obrození jako převtělení Zlatého věku*, *Český časopis historický*, 99 (2001), 486–518. On the contrast between the Josephist Enlightenment and Baroque culture see also Robert B. Pynsent, *Doslov*, in *idem*, *Ďáblové, ženy a národ: Výbor z úvah o české literatuře* (Prague: Karolinum, 2008), 575, 577.

⁵ The Catholic Enlightenment Polish-style seemed to involve more a social rather than ecclesiastical reform; see Jerzy Kloczowski, *History of Polish Christianity* (New York: Cambridge University Press, 2000), 173–190. See also Maciej Janowski, *Polish Liberal Thought up to 1918*, transl. Danuta Przekop (Budapest: Central European University Press, c2002).

⁶ Andrzej Walicki, *Philosophy and Romantic Nationalism: The Case of Poland* (Oxford: Clarendon Press, 1982), 142–145, 173–176; *Historia Polski, 1831–1864*, eds. Stefan Kieniewicz and Witold Kula, vol. 2, part 3 of *Historia Polski*, ed. Tadeusz Manteuffel, 4 vols. (Warsaw: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1957– [1984]), 418–421. For the Russians, German Idealism, especially that of Hegel, dovetailed with the philosophical maximalism of the Eastern Orthodox Church; Tomáš G. Masaryk, *Slovanské studie: Slavjanofilství Ivana Vasiljeviče Kirejevského*, in Masaryk, *Slovanské studie a texty z let 1889–1891*, *Spisy* 20 (Prague: Masarykův ústav AV ČR, 2007), 96. Prussia was the largely unchallenged domain of Hegel's philosophy.

⁷ Elena Várossová, *Hegelovské inšpirácie u Štúra a Hurbana*, in Várossová, *Filozofia vo svete: svet filozofie u nás* (Bratislava: Veda, 2005), 162; Karol Kuzmány, *Ladislav, Hronka*, 3, (1838), 153–154; Ján Ďurovič, *Slovenský pietizmus*, *Historica Slovaca*, 3–4 (1945–1946), 197; Robert B. Pynsent, *Questions of Identity: Czech and Slovak Ideas of Nationality and Personality* (Budapest: Central European University Press, 1994), 73.

⁸ Pohorský, *Mácha a český romantismus v evropských souvislostech*, 2:381; Felix Vodička, *Cesty a cíle obrozené literatury* (Prague: Československý spisovatel, 1958), 155–163; Robert Sak, *Josef Jungmann: Život obrozenec* (Prague: Vyšehrad, 2007), 15, 104. On Mácha's admiration for Kollar, see Čapek, Jan B., *Návrat básníkův, Naše Doba*, 46 (1939), 398.

⁹ David, *Hegel's Collision with the Catholic Enlightenment in Bohemia*, 16–17; Cyril Kraus, *Na tému Karel H. Mácha a Slováci*, *Romboid* (Bratislava), 22 (1987), pt. 5, 68.

¹⁰ Kuzmány, *Ladislav*, 58–61.

in the early modern period. Christian Wolff, in particular, highly valued Suárez, and even Hegel spoke of him with approval. It has been, in fact, suggested that Hegel became one of the legatees of Suárez's anti-realism and anti-individualism.¹¹ By the late sixteenth century the representatives of late scholasticism, like Pedro Fonseca, Benito Pereira and Suárez, had become standard references in the German Protestant universities.¹²

The principal intermediary between the metaphysics of Spanish late scholasticism and that of German Idealism was Wolff, whose notion of being was basically the same as that of Suárez whom he had not only read, but analyzed, and whom he proclaimed as the deepest among Scholastic metaphysicians.¹³ This led to a counterintuitive Ibero-Jesuit and Luthero-Teutonic philosophical and theological cross-fertilization, which sheds light on Mácha's mentality.¹⁴ From Wolff, the essentialist philosophy entered the world of German Idealism through Kant, who considered the pedestrian Wolff the ultimate metaphysician, and B curiously B a philosopher superior to Spinoza, Leibniz, or Descartes.¹⁵ As a further link in this chain of relationship, it was not surprising that the late representatives of Suárezian scholasticism would, in turn, find Wolff's metaphysics congenial.¹⁶

Monistic Idealism: the Polish Romanticism

If the Mácha phenomenon is viewed as a clash between two cultures, the external, essentialist one, which through Mácha clashed with the realistic attitude of the Bohemian Enlightenment, emanated largely from Polish Romanticism. The main trigger for the intrusion of this external culture was

the failure of the Polish Uprising of 1830–1831.¹⁷ Although Mácha from a young age was an avid reader of Polish poetry, especially that of Adam Mickiewicz, he fully imbibed the Romantic mentality of the Polish exiles who had found refuge in Prague after the unsuccessful Polish Uprising.¹⁸ He then took copious notes on the writings of Polish Romantics: Antoni Młczyński (1793–1826); the Hegelian philosopher and poet Stefan Garczyński (1805–1833); Julian Korsak (1807–1855); Seweryn Goszczyński (1801–1876); Józef Zaleski (1802–1886) and others.¹⁹ In addition to those above, Mácha cites the poetry of Augustyn Bielowski, Józef Dunin-Borkowski, Ludwik Jabłonowski, D. G. Magnuszewski, Juljan Niemcewicz, Lucjan Siemieński, Alojzy Skarzyński, Juljusz Słowacki, and Kazimierz W. Wójcicki in his novel *Cikáni* [Gypsies].²⁰

Russian literature, which also could have supplied the Romantic inspiration linked with the metaphysics of German idealism, had a less significant impact on Mácha. The poet was aware of the leading lights of Russian Romanticism of the 1820s and early 1830s. His *Notebooks* refer above all to Aleksandr Pushkin,²¹ but also to Vasilii A. Zhukovskii (1783–1852), to the poem Voinarovskii by Kondratii F. Ryleev (1795–1826), and to Anton A. Del'vig (1798–1831).²² Yet Polish literature decisively predominated in Mácha's *Notebooks*, which is in large part explicable by the proximity of the Polish area to Bohemia. Part of the former, namely Galicia, was in fact included within the Habsburg Monarchy (since 1773). For Mácha an important source for Polish intellectual life and literature was the journal *Haliczanin*, published by Walenty Chłędowski, and Augustyn

¹¹ Copleston, *History of Philosophy*, 3:379. For Wolff's dependence on Suárez see Gilson, *Being and Some Philosophers*, 113.

¹² Ernst Lewalter, *Spanisch-jesuitische und deutsch-lutherische Metaphysik des 17. Jahrhunderts: Ein Beitrag zur Geschichte der iberisch-deutschen Kulturbeziehungen und zur Vorgeschichte des deutschen Idealismus* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1967), 7–11, 58–59, 76; *Cambridge History of Renaissance Philosophy*, ed. Charles B. Schmitt and others (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), 621, 629; Karl Eschweiler, *ADie Philosophie der spanischen Spätscholastik an den deutschen Universitäten des 17. Jahrhunderts, Spanische Forschungen der Görresgesellschaft*, 1 (1928), 289–302. The reason for the Protestant preference for Baroque over Medieval scholasticism has been seen in part in the appeal of the former's systematic presentation of metaphysics, moreover couched in an impeccable Humanistic Latin. The Iberians' Latin surpassed the barbaric Latin of the High Middle Ages; and Suárez had the most excellent systematic presentation of metaphysics, available anywhere, while in Thomas [Aquinas] a systematic overall presentation is missing. De Vries, *Zur Geschichte und Problematik der Barockscholastik*, 1–2.

¹³ Gilson, *Being and Some Philosophers*, 118.

¹⁴ Eschweiler, *Die Philosophie der spanischen Spätscholastik*, 251–325.

¹⁵ Gilson, *Being and Some Philosophers*, 120; De Vries, *Zur Geschichte und Problematik der Barockscholastik*, 5; Lewalter, *Spanisch-jesuitische und deutsch-lutherische Metaphysik*, 14. See also Ulrich G. Leinsle, *Protestantská školská metafysika a její význam pro německý idealismus, Filosofický časopis*, 42 (1984), 50–56.

¹⁶ Jansen, *Philosophen katholischen Bekenntnisses*, 12, 16, 28, 40–41, 50. The last Jesuit in charge philosophical studies at the University of Prague, appointed in 1752, the astronomer Joseph Stepling (1716–1778), advocated the use of Wolff, whose textbook had been approved by the Inquisition censorship in Verona. In 1758, he contrasted Wolff with philosophers, such as Hobbes, Spinoza and Locke, who were suspected of deism, if not atheism; Marie Pavlíková, *Bolzanovo působení na pražské univerzitě* (Prague: Univerzita Karlova, 1985), 16; Eduard Winter, *Der Josefismus: die Geschichte des österreichischen Reformkatholizismus, 1740–1848* (Berlin: Rütten & Loening, 1962), 63–65.

¹⁷ Josef Peřina, *K problematice ohlasů polského povstání v tvorbě Karla H. Máchy z let 1830–1832, Česko-polské rozhovory*, 1993 (Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1994), 21, 24.

¹⁸ Alexandr Stich, "Ještě k Máchovi: Velký a silný protivník J. K. Tyl," in František Černý, ed., *Monology o Josefu Kajetánu Tylovi* (Prague: Karolinum, 1993), 66.

¹⁹ Marian Szykowski, *Karol Hynek Mácha, tvůrca českého romantizmu* ([Lodz] "Czytelnik", 1948), 13–18; idem, *Polski romantyzm w czeskim zyciu duchowym* (Poznań: Instytut Zachodni, 1947).

²⁰ In the mottos preceding individual chapters, see Karel Hynek Mácha, *Próza*, Spisy 2, eds. Karel Jánský and others (Prague: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1961), 165, 174, 184, 193, 200, 211, 217, 225, 230, 243, 249, 262, 269. In his *Zapísník* [Notebook], Mácha refers again, mainly under his reading for 1834, to Bielowski, Dunin-Borkowski, Goszczyński, Jabłonowski, Korsak, Magnuszewski, Mickiewicz, Niemcewicz, Siemieński, Skarzyński, and Wójcicki; see Karel Hynek Mácha, *Literární zápísníky, Deníky, Dopisy*, Spisy 3, eds. Karel Jánský and others (Prague: Odeon, 1972), 194–200, 211. Elsewhere in his *Zapísník*, he lists newly Kazimierz Brodziński and Alexandr Chodźko, *ibid.*, 135, 212.

²¹ He refers to Pushkin's *Poltava*, Evgenii Onegin, Ruslan and Liudmila, Boris Godunov, Gypsies, Prisoner from Caucasus, Fountain of Bakhchisarai; Mácha, *Literární zápísníky, Deníky, Dopisy*, 33, 48.

²² Mácha, *Literární zápísníky*, 33, 135, 432.

Bielowski's almanac *Ziewonja*, both appearing in L'viv in the early 1830s.²³ In addition, much Polish literature was brought to Prague in 1830–1831 by Polish exiles escaping Russia's rule.²⁴

The influence of Polish literature and philosophy on Mácha's writing by far exceeded in significance that of Byron's poetry.²⁵ The overwhelming Polish impact is graphically suggested by Mácha's citation of even Byron's poetry in a Polish translation by Korsak.²⁶ Mácha's *Notebooks*, however, do indicate an interest in, and a substantial knowledge of, Byron's writings, albeit in Polish or German translations.²⁷ Aside from Byron, the most frequent references from the realm of Anglophone literature in Mácha's *Notebooks* are to Walter Scott.²⁸

As for other sources linked with Romanticism and contradicting the Realistic tenor of the Austro-Bohemian Catholic Enlightenment, František F. Šalda saw Mácha embracing mystical Christian Platonism.²⁹ Chyzhev's'kyi uncovered Mácha's use of symbols from occult philosophies which had significant input into the intellectual genesis of Romanticism, such as the theosophy of Jacob Boehme and the Rosicrucians.³⁰ In Mácha's early notebook there are references to Herder B the paragon of Slovak Romanticism.³¹ Most significantly, he endorses the concept of language as the highest ontological value in national life, which Herder

developed in his *Briefen zur Beförderung der Humanität* [Letters for the Advancement of Humanity].³²

There are also indications of Mácha's venturing beyond Romanticism into the world of German Idealism. He was exposed to the teaching of Kant, Fichte, Schelling, while studying at the Philosophical Faculty of the University of Prague (1830–1832) and showed great interest in the philosophical systems, when student of Professor Johann Peithner Lichtenfels.³³ He was interested specifically in the discussion of pantheism and the lack of personal immortality, which arose in German Hegelian circles around the book of Friedrich Richter, *Die neue Unsterblichkeitslehre* (Breslau, 1833).³⁴ For Pavera, Mácha's idea of nothingness at the start and at the end of worldly existence, reflected a likely influence of Hegel's metaphysics.³⁵ As evident from his notebooks, Mácha's reading included *Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik*, published by Hegel's students in Berlin in 1834, and philosophical articles in Chłędowski's journal, *Haliczanin*.³⁶ Contemporary Czech critics, like Tomíček, related Mácha's philosophical nihilism to the influence of Hegel and other Idealist philosophers who denied the ontic existence of the individual. As a consequence, according to Tomíček, Mácha's literary hero of *Máj*, deprived of his identity, was eventually thrust into an undifferentiated ocean Awithout any shape, without any purpose.³⁷ Echoes

²³ Mácha, *Literární zápisníky*, 211, 443; Mácha, *Próza*, 381–382, . See also Mácha, *Dílo*, 2:363. Although Mácha drew also on editions of Polish literature in western Europe.

²⁴ See Mácha's letter to Eduard Hindl from the early 1830s; Mácha, *Literární zápisníky*, 303.

²⁵ René Wellek, for instance, rejects any deep or systematic influence of Byron's poetry on Mácha; see René Wellek, The Two Traditions of Czech Literature, in idem, *Essays on Czech Literature*, intro. Peter Demetz (Hague: Mouton, 1963), 27; 167–178; and an earlier version, Wellek, K. H. Mácha a anglická literatura, in Jan Mukařovský, ed., *Torso a tajemství Máchova díla*, 388–401. See also Pohorský, Mácha je Mácha, in Mácha, *Dílo*, 1:417–418; idem, Mácha a český romantismus v evropských souvislostech, in *ibid.*, 2:379; Jan Mukařovský, *Příklad poezie: K otázce trvalé platnosti Máchova díla* (Prague: Pražská imaginace, 1991), 41; Dmytro Čyžev's'kyj, K Máchovu světovému názoru, in Jan Mukařovský, ed., *Torso a tajemství Máchova díla*, Sborník pojednání Pražského lingvistického kroužku (Prague: Borový, 1938), 114. Jan Mukařovský, ed., *Dějiny české literatury*. 4 vols. (Prague: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959–1995), 2:435.

²⁶ Mácha, *Literární zápisníky*, 173. According to Dmytro Chyzhev's'kyi, the image of a lonely individual humbly exploring the depths of his own soul was not typical of Romantic Byronism, nor was the hero's resignation B instead of an aristocratic hubris – in the face of adversity; Čyžev's'kyj, K Máchovu světovému názoru, 123–124.

²⁷ For instance, Mácha, *Literární zápisníky*, 35–36, 65, 67, 82, 90–91, 124. In particular, he was aware of a collected edition of Byron's works in twelve volumes, published in Frankfurt under the editorship of Dr. Adrian in the early 1830s. *Ibid.*, 78.

²⁸ See, Mácha, *Literární zápisníky*, 20–21, 26, 65, 78, 84, 112–118, 259. There are also numerous references to Shakespeare (*ibid.*, 16, 22, 65, 125, 127, 130, 288), and Edward Bulwer-Lytton, (*ibid.*, 220, 240, 284–285, 296, 322, 327), and individual ones to Milton (*ibid.*, 65–66), Washington Irving (*ibid.*, 91–95), and Laurence Sterne (*ibid.*, 65), as well as to John Jewel's *An Apologie, or Answer in Defense of the Church of England* (1562) in a Czech translation, published in 1619; *ibid.*, 174–175.

²⁹ František X. Šalda, Karel Hynek Mácha a jeho dědictví, in Šalda, *Duše a dílo: podobizny a medailony*, Soubor díla 2 (Prague: Melantrich, 1950), 37.

³⁰ Čyžev's'kyj, K Máchovu světovému názoru, 111–180.

³¹ Mácha, *Próza*, 129; Mácha, *Literární zápisníky*, 50.

³² In ihr [die Sprache] wohnt sein ganzer Gedankenreichtum an Tradition, Geschichte, Religion und Grundsätzen des Lebens, all sein Herz und Seele. Einem solchen Volk seine Sprache nehmen, heisst ihm ein einziges, unsterbliches Eigentum nehmen, das von Eltern an Kinder fortgeht. Mácha, *Literární zápisníky*, 15. See also quotes concerning Comenius, *ibid.* 13–14. Libor Pavera, Romantismus a předchozí literární tradice zvláště barokní, in Libor, *Od středověku k romantismu: úvahy o starší literatuře* (Opava: Slezská univerzita, 2000), 192.

³³ Mukařovský, ed., *Dějiny české literatury*, 2:432–33, 434.

³⁴ Mácha, *Literární zápisníky*, 217; see also 447–448, and Karel Janský, *Karel Hynek Mácha: život uchvatitele krásy* (Prague: Melantrich, 1953), 258–259.

³⁵ According to Pavera, Mácha might have studied Hegel directly, or more probably learned his ideas from the Polish poet Stefan Garczyński. See Pavera, Romantismus a předchozí literární tradice zvláště barokní, 191.

³⁶ Concerning Hegel's alleged influence on Mácha, see František Fajfr, "Hegel bei den Čechen," in Dmytro Chyzhev's'kyi, ed., *Hegel bei den Slaven* (Reichenberg: Stiepel, 1934), 437. Karel Sabina also testified about Mácha's avid interest in metaphysics. Chyzhev's'kyi, K Máchovu světovému názoru, 112–114; Mácha, *Literární zápisníky*, 211. Concerning his interest in German pantheism and mysticism, as well as Hegelianism, see also *Slovník českých filozofů*, ed., Jiří Gabriel (Brno: Masarykova Univerzita, 1998), 356.

of Schopenhauer's *The World as Will and Representation* have been detected in Mácha's poetry, including the masterpiece *Máj*.³⁸

Echoes of the Counter Reformation

While the sources of Mácha's Romanticism are fairly clear, it is essential for the central thesis of this article to call attention to Mácha's more obscure links with the Baroque mentality that are evident in his writings. There is a definite sense that the dark emotionalism and pessimism of his Romanticism reflect the Baroque gloominess and irrationality of the Counter Reformation, which the sunny optimistic and rational tenor of the Josephist Enlightenment had sought to exorcise.³⁹ For Mácha, there was an insuperable contrast between the spiritual and the physical.⁴⁰ The element of Adreaminess [*Schwärmerei*] as a source of human motivation, noted as a strong presence in Mácha's weltanschauung,⁴¹ has been also interpreted as a reprise of the Baroque dreaminess that the Enlightenment had also challenged. Mácha's Romantic version of the *Schwärmerei* was for Tyl, Mácha's main critic, a way to escape from the real and objective questions of life into an isolationist and debilitating preoccupation with the self. According to Tyl, it was a counsel of passivity that was alien to the Bohemian mind.⁴²

Among later commentators, Šalda concluded that Mácha, particularly in his prose, transformed the residual Baroque elements into full-fledged Romanticism.⁴³ Wellek estimated Mácha's pedigree thus: Although it is not possible to establish a real historical connection, Mácha's spiritual ancestors are rather among the Baroque poets than among the Romanticists of his own time.⁴⁴ Zdeněk Rotrekl claimed that, to some extent, Mácha's work reflected the spirit of the irrational, characteristic of the Baroque, and a willingness to leap into an abyss of the unknown.⁴⁵ Milada Součková

speaks of Aa pattern of Baroque morbidity in Mácha's poetry.⁴⁶ Jan Mukařovský saw in Mácha's Romanticism echoes of a secularized Baroque mysticism, as well as of Baroque imagination and emotionalism. He maintained that Mácha's relation to the Baroque was important for two reasons: first, for understanding him as a part of a tradition, not just an aberration; second, for understanding his poetic images and, in fact, the main ideas behind his work that operated through symbols with multiple meanings.⁴⁷ The authoritative *fin-de-siècle* compendium on Czech literary history, *Česká literatura od počátků k dnešku* [*Czech Literature from the Beginnings to the Present*] (1998), has stated that Mácha: A...received a powerful inspiration from the Baroque culture (although earlier rejected by the Enlighteners, nevertheless still alive in the common subconscious).⁴⁸

Aside from these general observations, other literary historians uncovered more specific traces of the Baroque in Mácha's poetry and prose. Josef Vašica, in addition to observing the formal similarity between the penchant for paradoxical expression in Mácha and the Bohemian Baroque poets, drew attention to the similarity between Mácha's treatment of the figure of St. Ivan in his early poetical experimentation, and the legend of the same saint written by the leading Baroque poet of Bohemia, Fridrich Bridel (1619–1680).⁴⁹ Parallels, between Mácha's *Máj* and Bridel's *Co Bůh, co člověk* are particularly conspicuous in juxtaposing images of beauty and ugliness.⁵⁰ Chyzhevskiy cites parallels to Mácha's poetry from Polish, German, Spanish, and Czech Baroque literature⁵¹ and, in addition, he noted that the symbolism of occult philosophies (such as Boehme and the Rosicrucians, whose influence he detects in Mácha) dovetails with that of the Baroque. He further suggests that Mácha became acquainted with Baroque poetry and mysticism, thanks to the revival of these genres in German and Polish Romantic literature, with which he was familiar.⁵² Mácha, in fact,

³⁷ A...do okeánu letí beze všeho tvaru, beze všeho cíle. Jan Slavomír Tomiček, *Máj*, báseň od Karla Hynka Máchy, in Karel Hynek Mácha, *Dílo*, Vol. 1: *Básně, dramatické zlomky*, ed. Karel Janský (Prague: Fr. Borový, 1948), 428; Pohorský, *AMácha a český romantismus v evropských souvislostech*, 2:389. See also Henri Granjard, *Mácha et la renaissance nationale en Bohême* (Paris: Institut d'études slaves de l'Université de Paris, 1957), 21–22. The degree of Mácha's familiarity with Hegel's philosophy is uncertain; Schamschula, *Geschichte der tschechischen Literatur*, 2:21.

³⁸ Mácha, *Literární zápisky*, 220, 449–450.

³⁹ It is safe to assume that Mácha drew on elements of the Baroque mentality of the Counter Reformation which had survived the intervention of the Bohemian Enlightenment; see Granjard, *Mácha et la renaissance nationale en Bohême*, 36, 38; Jan Lehár, Alexandr Stich, Jaroslava Janáčková, and Jiří Holý, *Česká literatura od počátků k dnešku* (Prague: Lidové noviny, 1998), 214; . See also V. Černý, *Baroko a romantismus*, *Kritický měsíčník*, (1938), 105.

⁴⁰ See Karel Janský and Vojtěch Jirátko, *Tajemství Křivokladu a jiné máchovské studie* (Prague: V. Petr, 1941), 34.

⁴¹ Vladimír Macura, *Český sen* (Prague: Lidové noviny, 1999), 41.

⁴² *Ibid.*, 36.

⁴³ Přehodnotit toto barokní residuum v expresionismus nebo v zenitismus romanticky, byl, historicky vyvojně mluveno, vlastní stylový čin Máchův. See František X. Šalda, *AO krásné próze Máchově*, in Mukařovský, ed., *Torso a tajemství Máchova díla*, 183; also idem, Karel Hynek Mácha a jeho dědictví, 36. On traces of the Counter Reformation in Mácha's work, see also Tomáš G. Masaryk, *Světová revoluce za války a ve válce, 1914–1918*, Spisy 15 (Prague: Masarykův ústav AV ČR, 2005), 438.

⁴⁴ Wellek, *The Two Traditions of Czech Literature*, 27.

⁴⁵ Zdeněk Rotrekl, *Barokní fenomén v současnosti* (Prague: Torst, 1995), 116–125.

⁴⁶ Milada Součková, *Czech Romantics* (The Hague: Mouton, 1958), 55.

⁴⁷ Mukařovský, *Příklad poezie: K otázce trvalé platnosti Máchova díla*, 40, 43. Moreover, Mukařovský suggested that, although Mácha had early lost his fervent religious faith, he retained echoes of its penchant for symbolism. *Ibid.*, 45.

⁴⁸ Lehár, Stich, Janáčková, and Holý, *Česká literatura od počátků k dnešku*, 214. See also Václav Černý, *Baroko a romantismus*, *Kritický měsíčník*, 1 (1938), 106–107.

⁴⁹ Josef Vašica, *České literární baroko* (Prague: Vyšehrad, 1938), 3, 66.

⁵⁰ Karel Hynek Mácha, *Básně a dramatické zlomky*, Spisy 1, ed. Karel Janský. (Prague: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959), 45; Fridrich Bridel, *Básnické dílo*, ed. Milan Kopecký (Prague: Torst, 1994), 7.

⁵¹ Chyzhevskiy, *K Máchovu světovému názoru*, 125–134.

refers to Boehme by name in his notebook.⁵³ Subsequently, Antonín Měšťan pointed out that Mácha had a background not only in current, but also older literature, particularly from the Baroque period.⁵⁴ Hrdlička identifies three of Mácha's Amystical poems, in which man fuses with light, as more Baroque than Romantic.⁵⁵ More generally, Polish literary historians have also perceived parallels between Baroque and Romanticist literature.⁵⁶

Recently, the question of Mácha's dependence on the Baroque was addressed more systematically by Libor Pavera and Robert B. Pynsent. According to Pavera, heroes of Mácha's poetry and prose did not indulge in wallowing in the *Weltschmerz* of contemporary Romanticism, but rather, like the pilgrims of Baroque literature, they sought answer to the vanity of this life in another higher world.⁵⁷ Like Baroque poets such as Bridel, Mácha pictured the transient character of the world with epithets: Appearance, Adream, Avapor, and Afoam.⁵⁸ Mácha parted company with the Baroque writers, according to Pavera, because of his disbelief in the existence of a real permanent world. For Pavera, as we saw, his idea of nothingness at the start and at the end of worldly existence, reflected a likely influence of Hegel.⁵⁹ Finally, Pavera calls attention to Mácha's frequent use of stark contrasts and mystical symbols, reminiscent of Counter Reformation authors of the so-called Silesian school, such as Johannes Scheffler (AKA Angelus Silesius, 1624–1677) and Christian Hoffmann von Hoffmannswaldau (1616–1679).⁶⁰

Robert B. Pynsent sees the Baroque tradition reflected in Mácha's linking of sexual contact and death. He points out that Jarmila, the heroine of *Máj*, is presented as a symbol of both love and suicide.⁶¹ More generally concerning the sex-death relationship in *Máj*, Pynsent notes: A one of the characters is murdered, another commits suicide and a third one is executed B and all this because of love.⁶² Moreover,

in his discussion of the Baroque character of Mácha's poetry Pynsent draws on the vocabulary and imagery of Bohemian Jesuit prayer books, disseminated under the title of *Nebeklič* [Key to Heaven] since the onset of the Counter Reformation. This devotional literature was still commonly used in Czech households in the beginning of the nineteenth century, during Mácha's childhood and early youth.⁶³ In his analysis of the prayer books' contents, Pynsent calls attention to the frequent presence of Baroque literary topoi in Mácha's *Máj*, such as the reiterated contrast between Athe temporal and Athe eternal, the theme of incest (fatal to the three main heroes of *Máj*), various themes of femininity attributed to the Virgin (white tower, morning star, gate of heaven), the image of fatherland [*vlast, patria*] as the ultimate aim of life, and the linking of the concepts of Agoal and end.⁶⁴ Besides *Nebeklič* another example of belated penetration of Baroque poetry was the hymnal of Heřman A. Gallaš, *Múza moravská*, (Brno, 1813). Zuzana Urválková points out the similarity between its Baroque spirituality and Athe subjectively Romantic poetry of Mácha.⁶⁵

Biedermeier and the Catholic Enlightenment

The full significance of Mácha's revolt against the embedded Realism of Czech culture, which stemmed from the heritage of the Austro-Bohemian Enlightenment, has been obscured and trivialized in literary history by attempts to integrate his work into the fabric of Czech literature and cultural outlook. These efforts to construct a tradition of Czech Romanticism attributed Romantic traits to such stalwarts of early nineteenth-century Czech literature as Tyl, Karel Havlíček, František Rubeš, Božena Němcová, and Karel J. Erben. It was appealing to distinguish the later generations of the Awakeners from the earlier ones, who were viewed as either lukewarm or outright opposed to the language revival due to their adherence to the cosmopolitan and ahistorical

⁵² Ibid., 170. See also Ihor Mel'nychenko, >Daleka put' moia, ta marnyi poklyk...> 'Tvorchist' Karla Hinka Makhy v konteksti ches'koho I evropeis'koho romantyzmu 20–40-kh rr. XIX st. (Kiev: Stylos, 2003), 140.

⁵³ Mácha, *Literární zápisníky*, 217.

⁵⁴ Antonín Měšťan, *Geschichte der tschechischen Literatur im 19. und 20. Jahrhundert* (Cologne: Böhlau, 1984), 83.

⁵⁵ The three poems are *Těžkomyslnost*, *Měsíc stojí*, and *V svět jsem vstoupil*; see Josef Hrdlička, *Obrazy světa v české literatuře: studie o způsobech celku* (Prague: Malvern, 2008), 53.

⁵⁶ Julian Krzyżanowski, *Od średniowiecza do baroku. Studia naukowo-literackie* (Warsaw: Roj, 1938), 7–53, cited by Pavera, *ARomantismus a předchozí literární tradice zvláště barokní*, 194.

⁵⁷ Pavera, *Romantismus a předchozí literární tradice zvláště barokní*, 189.

⁵⁸ Ibid., 190.

⁵⁹ See note 35 above. See also Hrdlička, *Obrazy světa v české literatuře*, 107, n. 126.

⁶⁰ Pavera, *Romantismus a předchozí literární tradice zvláště barokní*, 192.

⁶¹ Robert B. Pynsent, *Charakterizace v Máchově Máji*, in idem, *Ďáblové, ženy a národ*, 118. See also Mácha, *Literární zápisníky*, 309.

⁶² Robert B. Pynsent, *Touha, frustrace a trocha uspokojení: komentář k Hlaváčkově Mstivé kantiléně*, in idem, *Ďáblové, ženy a národ*, 266. For parallels between love and death in *Máj*, see Mácha, *Básně a dramatické zlomky*, 49. For Mácha, sexual love was a barrier to the attainment of spirituality; see Karel Janský and Vojtěch Jirá, *Tajemství Křivokladu a jiné máchovské studie* (Prague: V. Petr, 1941), 34.

⁶³ According to Josef Vašica, the prototype was composed by Martin of Kochem in German and translated into Czech by Edilbert Petr Nymburský (+1705); see Vašica, *České literární baroko*, 162, 309–310. Pynsent relies on *Poloviční Nebe-Klič* (N. p., n.d.[c. 1800]), having used three other editions; Pynsent, *Doslov*, in idem, *Ďáblové, ženy a národ*, 575, 577. Mácha was also familiar with *Kronika česká* of Václav Hájek of Liboňany, a favorite literary source during the Counter Reformation, Mácha, *Literární zápisníky*, 9, 390. On the religious piety of Mácha's parents, see Janský, *Karel Hynek Mácha*, 24.

⁶⁴ Pynsent, *Doslov*, 577–79. Pynsent suggests that Czech literary historians in the late nineteenth and twentieth century tended to confuse this mystical fatherland of the Baroque with earthly Bohemia in order to portray Mácha as a nationalist.

⁶⁵ She cites an illustrative passage: *Skal vysokých pahrbkové/ vzhůru strmějí./ na nich strašní hrbolové/ semtam visejí./ jichžto hřbet kryjou křoviny/ neb svalené roztržiny.* Zuzanna Urválková, *Mezi barokem a biedermeierem. K povaze biedermeieru v Múze moravské (1813) Heřmana Agapita Gallaše, Biedermeier v českých zemích*, eds. Helena Lorenzová and Taťána Petrasová (Prague: KLP, 2004), 285–286, citing Heřman Agapit Gallaš, *Múza moravská*, new ed. Jiří Skalička (Olomouc, 2000), 176.

Enlightenment.⁶⁶ Thus, the label of Romanticism was readily applied to those Awakeners who lived past the heydays of the Josephist Enlightenment and who favored the revival of the Czech language, particularly Jungmann and his cohorts.⁶⁷ Accordingly, Jungmann was recently described as one who pioneered a Romantic divinization of the nation.⁶⁸

There were more subtle challenges to the view of Czech literature as primarily Realistic until the appearance of Máchá. Initially, the literary period (preceding Máchá) was designated as Classicism which, in fact, implied an extension of the Realist tenor deriving from the Josephist Enlightenment.⁶⁹ This characterization, however, was subsequently blunted by an application of the concept of Pre-Romanticism to the literary production of the generation of Jungmann, and by opposing this label to the earlier, and more appropriate one of Classicism. This happened despite Mukařovský's deploring in 1936 the confusion between Classicism and Romanticism in classifying Czech writers from Jungmann to Erben.⁷⁰

Finally, after almost two hundred years of vacillation, a consensus has emerged at the start of the twenty-first century with a recognition that the Realistic anti-Romanticist tenor of literature persisted in Bohemia during 1820 to 1845. It was then epitomized in literature by the writings of Tyl, Havlíček, Rubeš, Němcová, and Erben. The term of Biedermeier has been adopted by Czech scholarship to designate the literature of that period, and to authenticate the non-Romantic nature of its production. As a crucial piece of evidence for the thesis of this article, the concept of Biedermeier relates the general tenor of Czech literary culture with the philosophical character of the Enlightenment and the detestation of Baroque *Schwärmerei*, thus illuminating

the stark contrast between the Máchá phenomenon and the entrenched Czech mentality. The concept of Biedermeier had been pioneered by Jiráť by analogy with the visual arts to characterize the period of Czech literature in the period from the 1820s to the 1840s.⁷¹ In advancing his concept of Biedermeier, Jiráť contrasted Máchá, as a singular representative of Romantic subjectivism yearning for turbulent freedom and unbound emotion, with his Realist contemporaries, exemplified particularly by Erben, who embraced literary Biedermeier, that is, the non-revolutionary classicist values of order, lawfulness and harmony.⁷² Jiráť further defined the *weltanschauung* of Czech Biedermeier as Christian Epicureanism, which finds the supreme happiness in peace and tranquility based on civic order and immaculate morality.⁷³ Jiráť maintained that it was only Máchá, who transcended the Bohemian Biedermeier and realized its antithesis. His Romanticism, unique in Bohemia, allied him with the literary movement of Young Germany.⁷⁴ About the same time that Jiráť pioneered the term for Czech literature, Andre Novák made a passing reference to Biedermeier as Atimid burgher Romanticism without applying the term either to an era or a group in Czech literature in his *Přehledné dějiny literatury české* [A Survey History of Czech Literature] (1936–1939).⁷⁵ The designation is not found in either of the two older standard surveys of Czech literature by Vlček and Jan Jakubec.⁷⁶

More recently the American scholar of comparative literature, Virgil Nemoianu, has stated: The literary atmosphere of the 1830s and 1840s in Bohemia could not be thoroughly understood without the concept of Biedermeier. The main figures of the period certainly displayed Biedermeier features...⁷⁷ He speaks of the defeat of Romanticism by

⁶⁶ Virgil Nemoianu, *The Taming of Romanticism: European Literature and the Age of Biedermeier* (Cambridge, Mass., 1984), 128; Nemoianu, *Ostmitteleuropäisches Biedermeier: Versuch einer Periodisierung, 1780–1850*, in *Die Österreichische Literatur: ihr Profil im 19. Jahrhundert, 1830–1880*, ed. Herbert Zeman (Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1982), 127; Josef Haubelt, *České osvícenství*. 2nd ed. rev. (Prague: Rodiče, 2004); 1st ed. (Prague: Svoboda, 1986), 563.

⁶⁷ Vladimír Macura, *Znamení zrodu: České národní obrození jako kulturní typ*. Rev. ed. (Prague: H & H, 1995), 13. Recently, penetration of Romanticism onto the Bohemian literary scene in the 1830s was noted by Aleš Haman, *Nástin dějin české literární kritiky* (Jinočany: H & H, 2000), 25; the focus is, however, mainly on Máchá with references to Václav B. Nebeský and Karel Sabina; *ibid.*, 29–31. Earlier Souček refers to Čelakovský as a Romanticist, see Stanislav Souček, *Příspěvek k poznání Erbenova básníka*, *Časopis matice moravské*, 39 (1916), 248.

⁶⁸ Robert Sak, *Rieger: Konzervativce nebo liberál?* (Prague: Academia, 2003), 29. For references to Jungmann and his Romantic school see also Arne Novák, *Josef Dobrovský a jeho předchůdci v českém literárním dějepise*, in *Josef Dobrovský, 1753–1829: sborník statí k stému výročí smrti Josefa Dobrovského*, eds. Jiří Horák, Matyáš Murko and Miloš Weingart (Prague: Výbor I. Sjezdu slovanských filologů, 1929), e.g. 251.

⁶⁹ Vojtěch Jiráť, *O klasicismu, zvláště pak o klasicismu českém*, in *Jiráť, Portréty a studie* (Prague: Odeon, 1978), 12.

⁷⁰ Mukařovský, *Příklad poezie: K otázce trvalé platnosti Máchova díla*, 37.

⁷¹ Jiráť, *Úloha biedermeieru v českém národním obrození*, 548–551; see also Vojtěch Jiráť, *Erben čili majestát zákona* (Prague: Jaroslav Podroužek, 1944), 17–20.

⁷² Jiráť, *Erben čili majestát zákona*, 17.

⁷³ Jiráť, *Úloha biedermeieru v českém národním obrození*, 548–549.

⁷⁴ Jiráť, *Úloha biedermeieru v českém národním obrození*, 551; see also Stanislav Sahánek, *Biedermeier v německém písemnictví* (Bratislava: Universita Komenského, Filozofická fakulta, 1938), 26.

⁷⁵ Arne Novák, *Přehledné dějiny literatury české*. 4th ed. (Olomouc: Promberger, 1936–1939), 217; Jiráť, *Úloha biedermeieru v českém národním obrození*, 548–549; see also Jiráť, *Erben čili majestát zákona*, 17.

⁷⁶ Jaroslav Vlček, *Dějiny české literatury* 2 vols. (Praha: Československý spisovatel, 1951); Jan Jakubec, *Dějiny literatury české*, 2d ed., 2 vols. (Prague: Jan Laichter, 1929–1934).

the Biedermeier.⁷⁸ Biedermeier has been viewed as a continuation of Enlightenment rationalism and moderation,⁷⁹ and also an early form of literary Realism.⁸⁰

The current standard survey, *Česká literatura od počátků k dnešku* (1998), has made clear that Biedermeier was fundamentally different from Romanticism in its conception of the author and the reader.⁸¹ The volume assigned Tyl and Rubeš unequivocally to Biedermeier, and Němcová and Erben with some qualification.⁸² Jungmann is characterized as a representative of Enlightenment classicism, and Havlíček as a perpetuator of the same tradition in his literary Realism.⁸³ Milan Exner saw the moderate realism of the Biedermeier of the 1825–1848 period extending in the writings of Herben, Rais, Holeček and Nováková into the Czech literature of the second half of the nineteenth century.⁸⁴ According to Tamás Berkes, the concept of Biedermeier can cover most of Czech belles lettres from the 1820s through the 1850s with the notable and conspicuous exception of Mácha's works, but including Čelakovský and Němcová, as well as a number of lesser-known poets.⁸⁵

As the ascendancy of Realism and Empiricism, inherited from the Austro-Bohemian Catholic Enlightenment, provides, on the negative side, an explanation for the rejection of Romanticism in Czech belles lettres, so it supplies B on the positive side – the reason for the prevalence of the Realistic Biedermeier. It contrasts with the dominance of Romanticism in the neighboring countries, like Slovakia,

Poland, and Russia, where metaphysical Idealism, rooted in an amalgam of Teutonic and Iberian mysticism, persisted.⁸⁶ Characteristically Austria, which has shared with Bohemia in the heritage of the Catholic Enlightenment, paralleled between 1820–1853 the Biedermeier of the Czech belles lettres.⁸⁷ Moreover, while originally the concept of Biedermeier was applied largely to Central Europe,⁸⁸ in the late twentieth-century this literary trend was identified broadly also in Western Europe, especially in Britain, where significantly the tradition of Empirical and Realistic philosophy was also characteristic.⁸⁹

Polish and Slovak Contrast

Contrary to the Czech attitudes, Mácha's work enjoyed a positive reception in those countries which had not experienced the Austro-Bohemian Enlightenment or its equivalent with its emphatically Realistic world outlook.⁹⁰ As noted earlier, Polish literature was deeply saturated with Romanticism in the post-Napoleonic era, and it was largely from its side that Romanticism could affect the literary scene in Bohemia. Mácha was a case in point. Having learned Polish, he is said to have studied the new Romantic poets of Poland B especially Mickiewicz, Malczewski, and Juliusz Słowacki B with an almost religious fervor.⁹¹ It is therefore not surprising that Mácha's *Máj* received a favorable response in Poland. *Máj* was greeted with an enthusiastic review by Bielowski in *L'viv*.⁹² Other Polish critics may

⁷⁷ Nemoianu, *The Taming of Romanticism*, 130. See also Dalibor Tureček, ABiedermeier a současná literárněvědná bohemistika, *Biedermeier v českých zemích*, Sborník příspěvků z 23. ročníku symposia k problematice 19. Století, Plzeň, 6. – 8. března 2003, eds. Helena Lorenzová and Taťána Petrasová (Prague: KLP, 2004), 390–392; idem, ABiedermeier a současná literárněvědná bohemistika, *Česká literatura*, 51 (2003), 289–301; idem, ABiedermeier a české národní obrození, *Estetika*, 30, 2 (1993), 15–24; Milan Exner, ABiedermeier a syndrom rozpadu, *Estetika*, 32, 2 (1995), 15–23.

⁷⁸ Nemoianu, *The Taming of Romanticism*, 142; similarly on Biedermeier as a reaction against Romanticism, see Viktor Viktora, *K pramenům národní literatury* (Plzeň: Fraus, 2003), 221.

⁷⁹ On Biedermeier as a continuation of the Enlightenment rationalism and moderation, see Jiráť, *Erben čili majestát zákona*, 20; see also Miloš Havelka, Byl Herbart filosofem biedermeieru? Herbartův pokus o realistickou akceptaci rozduvenosti člověka a světa, *Biedermeier v českých zemích*, 25.

⁸⁰ Exner, ABiedermeier a syndrom rozpadu, 17.

⁸¹ Lehár, Stich, Janáčková, and Holý, *Česká literatura od počátků k dnešku*, 209.

⁸² Lehár, Stich, Janáčková, and Holý, *Česká literatura od počátků k dnešku*, 208, 237, 246. Němcová is also assigned to Biedermeier by Exner, ABiedermeier a syndrom rozpadu, 16–17.

⁸³ Lehár, Stich, Janáčková, and Holý, *Česká literatura od počátků k dnešku*, 211. The somewhat older *Panorama české literatury: Literární dějiny od počátků do současnosti*, Lubomír Michala and Eduard Petrů (Olomouc: Rubico, 1994), applied the quaint term of Pre-Romanticism to Jungmann, Čelakovský, Tyl and Erben, 99–107. Havlíček and Němcová are unequivocally assigned to Literary Realism; *ibid.*, 114–116. The designation of Romanticism was reserved for Mácha; *ibid.*, 110–112.

⁸⁴ Exner, Biedermeier a syndrom rozpadu, 18.

⁸⁵ František Sušil, Josef V. Kamarýt, Vacek Kamenický, Jan z Hvězdy and others; see Tamás Berkes, České obrození jako literární kánon, in *Česká literatura na konci tisíciletí*, Příspěvky z 2. kongresu světové literárněvědné bohemistiky, Prague 3. B 8. července 2000, 2 vols. (Prague: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2001), 1:120–122.

⁸⁶ David, Hegel's Collision with the Catholic Enlightenment in Bohemia, 17–20.

⁸⁷ Vojtěch Jiráť, Úloha biedermeieru v českém národním obrození, 548–549; see also Stanislav Sahánek, *Biedermeier v německém písemnictví* (Bratislava: Universita Komenského, Filozofická fakulta, 1938), 26.

⁸⁸ For a reflection of this view see Viktora, *K pramenům národní literatury* 219; Paul Kluckhohn, Biedermeier als literarische Epochenbezeichnung, *Deutsche Vierteljahrschrift für Literatur*, 13 (1935), 37–43.

⁸⁹ Nemoianu, *The Taming of Romanticism*, 3–6, 17–18; Nemoianu, Is There an English Biedermeier? *Canadian Review of Comparative Literature*, 6 (1979), 27–45; for an earlier more skeptical application to England, see Friedrich Brie, Literarisches Biedermeier in England, *Deutsche Vierteljahrschrift für Literatur*, 13 (1935), 161–162. See also Lenka Kusáková, Biedermeier a literatura, *Biedermeier v českých zemích*, 288–296.

⁹⁰ Zdeněk V. David, *Catholic Enlightenment and Lutheran Idealism: Shaping the Political Culture of Central Europe, 1773–1848* (Washington, D.C.: Wilson Center Press; and Baltimore: The Johns Hopkins University Press, forthcoming), chapter 10.

⁹¹ Wellek, Mácha and English Literature, 149. See also Heidenreich, *Vliv Mickiewiczův na českou literaturu předbřeznovou*, 81–127; Jan Menšík, AMalczewského "Marie" a Máchův "Máj", in *Sborník prací věnovaných Janu Máchalovi k sedmdesátým narozeninám*, eds. Jiří Horák and Miloslav Hýsek (Prague: Klub moderních filologů, 1925), 75–101; idem, Mickiewicz a Mácha, *Časopis pro moderní filologii*, 3 (1927–28), 29; 14 (1928–29), 29.

have been less effusive, such as Edmund Chojecki, but even he placed Mácha above other Czech poets.⁹³

The reception of Mácha was even more favorable in Slovakia.⁹⁴ As noted earlier, it is significant that Mácha's work found the closest parallel not in the work of another Czech poet, but in the poetry of Jan Kollár who was a Slovak. In his poetical collection *Básně* (1821), Kollár also transmitted German Romantic ideals from the Lutheran intellectual milieu at the University of Jena, where he had studied in 1817–1819.⁹⁵ Among the Slovak reviewing media, Mácha's poetry received the highest praise in the journal *Hronka*, which favored Romantic literature, including translations from Aleksandr Pushkin and Adam Mickiewicz.⁹⁶ It was no wonder that the editor of *Hronka*, Karol Kuzmány called attention as early as 1836 to the publication of Mácha's *Máj* as an outstanding work in the Romantic spirit and one of the best poems in the Czech language.⁹⁷ Subsequently, he denounced Chmelenský's critique of *Máj*.⁹⁸ He also stressed the appeal of Mácha's Romanticism to the Slovak intellectuals.⁹⁹ On the Czech side, Čelakovský, in turn, called Kuzmány a *slovácký halama* [a Slovak oaf] and a *hrubý pacholek* [an insolent miscreant] for his attacks on Chmelenský.¹⁰⁰ The Slovaks' positive reaction to Mácha's work and to his Romantic Idealism was in line with the major impact of Herder's and Hegel's metaphysics and Idealism on the Slovak Lutheran intellectuals.¹⁰¹ The poetry of Kuzmány, Ľudovít Štúr, Jozef L. Hurban, Viliam Pauliny-Tóth, and Samo B. Hroboň, was strongly influenced by Mácha's work.¹⁰² Karol Štúr, the lesser known brother of the famous Ľudovít, wrote his poetry in Mácha's spirit, and dedicated to his model an elegiac poem in 1837.¹⁰³ Ľudovít Štúr him-

self declared in his *magnum opus*, *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*, that in Bohemia in the arts, as well as in poetry, they cannot offer a single uniquely creative spirit but except for Mácha.¹⁰⁴

In 1842, as a sign of his devotion, Hurban, a leading Slovak intellectual and Štúr's associate, published a ballad of Mácha in his almanac *Nitra* with glowingly laudatory comments.¹⁰⁵ Writing ten years after Mácha's death, Hurban reminisced about the great resentment among his Slovak contemporaries against Mácha's Czech critics in 1836–1837. The Slovak students targeted Chmelenský, Tyl and especially Tomiček, whom they intended to confront in Prague for what they considered a disrespectful attitude toward Mácha and his work. In addition, Hurban excoriated Tyl for the portrait of Mácha in *ARozervanec* as unreal and entirely false in its suggestion that the Czech poet lacked any moral principles and hence was thoroughly decadent. Hurban boasted of his devotion to Mácha, claiming that had worn out two copies of *Máj* from constant use, having spent innumerable exciting hours immersed in the poet's thoughts. According to Hurban, if Mácha had lived longer he might have become the first world-class poet of the Czechs.¹⁰⁶ The Slovak Romantic writers in the 1840's continued to be attracted to Mácha's poetry, which this younger generation, as Samuel Šipko noted in 1847, considered as the highest achievement in Czech letters.¹⁰⁷ Pauliny dedicated a poem to Mácha's memory in 1845.¹⁰⁸ Jan Botto's poem *ASmrt Janošikova*, written by 1848 and published in 1862, was, according to Jaroslav Vlček, a virtual paraphrase of Mácha's *Máj*.¹⁰⁹ Pavol Dobšinský reminisced in 1875 that in the period 1846–1849 the young Slovak students of the Levoča

⁹² In *Gazeta lwowska*, 1836, no. 52, December 24, 1836; cited Vašák, *Literární pouť Karla Hynka Máchy*, 79–80.

⁹³ Writing in 1847, cited by Vašák, *Literární pouť Karla Hynka Máchy*, 244. On Chojecki's attitude see also Horák, K. H. Mácha v literaturách slovanských, 320–324. For a delayed Russian reaction to Mácha as one of the most gifted Czech poets; see Nikolai V. Gerbel', *Poezii slavian: Sbornik luchshikh poeticheskikh proizvedenii slavianskikh narodov* (St. Petersburg: Imperatorskaia Akademiia nauk, 1871), 367. Among the South Slavs, an early translator of Mácha (1836–1837) was the Croatian poet, Petar Preradović; Pavel Vašák, *První překlad Máchova díla, Česká literatura*, 27 (1980), 598.

⁹⁴ Eduard Gombala, *Recepcia diela Karla H. Máchy a jeho romantická iniciatíva na Slovensku, Slovenská literatúra*, 34 (1987), 13–29; Kraus, Na tému Karel H. Mácha a Slováci, 63–70; Rudo Brtáň, *Ohlas Máchova Mája na Slovensku, Panoráma*, 14 (1936), 88; M. Pišút, *Karel Hynek Mácha a Slovensko, Elán*, 6 n. 8 (1935–1936).

⁹⁵ Pohorský, *Mácha a český romantismus v evropských souvislostech*, 2:381; Vodička, *Cesty a cíle obrozenecké literatury*, 155–163.

⁹⁶ Peter Káša, *Český romantismus očami J. M. Hurbana a L. Štúra*, in *Česká literatura na konci tisíciletí*, 1:153–154.

⁹⁷ Kuzmány, Karol, *Literní Zprávy, Hronka*, 1, pt. 3 (1836), 93. See also Kuzmány's elegy on Mácha: Karol Kuzmány, *Pláč nad smrtí Karla Hynka Máchy, Květy*, Příloha 16, December 29, 1836.

⁹⁸ Karol Kuzmány, *Slovo k panu Dr. Jos. Chmelenskému, Hronka*, 2, pt. 1 (1837), 88–90.

⁹⁹ Kuzmány, Ladislav, 57–58.

¹⁰⁰ Vašák, *Literární pouť Karla Hynka Máchy*, 92–93, 96.

¹⁰¹ Elena Városová, *Hegelovské inšpirácie u Štúra a Hurbana*, in Városová, *Filozofia vo svete: svet filozofie u nás* (Bratislava: Veda, 2005), 161–180; Rudolf Dupkala, *Štúrovci a Hegel: k problematike slovenského hegelianizmu a antihegelianizmu*, 2nd ed. (Prešov: Manacon, 2000), 19–23, 39–45; Robert B. Pynsent, B., *Slávy Herder*, in idem, *Ďáblové, ženy a národ: Výbor z úvah o české literatuře* (Prague: Karolinum, 2008), 91–104.

¹⁰² Ant. Procházka, *Máchův Máj a Bottova Smrt Janošikova*, sb. *Slovenská miscellanea* (Bratislava, 1931), p. 94; F. Frýdecký, *O vlivu Máchova Máje na Bottovu Smrt Janošikovu, Česká revue*, 9 (1915–16), 541; Vlček, *Dějiny české literatury*, 2:520; Macura, *Znamení zrodu: České národní obrození jako kulturní typ*, 202.

¹⁰³ Karol D. Štúr, *Pouť mladého pěvce: založpěv památce Karla Hynka Máchy, Květy*, Příloha 18, September 7, 1837, 69–70; Eduard Gombala, *Karol Štúr a Karol Hynek Mácha, Slovenská literatúra*, 24 (1977), 585–595.

¹⁰⁴ Ľudovít Štúr, *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft*, ed. Josef Jirásek (Bratislava: Učená společnost Šafaříkova, 1931), 203.

¹⁰⁵ Jozef Miloslav Hurban, *Piseň od K. H. Máchy, Nitra*, 1 (1842), 153–154; see also Káša, *Český romantismus očami J. M. Hurbana a L. Štúra*, 1:157.

¹⁰⁶ Jozef Miloslav Hurban, *Prehľad časopisou a novin, Slovenskije pohľadi na vedi, umeňja a literature*, 1, pt. 2 (1847), 74–75. See also Káša, *Český romantismus' očami J. M. Hurbana a L. Štúra*, in *Česká literatura na konci tisíciletí*, 1:162.

¹⁰⁷ In *Považie* 10 (1847), cited by Kraus, *ANa tému Karel H. Mácha a Slováci*, 70.

¹⁰⁸ Vašák, *Literární pouť Karla Hynka Máchy*, 178–179.

¹⁰⁹ Antonín Procházka, *Máchův Máj a Bottova Smrt Janošikova*, sb. *Slovenská miscellanea* (Bratislava: Universum, 1931), 94; Fr. Frýdecký, *O vlivu Máchova Máje na Bottovu Smrt Janošikovu, Česká revue*, 9 (1915–16), 541–551.

region viewed Máchá as the sole authentically poetic spirit among the Czech authors, and sought to imitate his writing style.¹¹⁰

The Slovak intellectuals' interest in Máchá's poetry, paralleled their sympathy for the rare Czech Hegelians, evident particularly in Štúr's relationship with Matouš Klácel.¹¹¹ Palacký perceived the link between the Romanticism of Máchá and that of the Slovak followers of Kollár and Štúr, when in 1838 he deplored the Lučatínská Víla of Kuzmány as a work with the same pretensions of poetic style...which we viewed with distaste in Máchá.¹¹²

The Poet as a Philosophical Outsider

Máchá's poetry managed to combine two strands that were contrary to the mainstream of Bohemia's literary culture that derived from the realism of the Austro-Bohemian Enlightenment and, more remotely, echoed the realism of the sixteenth-century Utraquists.¹¹³ One was the Herderian and Hegelian Idealist strand that emanated from the Polish Romanticism; the other was the Baroque pathos reminiscent of the literature of the Counter Reformation.¹¹⁴

The rejection of Máchá's Romanticism in Bohemia represented a parallel in literature to the almost concurrent rejection of Hegelian Idealism of Augustin Smetana, Matouš Klácel, and Ignác J. Hanuš in philosophy.¹¹⁵ It is significant that, while Máchá imbibed his ideas from Polish Romanticism, Hanuš, for instance, developed his penchant for Hegelianism in the Polish philosophical milieu of Galician L'viv.¹¹⁶ The reaction against both literary Romanticism and philosophical Idealism, both expressed the strength of the ontological and epistemological realism in the Bohemian intellectual milieu at the same time.¹¹⁷ The Catholic Enlightenment, originating in the latter part of the eighteenth century, persisted in its influence on the intel-

lectual life of Bohemia into the following century. First, it was mainly through the champions of Josephist Reform Catholicism, Bolzano, Fesl and František Příhonský; then by kindred Realistic philosophies, especially the thought of Johann Herbart. The latter, which the magisterial authority of Franz Exner implanted in Bohemia, dovetailed with the tenor of Bolzano's logical realism. Herbart's influence on the flourishing of Biedermeier in Czech literature did not consist only in thwarting tendencies toward Romanticism, but more positively also in engendering the ethical and pedagogical tenor within belles lettres. Thus Biedermeier reflected the force of Herbart's influence particularly in the conspicuous faith in the power of education that was characteristic of the tradition of the *Bildungsroman* in Austria, and mutatis mutandis also in Bohemia.¹¹⁸ Finally, the strength of the outlook, stemming from the Austro-Bohemian Enlightenment, is further indicated by its persistence in the intellectual life of Bohemia also into the second half of the nineteenth century.¹¹⁹

Thus, it seems obvious that Máchá's devotion to Polish-style Romanticism and harkening after the mystique of the Counter Reformation clashed with the Czech sobriety and realism of the Catholic Enlightenment, a legacy reinforced by the earlier tradition of the Utraquist mainstream of the Bohemian Reformation. What caused resentment in Bohemia assured Máchá a favorable reception in areas under the sway of German Romanticism and philosophical Idealism, especially in Poland and in Slovakia, and attests to the presence of two philosophical traditions in east-central Europe. Thus, the case of Máchá can also serve as a prism through which to distinguish the two cultures of east-central Europe in the early nineteenth century.

¹¹⁰ Pavol E. Dobšinský in Janko Čajak, *Básne*, Dobšinský, ed. (Martin: Kníhtlačiarsko-účastinársky spolok, 1875), 114.

¹¹¹ L'udovít Štúr, *Listy*, ed. Jozef Ambruš and Vladimír Matula, 4 vols. (Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1954–1999), 2:185–188, 449–450.

¹¹² In his article on Vesna in *Časopis českého musea* (1838), cited by Souček, Příspěvek k poznání Erbenova básníka, 258, n. 1. B There is an anonymous article, ANové knihy české, *Časopis českého musea* (1838), 129–130, that reviews *Vesna*, including Kuzmány's Lučatínská Víla. I could not, however, find the reference to Máchá.

¹¹³ See note 4 in this article.

¹¹⁴ Moreover, Máchá's case illustrates the great paradox of Czech literature; namely, that some of its highest esthetic attainments were atypical of Bohemia's intellectual ambiance, whether it was the poetry of Máchá with his sentimental Romanticism, or that of Březina with his symbolist mysticism. On Máchá's relationship to Březina, see Arne Novák, O tradici v české literatuře, in Novák *Nosiči pochodní; kniha české tradice* (Prague, Literární odbor Umělecké besedy a Kruh českých spisovatelů, 1928), 26; František X. Šalda, Vývoj a integrace v poesii Otakara Březiny, in Šalda, *Duše a dílo: podobizny a medailony*, Soubor díla 2 (Prague: Melantrich, 1950), 131–132.

¹¹⁵ For this parallel in a somewhat different context, see also Gustav Zába, Filosofie, in *Památník na oslavu padesátiletého panovníckého jubilea Františka Josefa I: vědecký a umělecký rozvoj v národě českém* (Prague: Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, 1898), separate pagination, 3. See also David, *AHegel's Collision with the Catholic Enlightenment in Bohemia*, 14–30.

¹¹⁶ *Slovník českých filozofů*, ed., Jiří Gabriel (Brno: Masarykova Univerzita, 1998), 158.

¹¹⁷ The sixteenth-century legacy was rediscovered and transmitted by the Enlightenment; see n. 2 in this article.

¹¹⁸ Sahánek, *Biedermeier v německém písemnictví*, 19–20; Miloš Havelka, Byl Herbart filosofem biedermeieru? Herbartův pokus o realistickou akceptaci rozvojenosti člověka a světa, *Biedermeier v českých zemích*, eds. Helena Lorenzová and Taťána Petrasová (Prague: KLP, 2004), 36–37.

¹¹⁹ For the rest of the nineteenth century, Bohemian academia participated in the Realism and Empiricism of the so-called Austrian philosophical tradition, which gained ascendancy in the Czech University of Prague with Josef Durdík, Thomas G. Masaryk, and Otakar Hostinský, and in the German one with Ernest Mach, Anton Marty and Carl Stumpf. This realistic and empirical tradition contrasted with the Idealism and metaphysical orientation, or the German philosophical tradition, in much of the other German-speaking area. On the two philosophical traditions, see, especially, Barry Smith, *Austrian Philosophy: The Legacy of Brentano* (Chicago: Open Court, 1994), 1. See also Jacques Le Rider, *Modernity and crises of identity: culture and society in fin-de-siècle Vienna*, trans. Rosemary Morris. (New York: Continuum, 1993), 11–12; David, *Hegel's Collision with the Catholic Enlightenment in Bohemia*, 22–23.

Filozofická výzva Karla H. Máchy katolickému osvícenství v Čechách

Zdeněk V. David

České shrnutí

Česká averze vůči romantizmu v literatuře ve dvacátých až čtyřicátých letech devatenáctého století propukla v záporné reakci proti dílu Karla Hynka Máchy na straně tehdejšího literárního a intelektuálního establishmentu, zejména Josefa Kajetána Tyla, Františka L. Čelakovského, Josefa A. Chmelenského, Jana S. Tomička, Václava S. Štulce a Františka Rubeše. Tato studie má za účel nově osvětlit tuto grandiózní kulturní kolizi ustanovením spojitosti mezi vehementní kritikou Máchova díla na jedné straně a světovým názorem, který vyvstal z rakousko-českého osvícenství na straně druhé. Vztah mezi realistickým náhledem na svět a josefinským osvícenstvím nebyl jen nahodilý či neurčitý, ale hluboko zakořeněný v českém, jakož i v rakouském, duchovním prostředí.

Význačným rysem rakousko-českého osvícenství – hned z počátku za Marie Terezie – bylo rozhodné zavržení esencialistické barokní scholastiky protireformační a upřednostnění existencialismu Tomáše Akvinského. Přejít provedli duchovní zakladatelé josefinského reformního katolicismu, kteří preferovali realistu Akvinského proti metafyzikovi Francisku Suárezovi. Z tohoto hlediska, kulturní revoluce započatá Marií Terezií a dovršená Josefem II. rovněž rozhodně zavrhovala barokní emocionálnost a mystiku, které filozoficky pramenily z tak zvané druhé scholastiky a vrcholila v Suárezovi. Navíc proti-esencialistický postoj a ontický pluralismus josefinského osvícenství, jakož i averze vůči citovosti a monistické epistemologii protireformační, setrvaly v českém intelektuálním prostředí do polovice devatenáctého století pod dominantním pedagogickým vlivem Bernarda Bolzana (1781–1848) a Franze Exnera (1802–1853). Konečně, pokud se týká specificky české kulturní oblasti, filozofie josefinského osvícenství byla v souladu s realizmem Zlatého věku šestnáctého století. Jak jsem poukázal jinde, toto české myšlenkové dědictví bylo znovu nalezeno v počátcích národního obrození a jeho vliv posílil účinek osvícenství.

Máchovo vystoupení bylo mocnou výzvou existujícímu českému světonázoru ve dvou ohledech. V první řadě zášť proti Máchově intelektuální orientaci odhalila rozpor mezi filozofickým idealismem a monistickou metafyzikou romantismu na jedné straně a realistickým empirismem a ontickým individualismem rakousko-českého osvícenství na straně druhé. V druhé řadě odpor vůči Máchovu literárnímu stylu pramenil z jeho využití prvků barokní mentality (vizionářské, vášnivé a iracionální), která se střetla se střízlivostí, klidem a racionalismem pramenících rovněž z ducha josefinského osvícenství. Paradoxně tyto dvě Máchovy tendence, kterým se dostalo tak důrazného odsouzení v české literární kritice, směřovaly na opačné strany. Jedna, kterou možno nazvat inovační, mířila časově dopředu za česko-rakouské osvícenství k luteránsky inspirovanému německému romantismu a idealismu. Druhá, kterou je možno nazvat retrospektivní směřovala nazpět k barokní kultuře protireformační, kterou se katolické josefinské osvícenství snažilo překonat. Navíc tato „retrospektivní“ tendence zrcadlila střet dvou

verzí katolicismu: josefinského liberálního a tridentského protireformačního.

Na první pohled by se mohlo zdát paradoxním, že Mácha spojoval vlivy romantismu vycházejícího z německého protestantského prostředí s vlivy protireformačními, které vznikaly ve španělské scholastické tradici. Tento zdánlivý rozpor lze vysvětlit tím, že existovala nejen formální, ale i kauzální příbuznost mezi barokní či pozdní scholastikou s jejím „esencialismem“ na jedné straně a německým metafyzickým idealismem na straně druhé. Zatímco panovala ve školství tridentského katolicismu, pozdní scholastika zároveň ovlivňovala protestantský univerzitní svět v raném novověku. Zejména Christian Wolff vysoce oceňoval Suáreza a Hegel se o něm též vyjadřoval příznivě. Lze dokonce tvrdit, že Hegel se stal dědicem Suárezova metafyzického antirealismu a ontického antiindividualismu. V pozdním šestnáctém století se představitelé druhé scholastiky, především Pedro Fonseca, Benito Pereira a Suárez, stali standardními filozofickými autoritami na německých protestantských univerzitách.

Hlavním prostředníkem mezi metafyzikou španělské pozdní scholastiky a metafyzikou německého idealismu byl Wolff, jehož pojem „bytí“ byl podstatně totožný s termínem Suárezovým „kterého nejen četl, ale i analyzoval a kterého považoval za nejhlubšího mezi scholastickými metafyziky“ (Étienne Gilson, *Bytí a někteří filosofové*. Praha: Oikoyomenh, 1997, s. 141–42). Výsledně – třebaže proti intuitivní – ibero-jezuitské a luteránsko-teutonské křížové oplodňování (filozofické a teologické) nabízí podat obraz Máchovy mentality v novém světle. Od Wolffa esencialistická filozofie vstoupila do německého idealismu přes Kanta, který považoval přízemního Wolffa za nejdokonalejšího metafyzika a – překvapivě – za filozofa převyšujícího Spinozu, Leibnize, či Descarta.

Odmítání Máchova romantismu v Čechách představovalo v literatuře paralelu téměř současného zavržení ve filozofii hegelovského idealismu Augustina Smetany, Matouše Klácela a Ignáce Hanuše. Je příznačné, že – zatímco Mácha čerpal inspiraci z polského romantismu – na příklad u Hanuše se též zájem o hegelianství vyvinul v polském filozofickém prostředí haličského Lvova. Reakce proti jak literárnímu romantismu, tak i filozofickému idealismu, pramenila ze síly ontického a epistemologického realismu v tehdejší českém intelektuálním prostředí. Josefinské katolické osvícenství, které vzniklo v druhé polovině osmnáctého století, prodlužovalo svůj vliv na duchovní život Čech do následujícího století. Zprvu se tak stalo díky zastáncům josefinského reformního katolicismu, zejména Bolzana, Fesla a Františka Příhonského, jejichž učení dodatečně posílila realistická filozofie Johanna Herbarta. Herbarta, jehož ontická orientace souzněla s Bolzanovým logickým realismem, uvedl do Čech autoritativní univerzitní pedagog Franz Exner. Herbartova zásluha o rozkvět biedermeirovského směru v české literatuře spočíval nejen v odporu proti tendencím k šíření romantismu, ale v kladném smyslu též v podpoře etického a pedagogického smyslu v krásné literatuře. Tudiž biedermeier zrcadlil sílu Herbartova vlivu zvláště ve výrazné víře v prospěch výchovy a vzdělání, které charakterizovaly tradici *Bildungsromanu* v Rakousku a mutatis mutandis rovněž v Čechách. Konečně

setrvačnou sílu realistického světového názoru, který vycházel z rakousko-českého osvícenství, potvrdilo i jeho pokračování během druhé poloviny devatenáctého století, kdy dosáhl zakořenění na obou pražských univerzitách.

Je tedy zřejmé, že Máchova oddanost romantismu polského stylu a jeho žíznění po protireformační mystice kolidovaly s českou střízlivostí a s realismem rakousko-českého katolického osvícenství, jehož dědictví v českém případě umocnila dřívější tradice umírněné církve podobojí

za české reformace. Co způsobilo pohoršení v Čechách, zajistilo Máchovi příznivé přijetí v oblastech pod nadvládou německého romantismu a filozofického idealismu, zejména v Polsku a na Slovensku. Totéž dosvědčuje existenci dvou filozofických tradic ve středo-východní Evropě. Máchův případ může tedy sloužit za prizmat, přes který lze rozlišit dva myšlenkové a kulturní směry ve středo-východní Evropě v době raného devatenáctého století.

ZPRÁVY Z KNIHOVNY NÁRODNÍHO MUZEA

Výměna publikací Knihovny Národního muzea v letech 1990–2010

Jarmila Kučerová

Úvod

Mezinárodní výměna publikací je pro Národní muzeum (NM) cenným akvizičním zdrojem odborné literatury již od jeho vzniku a její význam trvá dodnes. Vedle výměny se zahraničím probíhá v menším rozsahu i výměna domácí. Tato práce sleduje období mezinárodní výměny Knihovny Národního muzea (KNM) od roku 1990 do dnešní doby a navazuje tak na publikace Taťjány Spunarové a Jaroslava Vrchoťky, které pokrývají předchozí období.

Pro připomenutí následuje stručná informace o historii výměny Knihovny Národního muzea.

Mezinárodní výměna publikací a NM

Mezinárodní výměna publikací je jednak významným zdrojem získávání zahraniční odborné literatury, zejména té, která bývá těžko dostupná, zároveň je i vhodným způsobem rozšiřování literatury vydávané vědeckými institucemi – tedy prezentací jejich výsledků.

K běžnému používání tohoto akvizičního zdroje dochází koncem 18. stol. a dále v 19. stol., kdy již vzniká první mezinárodní dohoda o výměně publikací - Bruselská úmluva 1886. Ve 20. stol. následují mezistátní dohody a další mezinárodní úmluvy (UNESCO – Paříž 1958). Rozvoj výměny – především po 2. světové válce – je podporován zejména organizacemi UNESCO a IFLA. Významným výsledkem jejich práce jsou nejen metodické pokyny pro účastníky výměny, ale i ryze praktická doporučení pro státní a mezinárodní instituce týkající se poštovních sazeb a cel.

Předmětem výměny byly vždy mimotržní vědecké publikace a tzv. oficiální publikace, dále duplikáty a neprofilová literatura, dnes již též i tržní tituly.

V Národním muzeu byly výměnné styky se zahraničními institucemi pěstovány již brzy po založení ústavu v r. 1818 a zejména po vzniku muzejního časopisu v r. 1827. Vedle výměny Královské české společnosti nauk jde o nejstarší výměnu v Čechách.

Od počátku bylo jejím úkolem doplňování sbírek odborné literatury – zejména přírodovědné a slovanské. K rozvoji výměnných styků přispěl v tomto období především Kašpar Šternberk v oblasti přírodních věd, Josef Dobrovský a Václav Hanka v oblasti slovanské literatury.

Vyměňovaly se jednatelské zprávy, muzejní duplikáty, publikace Matice české a Časopis Národního muzea, nejstarší český vědecký časopis, který tvoří základ výměnného fondu dodnes. Významným momentem bylo převzetí Barandovy knihovny do Národního muzea v r. 1884: zahra-

niční instituce, které dosud posílaly své publikace slavnému geologovi, pokračovaly v posílání do Národního muzea. Z hlediska obsahu nejprve ve výměně převažovaly publikace přírodovědné, později rostl objem získaných publikací z historických oborů.

Vzestupná tendence vývoje mezinárodní výměny publikací v Národním muzeu byla narušena 2. světovou válkou, takže následující období probíhalo ve znamení obnovy přerušovaných výměnných kontaktů. Knihovna Národního muzea se zaměřila na soustavné rozšiřování výměny, jakož i na její zkvalitňování s ohledem na zaměření základní knihovny knihoven jednotlivých odborných oddělení Národního muzea. Značná pozornost byla věnována i literatuře muzeologické, včetně literatury týkající se muzeí knihy.

Kromě Knihovny NM se výměnou publikací v Národním muzeu zabývá také v menším rozsahu Zoologické oddělení a Entomologické oddělení Přírodovědného muzea NM a Knihovna Náprstkova muzea.

1990–2010

Společenské a ekonomické změny

Na začátku 90. let díky politickým změnám končí devizové omezení nákupu zahraniční literatury, avšak finanční situace nedovoluje této možnosti příliš využít. Dále zaniká státní monopol v oblasti knižního trhu a vzniká sice daleko rozmanitější nakladatelská sféra, avšak velice nepřehledná. Ekonomická opatření dopadají i na kulturu – kromě rozpočtových omezení je to zejména uplatňování dovozního cla a daně z přidané hodnoty (DPH) u všech knih dodávaných z ciziny a růst poštovního – tyto faktory velmi ohrožovaly výměnu publikací.

V tomto obtížném období nabídli svou pomoc kolegové ze zahraničních institucí, kteří se obávali přerušování dodávek publikací, o které mají velký zájem. Díky iniciativě Britské knihovny vznikl za spolupráce s Knihovnou Středoevropské univerzity (se sídlem v Praze) projekt na záchranu výměnných kontaktů s českými knihovnami.

Středoevropská univerzita od nás koncem roku 1992 začala přebírat zásilky adresované národním a univerzitním knihovnám v západní Evropě a Severní Americe a po 2 roky obětavě hradila poštovné a organizovala rozesílání.

Paní Děvana Pavlíková, kurátorka české a slovenské sbírky Britské knihovny, napsala v roce 1994 otevřený dopis ministru kultury p. Pavlu Tigridovi, ve kterém ho požádala, aby usiloval o zrušení povinnosti platit dovozní clo a DPH z publikací zasílaných do českých knihoven ze zahraničí darem a výměnou. Připomněla též význam výměny, její ohrožení zvýšením poštovního a štědrost Středoevropské univerzity, bez které by řada výměnných dohod nemohla pokračovat.

Otevřený dopis ministru kultury p. Pavlu Tigridovi

Vážený pane ministře,

dovolte, abych Vám blahopřála ke jmenování do funkce českého ministra kultury. Za poslední tři roky bylo málo politických/kulturních událostí, které by mi udělaly podobnou radost. Do dalších pracovních let Vám přeji hodně síly, úspěchů a také smysl pro humor, který budete jistě potřebovat.

Můj dopis není jen blahopřání, ale také prosba. Jako původně česká, dnes britská knihovnice bych Vás ráda požádala, abyste udělal vše, co bude ve Vašich silách a vzal se za zrušení nařízení o platbě cla a daně z přidané hodnoty z publikací zasílaných darem a výměnou českým knihovnám ze zahraničí.

Knihovny byly změnami posledních tří let dosti postiženy. Snížené dotace a růst cen publikací ovlivnily akvizici domácí produkce. Při získávání zahraniční literatury jsou české knihovny z velké části závislé na výměně publikací s knihovnami v cizině. Tyto dohody byly nabourány navýšením cen poštovního natolik, že dnes si mohou české knihovny odesílat knihy a časopisy do zahraničí jen díky tomu, že poštovné za ně hradí Středoevropská univerzita.

Jako by všechno toto nestačilo, přišlo clo a daň z přidané hodnoty. Mezi českými zákonodárci zřejmě vládne názor, že kdo chce číst, ať si knihu koupí. Nezapomínejme ale, že zde jde převážně o vědeckou literaturu. Předešlý režim cenzuroval přísun informací do země svým způsobem. Dnes je taktika jiná, ale úmysl ztížit přístup k současným výsledkům vědeckého výzkumu a jiných informací ze zahraničí pokračuje.

Britská knihovna vede výměnu publikací s řadou českých knihoven, mezi nimiž je i parlamentní knihovna, které zasíláme britské vládní publikace. Je ironické, že i knihovna těch, kteří tento zákon na národ připravili, je jednou z institucí, která na toto parlamentní rozhodnutí doplácí. Inu, kdo jinému jámu kopá...

Se srdečným pozdravem

DĚVANA PAVLÍKOVÁ

Kurátorka české a slovenské sbírky
v Britské knihovně

Podle paní Strakové z Ministerstva kultury ČR podalo Ministerstvo financí návrh vyhlášky č. 93/1993, kde se v § 93 píše, že veškeré dary knihovnám budou osvobozeny od cla. Vyhláška má nabýt účinnosti 1. 7. 1994.

Otevřený dopis Děvany Pavlíkové ministru kultury – otištěný v literárním obydělníku Tvar 7. dubna 1994.

Navzdory existenci mezinárodních úmluv o výměně nebyla náprava snadná. Až po několikaletých jednáních s příslušnými úřady, po linii knihovnické i muzejní – za pomoci Národní knihovny a profesních knihovnických sdružení, bylo v roce 1998 dosaženo právní úpravy Celního zákona a Vyhlášky o osvobození zboží od dovozního cla pro zboží pro vzdělávací, vědecké a kulturní účely.

Úsporná opatření v 1. polovině 90. let 20. stol. nepříznivě ovlivnila také ediční činnost – naše periodika vycházela s velkým skluzem a často v redukovaném rozsahu – celý ročník v jednom svazku označeném jako číslo 1–4.

U poštovního nebylo dosaženo návratu na poloviční tarif pro tiskoviny – naopak poštovné se stále zvyšovalo a pouze jedenkrát došlo u mezinárodních zásilek k jeho úpravě směrem dolů – díky narovnání cen na základě mezinárodních dohod světových pošt v roce 2010.

Problémy se zásilkami ze zahraničí se opakovaly po roce 2005 v souvislosti s novým zákonem o DPH a se skutečností, že se Národní muzeum stalo plátcem DPH. Opět jsme byli povinni dokazovat, že jde o bezúplatný dovoz.

K největším změnám došlo na začátku tohoto období, avšak z finančního hlediska je pro celou etapu příznačné střídání velkých a mírnějších úsporných opatření.

Obsah a rozsah výměny

Knihovna Národního muzea rozesílá výměnou převážně periodické publikace Národního muzea, v menší míře – pokud to rozpočet na poštovné dovolí – též monografie. Základ výměnného fondu v tomto období tvořila periodika:

- Časopis Národního muzea, řada historická
- Časopis Národního muzea, řada přírodovědná
- Od r. 2007 vychází v angličtině ve verzi tištěné i online pod názvem:
Journal of the National Museum (Prague), Natural History Series
- Sborník Národního muzea v Praze, řada A – Historie
- Sborník Národního muzea v Praze, řada B – Přírodní vědy
- Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie
- Numismatické listy
- Muzejní a vlastivědná práce

Od r. 2008 pod názvem:

- Muzeum: muzejní a vlastivědná práce
- Fontes Archaeologici Pragenses

Výměnou docházejí především periodické publikace, dále pak výstavní katalogy a katalogy sbírek, výroční zprávy a monografie. Oborově jsou zastoupené jak přírodní vědy, tak společenské – se zřetelem na odborné zaměření Národního muzea. Třebaže Knihovna Národního muzea usiluje o rovnoměrné doplňování jednotlivých oborů, přesto je nejpríznivější situace v oblasti prehistorie – snad díky plodnosti autorů a štedrosti výměnných partnerů. Přínos výměny dokládají údaje o počtu pravidelně dodávaných publikací: na 1200 knižních kontinuu a na 500 titulů periodik. O výhodnosti svědčí i hodnota získávaných publikací, která činí v průměru více než dvojnásobek hodnoty odesílaných publikací.

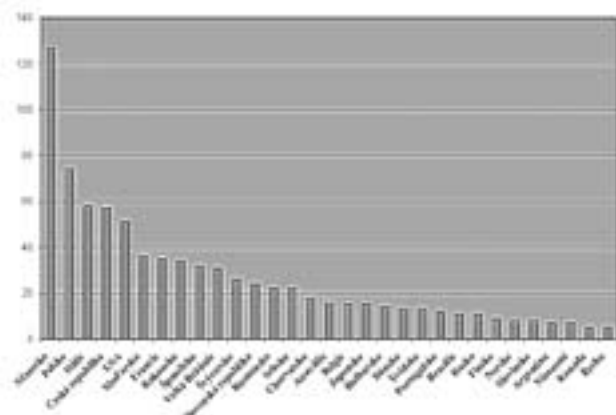
Počet výměnných partnerů se v průběhu času měnil – mj. i v souvislosti s politickou a ekonomickou situací u nás i

ve světě. Je třeba zdůraznit, že cílem není dosáhnout co největšího počtu výměnných partnerů, ale udržovat kvalitní síť výměnných vztahů odpovídající potřebám naší instituce. Pravidelně probíhají revize výměnných kontaktů. Pokud však některý náš partner dočasně nemůže posílat své publikace, a přitom má zájem o pokračování výměny, pak vždy jeho žádosti vyhovíme. I my jsme byli velmi vděční za trpělivost našich partnerů zejména v polovině 90. let 20. století.

Po dosažení maxima v r. 1990, kdy počet našich výměnných partnerů dosáhl čísla 1277 partnerů v 72 zemích světa, sice nastává pokles, ale je odůvodnitelný a není na škodu. Jde o přirozený úbytek způsobený např. reorganizacemi vědeckých institucí, změnou jejich zaměření, přechodem na publikování v online verzích přístupných zdarma, apod.

V roce 2010 činil celkový počet institucí 866 v 60 zemích světa. Překvapivě vzrostl počet domácích výměn – na 57 institucí – zde jsou příčinou opět úsporná opatření a snižování rozpočtů na nákup literatury.

Přehled zemí s největším počtem výměnných partnerů v roce 2010

■ Počet výměnných partnerů vyšší než 10

Mezinárodní výměna publikací KNM v letech 1990–2010				
rok	počet odeslaných publikací (ks)	hodnota odeslaných publikací (Kč)	počet získaných publikací (ks)	hodnota získaných publikací (ks)
1990	4 016	43 511,00	2 299	148 710,00
1991	5 381	71 569,00	2 522	170 723,00
1992	3 311	97 331,00	4 378	303 446,00
1993	3 027	85 886,00	4 275	404 165,00
1994	4 887	161 233,00	4 414	443 336,00
1995	4 387	165 782,00	5 802	606 912,00
1996	5 134	122 186,00	4 224	750 587,00
1997	4 890	136 689,00	2 789	787 050,00
1998	3 827	109 003,00	2 914	731 995,00
1999	6 034	448 614,00	2 820	749 569,00
2000	4 114	688 692,00	2 544	896 550,00
2001	4 584	187 143,00	2 659	907 414,00
2002	5 087	371 875,00	2 340	859 030,00
2003	3 367	306 546,00	2 131	610 870,00
2004	6 604	521 096,00	2 296	745 460,00
2005	4 603	661 734,00	2 233	901 610,00

2006	3 653	187 528,00	2 356	929 530,00
2007	3 526	595 591,00	2 605	1 025 130,00
2008	4 594	522 342,00	2 607	1 113 260,00
2009	3 885	277 502,00	2 393	1 199 813,00
2010	3 143	239 517,00	2 346	1 060 830,00

Poznámka:

jednotkou je zde kniha nebo číslo časopisu

Poměr počtu a hodnoty vyměňovaných publikací: je třeba připomenout, že posíláme převážně periodika a nepravidelně monografickou řadu *Fontes Archaeologici Pragenses*, avšak získáváme nejen periodika, ale i velké množství knih.

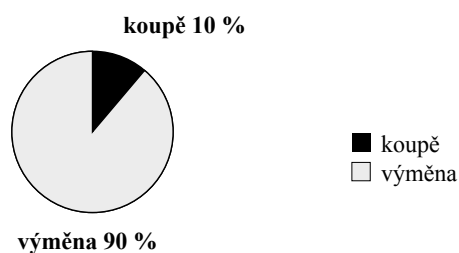
Počet získaných publikací: mírné výkyvy v průběhu let nejsou negativním jevem – jsou způsobeny jednak možnostmi výměnných partnerů, jednak usměrňováním výměny z naší strany – pomocí průběžné obsahové revize dodávaných titulů a postupných uvážlivých změn.

Výměna versus nákup

Jak již bylo zmíněno, v tomto období už neexistuje pro nákup odborné literatury devizové omezení, avšak finanční zůstává. Roční rozpočet na nákup je více než ze ¼ vynaložen na nákup periodik, a to i přes úsporná opatření a postupně snižovaný počet titulů až na naprosto nezbytnou míru. Na knihy (monografie, vědecké katalogy, lexikony a encyklopedie) nezbyvá dostatek finančních prostředků, a proto každé objednávkou předchází průzkum, zda nelze knihu získat výměnou, příp. uhradit z grantových prostředků v rámci vědeckých projektů.

S největší názorností vystihuje výhodnost výměny porovnání nákupu a výměny z hlediska počtu získávaných titulů zahraničních periodik – rozpočet vystačí na pouhou desetinu z celkového počtu.

Zahraniční periodika KNM – poměr nákupu a výměny

Metodika a technika výměny

Dobře zvládnout tak rozsáhlou výměnnou síť znamená mít dobrou organizaci práce a ustálené fungující mechanismy. Převažovat musí pravidelné výměny nad individuálními požadavky.

Nezbytná je znalost celních zákonů a poštovních pravidel. Zásilky se kumulují tak, aby bylo možné co nejehospodárněji využít rozpočtu na poštovné.

S některými knihovnami probíhá samozřejmě užší spolupráce a vztahy jsou intenzivnější - např. s Britskou knihovnou, Knihovnou Přírodovědného muzea v Londýně, Rakouskou národní knihovnou, ... Zde si můžeme navzájem vypomoci i při získání tržních titulů vydaných na území příslušného státu a běžně nedostupných pro výměnu.

Činnosti a evidence probíhají dodnes v zásadě stejně, ale zavedením počítačů a elektronické pošty došlo k velkému zlepšení a usnadnění akviziční práce – do elektronické podoby byly převedeny jak interní pomůcky (adresář výměnných partnerů, databáze periodik, databáze knižních kontinuu), tak katalog Knihovny NM (přírůstky od r. 2002 a postupně retrospektivní konverze dřívějších přírůstků); elektronická pošta zrychlila komunikaci mezi institucemi.

Vzhledem k zájmu knihoven v České republice vznikl elektronický zdroj „Mezinárodní výměna publikací. Stručný průvodce pro muzejní knihovny“ vystavený na webové stránce NM jako pomůcka pro muzejní knihovníky v oblasti výměny.

Výstavy o výměně

O tom, že výměna publikací se také může stát námětem výstavy, svědčí několik samostatných uskutečněných výstav: „Americké publikace z výměny Národního muzea“ (1992), „Mezinárodní výměna publikací Knihovny Národního muzea“ (1997), „Soudobá zahraniční odborná literatura ve fondech Knihovny Národního muzea“ (2001) a podíl na dalších. Samostatné výstavy se konaly v hlavní budově NM ve výstavním prostoru zvaném „Kabinet knižní kultury“ a autorkou scénáře byla Jarmila Kučerová.

Výstava „Mezinárodní výměna publikací Knihovny Národního muzea“ (Kabinet knižní kultury v Národním muzeu, leden – duben 1997).

Osobní kontakty

Dostávat díky výměně publikací dopisy a zásilky ozdobené exotickými známkami představuje příjemnou stránku této práce, ale osobní kontakty umožňují prohloubit dosavadní spolupráci, upřesnit programy výměny a získat další zkušenosti. V 90. letech 20. století do Národního muzea přijela řada zahraničních knihovníků s cílem poznat naši knihovnu. Pro autorku byly nejpůsobivější první studijní cesty, při kterých měla příležitost se seznámit s některými zahraničními knihovnami díky iniciativě našich kolegů v zahraničí a nadací: 1994 – Velká Británie (za podpory britských knihovnic a Britské rady), 1996 – Londýn, Oxford, Cambridge (grantový program Open Society Institute, paní Děvana Pavlíková z Britské knihovny), 2000 – Mnichov (dr. Gabriel Silagi a Bavorská státní knihovna).

Návštěva Bodleian Library v Oxfordu v roce 1994 (PhDr. Helga Turková, ředitelka Knihovny Národního muzea, Děvana Pavlíková, kurátorka české a slovenské sbírky Britské knihovny, PhDr. Jarmila Kučerová, vedoucí odd. mezinárodní výměny KNM).

Oddělení mezinárodní výměny publikací

O výměnu publikací se stará oddělení mezinárodní výměny publikací KNM. Má 4 pracovnice, od r. 1996 je samostatným oddělením Knihovny NM. Pro KNM a odborná oddělení NM získává publikace nejen výměnou, ale též koupí a darem. Dále vykonává vstupní zpracování publikací a vede agendu lokálních katalogů. S výměnou je úzce spjata správa fondu výměny a expedice publikací.

Soustředění akvizice koupí, výměnou a zčásti i dary v jednom oddělení je velkou výhodou: poskytuje možnost zvolit nejvhodnější způsob akvizice. V případě obtížně dostupné zahraniční literatury lze požádat o pomoc instituce, se kterými máme výměnné kontakty.

V listopadu 2010 přesídlilo oddělení včetně deponitáře výměny z hlavní budovy NM do Nové budovy NM (Vinohradská 1, Praha 1) v rámci velkého stěhování Národního muzea před rekonstrukcí historické budovy.

Závěr

Výměna publikací zůstává důležitým akvizičním zdrojem zahraniční odborné literatury i dnes – navzdory mnoha ekonomickým i technickým změnám. Devizové omezení nákupu publikací sice skončilo, ale finanční problémy provázejí knihovny nadále – což charakterizuje např. i název konference IFLA v 2011: „Developing Collections in Hard Financial Times“.

Pro muzejní knihovny je tento způsob navíc vhodný i proto, že mají k dispozici vlastní publikace, které jsou převážně velmi úzce zaměřené. Národní muzeum je vědeckou institucí a výměna publikací představuje jeden ze způsobů vědecké komunikace. Díky tomu, že výměna slouží k distribuci vědeckých výsledků instituce, bývá dokonce označována za nástroj PR pro vědu.

Výměnu zatím neohrožuje ani rozvoj elektronických zdrojů a elektronická forma periodik.

Knihovna NM má za úkol nejen poskytovat aktuální informace, ale její funkcí je také uchovávání pramenů – pokud má k dispozici tištěné publikace, pak je vlastní stále – na rozdíl od elektronických verzí, kde může být přístup

Stěhování depozitáře výměny v listopadu 2010 z hlavní budovy NM do Nové budovy NM.

časově i rozsahem omezen. Tištěná forma publikací je tedy primární, on-line verze ji vhodně doplňuje.

Význam výměny publikací dokazují nejen výsledky dotazníkových akcí a informace z osobních setkání se zahraničními knihovníky, ale především výsledky každodenní praxe.

Knihovna NM sice rozesílá převážně periodika, avšak výměnou dostává kromě periodik i velké množství cenných vědeckých monografií – přibližně v dvojnásobné hodnotě.

Počet výměnných partnerů Knihovny Národního muzea v letech 1990–2010 oproti předchozímu období v souvislosti se společenskými a ekonomickými změnami poklesl, ale stále jde o velmi rozsáhlou síť: v r. 2010 ji tvoří 866 institucí v 60 zemích světa.

Cílem je nadále udržování kvalitní sítě výměnných vztahů a získávání literatury odpovídající sběrnému profilu naší instituce.

Použitá literatura:

EKONEN, Kirti; PALOPOSKI, Päivi; VATTULAINEN, Pentti. *Handbook on the international exchange of publications*. München: Saur, 2006. 158 s.

Knihovna Národního muzea. Praha: Národní muzeum, 1960. Akvizice, s. 114–120.

SPUNAROVÁ, Taťjana. *Seznam zahraničních muzeí, s nimiž Knihovna Národního muzea vyměňuje publikace*. Sest. T. Spunarová. Praha, KNM 1968.

SPUNAROVÁ, Taťjana. *Mezinárodní výměna publikací v Knihovně Národního muzea*. In: Sborník NM – řada C – literární historie, sv. 19, 1974, č. 1–2, s. 37–41.

SPUNAROVÁ, Taťjana. *Mezinárodní výměna Knihovny*

Národního muzea v letech 1945–1975. In: Sborník NM – řada C – literární historie, sv. 21, 1976, č. 1, s. 55–67.

SPUNAROVÁ, Taťjana. *Mezinárodní výměna publikací v Knihovně Národního muzea v Praze*. In: Čitateľ, 39, 1990, č. 11, s. 414–415.

KUČEROVÁ, Jarmila. *Oddělení mezinárodní výměny publikací*. In: Z pokladnice Národního muzea. 1818–1998. Praha 1996, s. 33.

KUČEROVÁ, Jarmila. *Akvizice odborné literatury*. In: Knihovna Národního muzea. Praha: Národní muzeum, 1999, s. 33–36.

KUČEROVÁ, Jarmila. *Mezinárodní výměna publikací* [online]: *stručný průvodce pro muzejní knihovny*. Praha: Národní muzeum, 2005. [cit. 2008-07-24] Dostupný z [www: http://www.nm.cz/old/knm/knm7/Mezivympublik.htm](http://www.nm.cz/old/knm/knm7/Mezivympublik.htm)

KUČEROVÁ, Jarmila. *Akvizice odborné literatury v Knihovně Národního muzea*. In: Knihovny současnosti 2008: Sborník z 16. konference, konané ve dnech 16.–18. září 2008 v Seči u Chrudimi. Brno: Sdružení knihoven ČR, 2008. s. 147–152. ISBN 978-80-86249-0.

PAVLÍKOVÁ, Děvana. *Otevřený dopis ministru kultury p. Pavlu Tigridovi*. Tvar. 1994, 5, 7, s. 3. ISSN 0862-657X.

VRCHOTKA, Jaroslav. *Několik poznámek k mezinárodní výměně publikací Národního muzea v Praze*. In: Sborník NM – řada C – literární historie, sv. 1, 1956, č. 2, s. 54.

VRCHOTKA, Jaroslav. *Dějiny Knihovny Národního muzea: 1818–1892*. Praha: SNP, 1967. *Výměna*, s. 69–74.

Hudební sbírka v Knihovně Kinských

V nedávné době byl proveden první průzkum hudební sbírky v rodové Knihovně Kinských založené roku 1805 knížetem Ferdinandem Kinským z Vchynic a Tetova (1781–1812), která se nachází v původních prostorách paláce Golz–Kinských na Staroměstském náměstí v Praze a je ve správě oddělení rukopisů a starých tisků Knihovny Národního muzea.

Sbírka hudebnin, jež byla patrně součástí pozůstalosti Kinských a ke knižní sbírce byla uložena zřejmě později, obsahuje notované rukopisy (258) a tisky (270) převážně vídeňské proveniencí z období mezi lety 1780–1830. První rozsáhlý soubor hudebnin pochází z majetku Karolíny z Kerpeny (1782–1841), choti zakladatele knihovny. Druhá větší část sbírky patřila komtesce Wilhelmině Colloredo–Mansfeld, manželce Ferdinandova syna Rudolfa (1802–1836).

Rukopisná hudební sbírka obsahuje zejména vokální repertoár. Nejčastěji jde o písně s italským, německým či francouzským textem. Nejvýznamnějším souborem notovaných opisů jsou čísla z operních děl, která slavila úspěchy na vídeňských i pražských pódii v posledním desetiletí 18. století. Vedle sólových árií, duetů a ansámblů nalezneme výjimečně i kompletní operní partitury. Autory hudby jsou např. Domenico Cimarosa, Giovanni Paisiello, Ferdinand Paer, Wolfgang Amadeus Mozart či Antonio Salieri. Tato sbírka poskytuje také nové unikátní prameny k dosud neprozkoumaným hudebním dílům osobností vídeňského a pražského hudebního života, jak tomu je např. u italského pěvce, skladatele a dirigenta Giovanniho Liveratiho. Jeho operní dílo je hojně zastoupeno ve sbírce Karolíny z Kerpeny, která se údajně pod jeho vedením zdokonalovala ve

Ferdinand pátý kníže Kinský (1781–1812).

zpěvu. K tomu mohlo dojít již během Liveratiho pobytu v Praze, když v roce 1799 přijal nabídku Domenica Guardasoniho na místo kapelníka ve Stavovském divadle, nebo o něco později ve Vídni. Liverati věnoval Kinským řadu svých děl včetně jednoaktové opery *Il parnaso confuso*, která byla provedena u příležitosti svatby Karolíny z Kerpeny s Ferdinandem Kinským v roce 1801. Tato jednoaktová opera se dochovala jak v partituře, tak v provozovacích hlasech a je jedním z Liveratiho nově objevených jevištních děl.

Repertoár v hudebních tiscích se oproti tomu orientuje zejména na klavírní tvorbu. Nejčastěji jde o taneční skladby, dále variace či sonáty. Částečně je zastoupena i komorní hudba. Významné místo zde mají především vídeňští klasičtí Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart a Ludwig van Beethoven. Vokálnímu repertoáru v tiscích stejně jako v rukopisech dominují písně s doprovodem klavíru či kytary a klavírní výtahy oper. Nejvýznamnější podíl hudebních tisků ze sbírky Kinských pochází od vídeňských nakladatelů (téměř 64 %), zejména od Antona Diabelliho, Giovanniho Cappiho či nakladatelství Artaria. Dále nalezneme mnoho tisků německých (16 %). Podíl pražských tisků také není zanedbatelný (8 %). Jedná se především o tisky z dílny Marca Berry.

Dochované hudební prameny podávají cenné svědectví o hudebních zájmech rodiny Kinských, o aktivním domácím provozování hudby a v některých případech i o přátelských vztazích s konkrétními umělci. Hudební rukopisy z Knihovny Kinských byly zařazeny do mezinárodního soupisu hudebních pramenů RISM (*Répertoire International des Sources Musicales*, Série A/II) a jsou přístupné v elektronické podobě na internetové adrese: <http://rism/info> pod siglem CZ–Pn (Knihovna Národního muzea, Praha).

Eliška Bastlová

Rudolf šestý kníže Kinský (1802–1836).

Pozn. red.

Sbírka hudebnin, umístěna samostatně v jedné ze skříní Kinského knihovny, byla až do r. 2010 neroztříděná a nezpracovaná. Na základě dohody oddělení rukopisů a starých tisků a hudebního oddělení Národní knihovny byl pracovníky tohoto oddělení Národní knihovny ČR proveden její průzkum a sbírka byla pracovníky tohoto oddělení Bc. Eliškou Bastlovou odborně zpracována a zkatologizovaná pro Souborný hudební katalog budovaný v NK ČR. Hudební oddělení Národní knihovny předalo v roce 2010 odborným badatelům záznamy o hudebních rukopisech Knihovny Kinských do elektronického katalogu RISM a na rok 2012 plánuje vydat o hudební sbírce tištěnou publikaci, která by kromě stručné charakteristiky a zhodnocení fondu obsahovala soupis nejen všech hudebních rukopisů, ale také hudebních tisků. Nově zpracovaná hudební sbírka byla následně osignována a opatřena ochrannými pouzdry a krabicemi.

Knihovna Kinských není badatelsky běžně přístupná, zájemci o studium hudebních dokumentů se však mohou obrátit na kurátorku oddělení rukopisů a starých tisků Knihovny Národního muzea (Dr. Jaroslava Kašparová, tel. 224497366), která má správu Knihovny Kinských na starosti, a domluvit se na termínu a způsobu zpřístupnění. Oddělení rukopisů a starých tisků zprostředkuje rovněž zhotovení fotografií za podmínek běžných v Knihovně Národního muzea.

Jan Zrzavý stále objeovany

Moje dlouholetá činnost ve Společnosti Jana Zrzavého mě přivedla k součinnosti s Knihovnou Národního muzea. Roku 2007 uspořádala Společnost Jana Zrzavého s Knihovnou Národního muzea výstavu „Z ilustrační tvorby Jana Zrzavého“.

Kontakty mezi Společností Jana Zrzavého a Národním muzeem přetrvávají i nadále a já jsem měla vzácnou příležitost nahlédnout do archivních fondů Knihovny Národního muzea, kde se jako součást pozůstalosti malířky a grafičky Ludmily Jiřincové nachází také část korespondence Jana Zrzavého, kterou malíř Ludmile Jiřincové ve svém pozdním věku svěřil. Když jsem se probírala zažloutlými dopisy a pohlednicemi, upoutaly mou pozornost cizojazyčné texty zasílané malíři z Itálie. Bylo zřejmé, že pisatelé byli většinou z řad italských duchovních. Formulace textů zrcadlila velmi srdečné přátelské vztahy. Nejčastěji se vyskytovaly podpisy: P. Claudio da Solesino a P. Dámaso. Obecně je známo, že Jan Zrzavý pobýval v 60. a 70. letech 20. století v Benátkách na ostrově Giudecca v kapucínském klášteře Il Redentore. Podrobnější informace však za totalitní doby neměly možnost prorazit a i později zůstávaly zmínky o pobytech Jana Zrzavého na ostrově Giudecca obestřeny jistým otazníkem. Velmi mě lákalo zjistit další konkrétní skutečnosti.

Šťastnou náhodou jsem měla příležitost požádat o pomoc prostřednictvím svých brněnských přátel dva

Prof. Gio Batta Buccioli s klášterním knihovníkem benátských kapucínů, r. 2009.

italské uměnilovné profesory, kteří byli následně velmi nápomocní v získávání prvotních informací od benátských kapucínů.

Z podkladových materiálů zasílaných profesorem G. B. Bucciolem z Benátek jsem si potvrdila svůj předpoklad, že korespondence byla oboustranná. Jan Zrzavý dokonce psal svým přátelům do kapucínského kláštera italsky. Po několikaměsíčním studiu zaslaných kopií zajímavých dokladů jsem se vydala se svými přáteli v lednu 2010 do Benátek.

Prof. Gio Batta Buccioli, věrný náš průvodce po stopách Jana Zrzavého v Benátkách, nás zavedl do obou kapucínských klášterů, které v Benátkách jsou a které jsou svou činností i svými archivními sbírkami propojeny. Na vlastní oči jsme měli možnost vidět krásné obrazy, které Jan Zrzavý daroval benátským kapucínům. Se zatajeným dechem jsme prohlíželi záznamy v klášterní kronice a poslouchali jsme vyprávění P. Antonia Mora, který jako mladý student Jana Zrzavého v kapucínském klášteře Il Redentore na ostrově Giudecca vídával a také od svých profesorů o něm slýchal hovořit s nevšední úctou.

P. Antonio Moro, pamětník malířových pobytů v benátském kapucínském klášteře, r. 2010.

P. Claudio ani P. Dámaso, pisatelé korespondence adresované Janu Zrzavému, už bohužel nežijí, ale právě přes jejich jména byla objasněna podstata pevného pouta, které se vytvořilo mezi Janem Zrzavým a benátskými kapucíny. P. Claudio totiž bádá v Praze po dokladech o sv. Vavřinci z Brindisi, po kapucínském řeholníkovi, který roku 1599 doputoval s dvanácti svými spolubratři z Benátek do Prahy, aby tam založil jako první na české půdě kapucínský kostel a klášter. Byl to kapucínský kostel v Praze na Loretánském náměstí. Právě ten kostel, který se stal doslovným leitmotivem v umělecké tvorbě Jana Zrzavého. Malíř tehdy poskytoval P. Claudiovi při jeho pobytech v Praze pevné zázemí, chodil s ním do knihoven, tlumočil mu, opatřoval mikrofilmy a další potřebné věci. Korespondence i dokumentární fotografie dokladují, že přátelství obou mužů bylo opravdu pevné.

Výslednicí mého studia výše zmíněných dokumentů z Knihovny Národního muzea v Praze a následně podkladových materiálů z Benátek i mého osobního setkání s benátskými kapucíny je publikace „Jan Zrzavý a Benátky“, která byla napsána roku 2010 ke 120. výročí narození Jana Zrzavého. Publikace je dvojjazyčná. Italský překlad obstaral Benátčan – výše zmíněný prof. Gio Batta Bucciol.

Zájem o dílo Jana Zrzavého se začal v Itálii očividně šířit. Prof. Eugenio Bucciol, bratr prof. G. B. Bucciola, si při své návštěvě ČR v roce 2010 podrobně prohlédl exponáty v Pamětní síni Jana Zrzavého v Krucemburku, probíral se monografiemi o Janu Zrzavém a pojal ušlechtilý úmysl uspořádat v Itálii společně s benátskými kapucíny výstavu těch obrazů Jana Zrzavého, které malíř v 60. a 70. letech daroval kapucínskému klášteru v Benátkách.

Prof. Eugenio Bucciol v Pamětní síni Jana Zrzavého v Krucemburku, r. 2010.

V Benátkách a v okolí se našli lidé zapálení pro tuto myšlenku. Duchovnost umění Jana Zrzavého na jedné straně a jeho osobitě pojímaná modernost na straně druhé jsou dvě základní veličiny, které poutají zájem italských milovníků výtvarného umění k tomuto českému umělci.

Výstava obrazů Jana Zrzavého v Itálii, r. 2011.

Výstava se uskutečnila v květnu 2011 v Oderzu, městu poblíž Benátek. Po odborné stránce připravil výstavu prof. Roberto Costella. Duchovní tematika vystavených obrazů Jana Zrzavého byla výstižně akcentována sakrálně laděným prostředím tamějšího dómského muzea. Dvojjazyčná publikace „Jan Zrzavý a Benátky“ posloužila návštěvníkům výstavy jako katalog.

Mgr. J. Janošík, iniciátor česko-italských kontaktů, a jeho přítel prof. E. Bucciol, iniciátor výstavy obrazů Jana Zrzavého v Itálii.

Svoje zamyšlení nad stálým objevováním nových aspektů, zapadajících do mozaiky našich informací o životě a díle Jana Zrzavého, končím konstatováním, že archivní fondy Knihovny Národního muzea, které stály na začátku mého téměř detektivního pátrání, „ožily“ v konkrétních počinech a přispěly k prohloubení zájmu italské kulturní veřejnosti o českého malíře Jana Zrzavého, jehož dílo je bez ohledu na uplývající čas stále živé, a to zejména svým duchovním účinkem.

*PaedDr. Jitka Měřinská
předsedkyně Společnosti Jana Zrzavého*

Výstava obrazů Jana Zrzavého v Oderzu, r. 2011.

Publikace o šlechtických rodech

Mašek, Petr: Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha, Argo 2008-2010, 2 svazky, díl 1. A-M, 2008, 688 s., díl 2. N-Ž, 2010, 664 stran

Účelem této knihy dr. Petra Maška, vedoucího oddělení zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea, bylo shromáždit maximální množství informací o šlechtických rodech, které žily v českých zemích od pobělohorského období do současnosti. Teritoriálně zahrnuje kniha rody žijící v hranicích dnešního státu, do poloviny 18. století i celého Slezska, do konce monarchie včetně Bělska.

Hlavními zdroji informací byly tituláře, úřední schematismy, soupisy statků, adresáře, historické topografie, dobové soupisy šlechtických rodů, genealogické almanachy a další genealogická literatura. Vzhledem k už tak velkému rozsahu bylo upuštěno od vyobrazení erbů. Ze stejného důvodu nebyly pro sestavení hesel využity všechny možnosti, které nabízejí rozsáhlé genealogické sbírky uložené v archivech. Řada hesel obsahuje jen stručný záznam o nobilitaci, další informace se získat nepodařilo, u mnohých dalších jsou hesla naopak rozvinuta a sledují generace rodu v několika liniích, pakliže tyto žily v českých zemích. Osudy velkých a slavných rodů, u kterých lze odkázat na dostupnou literaturu, jsou uváděny ve zkrácené podobě.

V některých případech byly zahrnuty i rody pouze erbovní, rody užívající titulů a predikátů na základě palatinátů, dokonce i rody jejichž příslušnost ke šlechtickému stavu je na hranicích pochybnosti. Zahrnuty jsou i rody,

které získaly šlechtický stav na základě zfalšovaných dokumentů a později jim byly tituly soudně odejmuty. Protože se ovšem tato jména v historických pramenech vyskytují, byly i takové rody zpracovány s tím, že případná pochybnost byla v hesle vyjádřena.

Každé heslo obsahuje užitou literaturu a v případě existence více variant jména i tyto. Všechny predikáty a varianty jsou odkázány v rejstříku.

Celkem bylo zpracováno přes deset tisíc hesel a tento počet lze do budoucna jistě rozšířit.

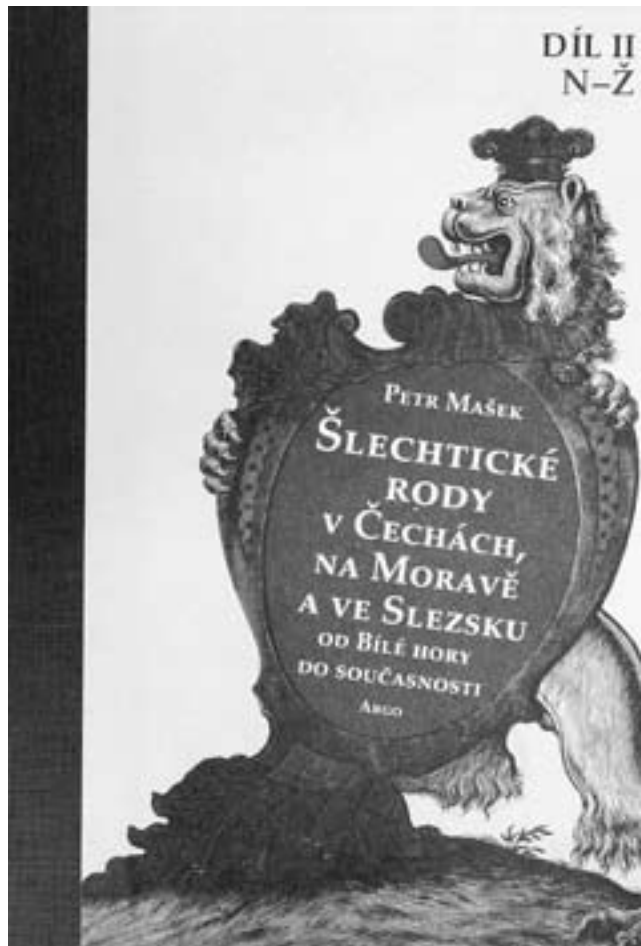
Redakce

Vyšel nový katalog rukopisů Knihovny Národního muzea

Dragoun Michal: Soupis středověkých rukopisů KNM. Doplnky ke katalogům F. M. Bartoše, J. Vašiči a J. Vajse, Praha, Scriptorium 2011, 634 stran

Nedílnou součástí Národního muzea představuje jeho knihovna. Byla založena současně se vznikem NM a uchovává poklady nevyčísitelné hodnoty. Mezi ně patří i sbírka rukopisů, která obsahuje přes 5600 kodexů a několik tisíc jejich zlomků. Nejstarší rukopisy v muzejní sbírce pocházejí z 11. století, některé z fragmentů jsou ještě starší. Středověké kodexy samozřejmě náležejí k badatelsky nejvíce využívaným.

V určitém protikladu k významu samotné rukopisné sbírky, po Národní knihovně ČR druhé největší v České

republice, je její katalog, který zpracoval F. M. Bartoš v době první světové války a který – přes pozdější vydání několika oborově nebo jazykově zaměřených soupisů – musí odborné veřejnosti sloužit dodnes.

Jedním z mnoha postupných krůčků ke zlepšení tohoto stavu je vydání publikace Michala Dragouna Soupis středověkých rukopisů Knihovny Národního muzea. Doplnky ke katalogům F. M. Bartoše, J. Vašici a J. Vajse, která přináší vědecký popis 126 kodexů, získaných do KNM po dokončení katalogu Bartošova. Mezi nejvýznamnější akvizice náleží Budyšínský rukopis Kosmovy kroniky, v současnosti nejstarší dochovaný rukopis s jejím textem, a tzv. Jenský kodex, sborník husitských textů a obrazových anti-tezí, sestavený na konci 15. století Bohuslavem z Čechtic a zobrazující zesvětštělou a zkaženou středověkou církev v protikladu k ideálům církve doby apoštolské. Bylo by ale nespravedlivé vyzdvihnout jen tyto dva rukopisy, i další obsahují důležitá díla české literatury – texty Jana Husa, Jakoubka ze Stříbra, Petra Chelčického a dalších husitských autorů, polemiku jejich odpůrců, památky středověkého iluminátorského umění, zápisy právní, liturgické, teologické, medicínské a třeba i nejstarší českou kuchařku.

Malá část dluhu splacená odborné veřejnosti vydáním katalogu snad podníká další badatelské využití muzejních rukopisů. A možná i větší zájem o rekatologizaci středověkých kodexů KNM jako celku, protože tato práce je úkolem na lidský život nebo jeho hranice i přesahuje – požadavky kladené na vědecký popis rukopisů se s postupem doby mnohonásobují a tam, kde F. M. Bartošovi v jeho katalogu stačilo pár řádek, by dnes popis mohl vydat i na mnoho stran...

Publikaci vydalo Národní muzeum a Scriptorium, spolek pro nekomerční vydávání odborné literatury. Vznik rukopisu financoval grantový projekt Ministerstva kultury, samotné vytištění díla potom umožnil výzkumný záměr Národního muzea.

Redakce

Výstavní projekty Knihovny Národního muzea

Život mezi knihami. Knižní vazby Jindřicha Svobody (ve spolupráci s Moravskou galerií v Brně)

Nová budova Národního muzea, Vinohradská 1, Praha 1, 2. patro

11. 5.–10. 7. 2011

Autor výstavy: PhDr. Hana Karkanová, vedoucí knihovny Moravské galerie v Brně

Celkový počet vystavených sbírkových předmětů: 145 (125 uměleckých knižních vazeb a 20 knihařských tlačišek)

Celkový počet návštěvníků výstavy: 10 526

V květnu roku 2011 byla v Nové budově Národního muzea zahájena výstava brněnského knihvazače Jindřicha Svobody (1909–2001), jehož jméno bylo s českou knižní vazbou spojeno více než sedmdesát let. Jeho tvorba reflektovala všechna skvělá i méně skvělá období české knižní vazby 20. století a výstava v Národním muzeu představila průřez jeho celoživotním rozsáhlým a bohatým dílem, při vši své rozmanitosti

konzistentním a osobitým. Svoboda ideálně spojil starobylé umělecké řemeslo s moderním individuálním uměleckým přístupem. Vycházel z řemeslných tradic knižní vazby, ctil je a úzkostlivě dodržoval, ale zároveň přinesl tomuto oboru tolik inovací, jako málokterý jiný knihař. V jeho dílně vznikaly vazby trvanlivé a vysoce kvalitní po stránce technické, vytříbené a uměřené po stránce výtvarné.

Svobodovo dílo má výtvarné kořeny v pozdní secesi a stylu art deco a vazební techniky obohatil nejnovějšími vynálezy zejména francouzských dílen. Zvládal velmi dobře historické techniky zlacení a slepotisku, jimž ovšem později vymezil nové použití v moderní knižní vazbě. Mnoho inovací přinesla zejména jeho poválečná tvorba. V oblasti dekorace pergamenových vazeb zavedl například jemnou řezbu, provázenou zatřením barevného pigmentu pod povrch, používání okrajů pergamenu s vadami, kazy a otvory. Dalším jeho vynálezem je aplikace barveného, zlaceného a vrstveného japanu na plochu vazby. Dělal experimenty s knihami – objekty, s využitím tzv. „převleků“ na vazbu, v poslední době i s otevřeným šitím knižního bloku, který umožňuje pohled do struktur, držících knihu pohromadě. K vrcholům výstavy patřila třeba unikátní, abstrakcí ovlivněná vazba knihy Pomsta kondorova z roku 1937, Mikuláškovy Ortely a milosti z počátku šedesátých let, nesoucí stopy bruselského stylu, soubor pergamenových vazeb osmdesátých let s rozmanitou výzdobou nebo konvolut vazeb děl E. A. Poa se slepotiskovou a plastickou výzdobou.

V jeho podání však kniha zůstala vždy knihou, zachovávající si všechny své funkce, včetně možnosti číst text. Jindřich Svoboda vycházel důsledně z její grafické podoby a citlivě, ale suverénně a s odvahou ji doplňoval vazbou ve zcela moderním duchu. Zvědavost a chuť k experimentu mu pomohla při vynalézání nových výzdobných technik, výtvarný cit mu zabránil sklouznout do přebujelosti a nevkusu. Otevřenost a vnímavost vůči volnému umění jeho dílo obohacovaly a udržely je svěží. Jeho knihy se vyznačovaly výtvarnou čistotou a vyvarovaly se dekorativnosti, k níž knižní vazba někdy inklinuje. Tato umělecká poctivost a vytříbený výtvarný názor oslovovaly vždy všechny, kteří se v průběhu let se Svobodovými knihami setkávali. Nejinak tomu bylo i na výstavě v Národním muzeu, která se těšila velkému zájmu návštěvníků.

Jádro výstavy tvořila díla z rozsáhlé sbírky Moravské galerie v Brně, ale zastoupeny byly Svobodovy vazby z Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích, Muzea města Brna, Knihovny Národního muzea, Uměleckoprůmyslového musea v Praze a několika soukromých sbírek. Výstava v Národním muzeu představila nejen tvorbu velké postavy české umělecké knižní vazby 20. století, ale zachytila i dlouhý úsek vývoje tradičního uměleckého řemesla, po staletí neoddělitelně spjatého s knihou, jehož podoba a pozice se v současné době stejně jako celá knižní kultura prudce mění.

PhDr. Hana Karkanová

Ramón Gómez de la Serna
Tozoro Caracho
Kolycany, Aventuras 1931
 Vázba 1993, celokotrva,
*francouzská, bílá s přírodní kůží,
 dřevěná*
*Binding 1993, full-leather,
 French, smooth English goatskin,
 blind-binding*

Helena Glasová (edd.)
**Hotelo urdého,
 hořelo plamenem**
Vampérk, Supraphon 1983
 Vázba 1985, celopergamenová,
*holandská, lesť pergamen, ryti,
 červená, slonovina*
*Binding 1985, full-vellum, Dutch,
 goatskin vellum, engraved,
 coloured, gilding*

Honoré de Balzac
Neznámé veledlo
Vampérk, Supraphon 1986
 Vázba 1988, celopergamenová,
*holandská, skvrnitý přírodní lesť
 pergamen, aplikace červeného japons
 papíru*
*Binding 1988, full-vellum, Dutch,
 spotted natural calfskin vellum,
 Japanese paper decoration*

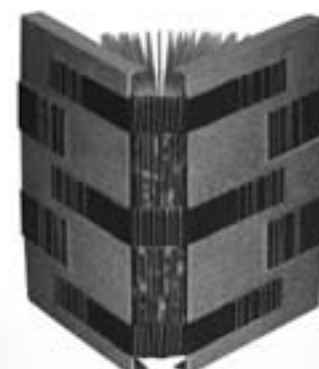
Gabriele d'Annunzio
Sen jarního jitra
Praha, František Adámek 1908
 Vázba 1990, celopergamenová,
*holandská, bílá a šedá pergamen,
 aplikace japons*
*Binding 1990, full-vellum, Dutch,
 white and grey vellum, Japanese paper
 decoration*

Karel IV.
Vlastní životopis
Vampérk, Supraphon 1985
 Vázba 1987, celopergamenová,
*červená kůže, světlý pergamen,
 aplikace japons*
*Binding 1987, half-vellum, red
 goatskin, Japanese paper decoration*

Vladimír Stuchl
Noční mlha
Praha, Léva Pragmatix 1993
 Vázba 1996, celopergamenová,
*světlý pergamen, aplikace prozředlá
 červená kůže*
*Binding 1996, full-vellum, sheepskin
 vellum, red skin application strips*

Knižní vazby Jindřicha Svobody v Knihovně Národního muzea

Oddělení knižní kultury Knihovny Národního muzea uchovává v knižním fondu Bibliofilie početnou kolekci uměleckých knižních vazeb moderních a současných uměleckých knižníků, které výrazně rozšířily do podoby české knižní kultury. Mezi nejvýznamnější umělecké knižníky drabí poloviny 20. století náleží Jindřich Svoboda (1909–2001). Po osobní domluvě s Jindřichem Svobodou v jeho brněnském ateliéru na Pátově Knihovna Národního muzea od něho dne 31. dubna 1997 získala soubor šestti mimořádně kvalitních uměleckých knižních vazeb, které významnou měrou obohatly sbírky Národního muzea.

The Book Bindings by Jindřich Svoboda in the Library of the National Museum

Department of Book Culture of the Library of the National Museum preserves a large collection of artistic book bindings by the modern and contemporary book binders who significantly changed the modern Czech book culture. Jindřich Svoboda was one of the most important artistic book binders of the 2nd half of the 20th century. In April 31 1997, The Library of the National Museum purchased a collection of Svoboda's six high-quality artistic book bindings which significantly enriched the National Museum collections.

Soupis vystavených sbírkových předmětů:

Vitrína číslo 1

1. A. C. Nor, Putování na dluh, Praha, Bohumil Janda 1927. Vazba 1928, celokožená, francouzská, bílá vepřovice, zlacení, inv. č. 90.564/Muzeum města Brna
2. Karel Čapek, Cesta na sever, Praha, František Borový 1936. Vazba 1937, celokožená, francouzská, bílá hrubozrná kozina, zlacení, inv. č. 90.567/Muzeum města Brna
3. Rainer Maria Rilke, Sonety Orfeovi, Brno, Jan V. Pojer 1937. Vazba 1937, celokožená, francouzská, bílá vepřovice, černá kozina, zlacení, inv. č. BF 979/Moravská galerie v Brně
4. Jules Laforgue, Legendární morality, Praha, Rudolf Škeřík 1935. Vazba 1935, celokožená, francouzská, hnědý hovězí box, zlacení, inv. č. BF 789/Moravská galerie v Brně
5. Romain Rolland, Dobrý člověk ještě žije, Praha, Rudolf Škeřík 1936. Vazba 1937, celokožená, francouzská, tmavě červená anglická kozina, slepotisk, zlacení, inv. č. BF 792/Moravská galerie v Brně
6. Edda. Bohatýrské písně, Praha, ELK 1942. Vazba 1942, celokožená, francouzská, tmavě hnědá anglická kozina, slepotisk, zlacení, inv. č. BF 1037/Moravská galerie v Brně
7. Felix Timmermans, Petr Breughel, Praha 1934. Vazba před 1935, celokožená, francouzská, černá kozina, zlacení, neznačeno, inv. č. 20487-D/Uměleckoprůmyslové museum v Praze
8. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.599/Moravská galerie v Brně
9. Miguel de Unamuno, Španělské essaye, Brno, Jan V. Pojer 1937. Vazba 1937, celokožená, francouzská, vínově červená kozina, zlacení, inv. č. BF 950/Moravská galerie v Brně
10. Alfonso Reyes, Triptych, Brno, Jan V. Pojer 1937. Vazba 1937, celokožená, francouzská, žlutá, červená a modrá anglická kozina, zlacení, inv. č. BF 966/Moravská galerie v Brně
11. Jules Barbey d'Aureville, Ďábelské, Praha, St. Jílovská 1920. Vazba 1935, polokožená, francouzská, fialová oázní kozina, zlacení, olejový papír, inv. č. BF 859/Moravská galerie v Brně
12. Antické povídky, Brno, J. V. Pojer 1941. Vazba 1941, polokožená, francouzská, červená kozina, zlacení, inv. č. BF 31/Moravská galerie v Brně
13. Joseph d'Arbaud, Poslední satyr, Brno, J. V. Pojer 1939. Vazba 1939, polokožená, francouzská, hnědá kozina, zlacení, inv. č. BF 32/Moravská galerie v Brně
14. Aloysius Bertrand, Kašpar noci, Brno, J. V. Pojer 1935. Vazba 1935, polokožená, francouzská, červená kozina, zlacení, inv. č. BF 34/Moravská galerie v Brně
15. Richard Billinger, Popel očištcový, Brno, J. V. Pojer 1940. Vazba 1940, polokožená, francouzská, fialová kozina, zlacení, olejový papír, inv. č. BF 36/Moravská galerie v Brně
16. Anette von Droste-Hülstoft, Židův buk, Brno, J. V. Pojer 1938. Vazba 1938, polokožená, francouzská, tmavě zelená kozina, zlacení, olejový papír, inv. č. BF 39/Moravská galerie v Brně
17. Keltské pověsti Mabinogi, Brno, J. V. Pojer 1944. Vazba 1944, polokožená, francouzská, bílá vepřovice, zlacení tlačítka O. Menharta, škrobový papír, inv. č. BF 40/Moravská galerie v Brně
18. Eduard Mörike, Jezertina ruka, Brno, J. V. Pojer 1939. Vazba 1939, polokožená, francouzská, zelená kozina, škrobový papír, inv. č. BF 43/Moravská galerie v Brně
19. William Butler Yeats, Básně, Brno, J. V. Pojer 1944. Vazba 1944, polokožená, francouzská, hnědá kozina, škrobový papír, inv. č. BF 48/Moravská galerie v Brně
20. William Butler Yeats, Tajemná růže, Brno, J. V. Pojer 1947. Vazba po 1947, polokožená, francouzská, hnědá kozina, olejový papír, inv. č. BF 50/Moravská galerie v Brně
21. Antonín Trýb, Až v nás, Brno, J. V. Pojer 1940. Vazba 1940, polokožená, francouzská, žlutá kozina, olejový papír, inv. č. BF 954/Moravská galerie v Brně
22. Martin Beheim-Schwarzbach, Ukřižování, Brno, J. V. Pojer 1941. Vazba 1941, polokožená, francouzská, červená kozina, olejový papír, inv. č. BF 955/Moravská galerie v Brně
23. Arturo Uslar Pietri, Rudý ostříž. Povídky, Brno, J. V. Pojer 1940. Vazba 1940, polokožená, francouzská, červená kozina, slepotisk, olejový papír, inv. č. BF 961/Moravská galerie v Brně
24. Antické povídky, Brno, J. V. Pojer 1930. Vazba po 1930, polokožená, francouzská, hnědá kozina, zlacení, olejový papír, inv. č. BF 29/Moravská galerie v Brně
25. Leon Bloy, V temnotách, Brno, J. V. Pojer 1934. Vazba 1934, polokožená, francouzská, černá kozina, zlacení, škrobový papír, inv. č. BF 37/Moravská galerie v Brně
26. Karl Kraus, Poslední dnové lidstva, Praha, Družstevní práce 1933. Vazba po r. 1933, hnědá kozina, zlacení, slepotisk, olejový papír, inv. č. BF 861/Moravská galerie v Brně
27. Jiří Karásek ze Lvovic, Písně tulákovy o životě a smrti, Praha, O.Štorch-Marien 1930. Vazba 1935, polokožená, francouzská, fialová kozina, slepotisk, zlacení olejový papír, inv. č. BF 862/Moravská galerie v Brně
28. Fiona Mac Leod, Vítr a vlny, Praha, Jan Otto 1906. Vazba kol. 1935, polokožená, francouzská, zelená kozina, zlacení, knihařský papír, inv. č. BF 863/Moravská galerie v Brně
29. Marcel Schwob, Lampa Psyche, Praha, O. Štorch Marien 1927. Vazba pol. 30. let, červená kozina, zlacení, knihařský papír, inv. č. BF 868/Moravská galerie v Brně
30. Ovidius, Proměny, Praha, Jan Laichter 1935. Vazba 1935, polokožená, francouzská, přírodní vepřovice,

- slepotisk, papír, inv. č. BF 878/Moravská galerie v Brně
31. Friedrich Nietzsche, Tak pravil Zarathustra, Praha, Al. Srdce 1935. Vazba pol. 30. let, polokožená, francouzská, přírodní vepřovice, zlacení slepotisk, papír, inv. č. BF 882/Moravská galerie v Brně
 32. Arnošt Hello, Člověk, Stará Říše, Jos. Florian 1909. Vazba pol. 30. let, polokožená, francouzská, přírodní vepřovice, zlacení, slepotisk, papír, inv. č. BF 930/Moravská galerie v Brně
 33. Arnošt Hello, Misky váhy, Stará Říše, Jos. Florian 1932. Vazba po r. 1932, polokožená, francouzská, přírodní vepřovice mořená, slepotisk, zlacení, olejový papír, inv. č. BF 929/Moravská galerie v Brně
 34. Vergilius, Zpěvy rolnické a pastýřské, Praha 1937. Vazba po r. 1937, polokožená, francouzská, přírodní vepřovice, zlacení, inv. č. BF 898/Moravská galerie v Brně
 35. Legenda o blahoslavené Anežce České, Praha 1941. Vazba po 1941, celokožená, francouzská, tmavěmodrá kozina, zlacení, značeno JS slepotiskem na zadním příděsí dole, inv. č. GK 10.280-D/Uměleckoprůmyslové museum v Praze

Vitrína číslo 2

36. Z Homérový Odysseie, Praha, Klub zaměstnanců léčebného fondu 1937. Vazba 1938, celokožená francouzská s nepravými vazy, přírodní vepřovice, slepotisk, zlacení, inv. č. BF 758/Moravská galerie v Brně
37. Legendy o nevěstkách světicích, Brno, Jan V. Pojer 1932. Vazba 1933, celokožená, francouzská, tabákově hnědá kozina, slepotisk, inv. č. BF 960/Moravská galerie v Brně
38. Irving Stone, Žízeň po životě, Praha, Rudolf Škeřík 1948. Vazba 1950, celokožená, francouzská, přírodní vepřovice, slepotisk, zlacení, inv. č. KC 2721/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
39. Ve stínu Orfea. Julius Zeyer a rodina Kalašových, Praha, Spolek českých bibliofilů 1948. Vazba 1950, celokožená, francouzská, tmavě zelený marokén, slepotisk, zlacení, inv. č. BF 1038/Moravská galerie v Brně
40. Římský misál, Praha 1952. Vazba 1953, celokožená, francouzská, přírodní vepřovice, slepotisk podle návrhu Stanislava Menšíka, inv. č. 90 579/Muzeum města Brna
41. František Hrubín, Svit hvězdy umřelé, Brno, Blok 1967. Vazba 1969, polokožená, závěs, hřbet černá kozlečina, desky tmavě hnědá skopovice, slepotisk, zlacení, inv. č. 90.577/Muzeum města Brna
42. Oldřich Mikulášek, Kam létají labutě, Brno, Blok 1970. Vazba 1970, celokožená, černá teletina, zlacení, slepotisk/Soukromý majetek
43. Oldřich Mikulášek, Ortely a milosti, Praha, Čs. spisovatel 1958. Vazba 1963, celokožená, francouzská, tmavě modrá anglická kozina, ražba dvěma tóny modré fólie, zlacení, inv. č. 90.563/

- Muzeum města Brna
44. Stanislav K. Neumann, Knihy lesů, vod a strání, Praha, Čs. spisovatel 1952. Vazba 1966, celokožená, francouzská, tmavě červená hladká kozina, tisk barevnými fóliemi, zlacení/Soukromý majetek
 45. Francois Villon, Balady, Praha, Melantrich 1951. Vazba 1966, celokožená, francouzská, černá kozina, zlatý, stříbrný a červený ruční tisk, inv. č. 90.562/Muzeum města Brna
 46. Vítězslav Nezval, Valérie a týden divů, Praha, Supraphon 1976. Vazba 1987, celokožená, francouzská, přírodní hovězina, zlacení, aplikace zlaceného japanu, inv. č. KA 139/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
 47. František Halas, Mladé ženy, staré ženy, Praha, Supraphon 1986. Vazba 1991, celokožená, francouzská, bílá teletina, zlacení/Soukromý majetek
 48. Elisabeth Barret Browningová, Portugalské sonety, Praha, V. Petr 1946. Vazba 1976, celokožená, francouzská, bílá vepřovice, zlacení a slepotisk, zlacení historickým tlačítkem, inv. č. KC 2510/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice

Vitrína číslo 3

49. Zahrada lásky, Praha, ELK 1948. Vazba 1972, celokožená, francouzská, přírodní kozina, slepotisk historickými tlačítky/Soukromý majetek
50. Karel Jaromír Erben, Kytice, Praha, Spolek českých bibliofilů 1911. Vazba 1980, celokožená, francouzská, světle modrá oázní kozina, slepotisk, dvoubarevná mozaika, inv. č. BF 1017/Moravská galerie v Brně
51. Jaroslav Durych, Bloudění, České Budějovice, Růže 1969. Vazba 1981, celokožená, francouzská, hladká hnědá kozina, slepotisk, zlacení tlačítka Jiřího Šindlera, inv. č. BF 1039/Moravská galerie v Brně
52. Isaak Babel, Oděské povídky, Praha, Nakladatelství českých výtvarných umělců 1965. Vazba 1976, celokožená, francouzská, černý box, stříbrný strojní tisk, inv. č. BF 1015/Moravská galerie v Brně
53. Otokar Březina, Šestá kniha básní, Praha, Jaroslav Picka 1947. Vazba 1977, celokožená, francouzská, černý box, stříbrný strojní tisk, negativy tlačítek Jiřího Šindlera, inv. č. KA 36/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
54. Thomas Hardy, Drobné ironie života, Brno, Jan V. Pojer 1946. Vazba 1999, polokožená, bradel, černá oázní kozina, potah zelená japonská dýha, lemování svislých okrajů desek, aplikace kulatých medailonků z červené oázní koziny, zlacení tlačítka Jiřího Šindlera, inv. č. 67.417/Muzeum města Brna
55. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.212/Moravská galerie v Brně
56. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.473/Moravská galerie v Brně
57. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.700/Moravská galerie v Brně
58. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.471/Moravská galerie v Brně

59. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.203/Moravská galerie v Brně
60. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.479/Moravská galerie v Brně
61. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.484/Moravská galerie v Brně
62. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.187/Moravská galerie v Brně
63. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.480/Moravská galerie v Brně
64. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.476/Moravská galerie v Brně
65. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.243/Moravská galerie v Brně
66. Jaroslav Seifert, O Praze, Praha, Supraphon 1985. Vazba 1989, celokožená, francouzská, červená hovězina, slepotisk, zlacení, inv. č. KB 726/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
67. William Shakespeare, Sen noci svatojanské, Praha, ELK 1938. Vazba 1993, celokožená, francouzská, hladká modrá kozina, zlacení, slepotisk tlačítka/Soukromý majetek
68. José Severiano de Rezende, Můj flos sanctorum, Stará Říše, A. L. Stříž 1914. Vazba 1978, celokožená, francouzská, přírodní hovězina, řezání, tepání, zlacení a slepotisk tlačítka Jiřího Šindlera, inv. č. KC 2020/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
69. José Severiano de Rezende, Můj flos sanctorum, Stará Říše, A. L. Stříž 1914. Vazba 1981, celokožená, francouzská, přírodní hovězina, řezání, puncování, zlacení, inv. č. 90.619/Muzeum města Brna
70. J. W. Goethe, Faust, Praha, Odeon 1982. Vazba 1988, celokožená, francouzská, přírodní hovězina, řezání a tepání, slepotisk a zlacení tlačítka, inv. č. KB 731/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice

Vitrína číslo 4

71. Petroniovo Satyrikon, Praha, L. Bradáč 1925. Vazba 1982, celokožená, francouzská, červená oázní kozina, šest převleků 132 x 90 mm, inv. č. KC 2729/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
72. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.481/Moravská galerie v Brně
73. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.478/Moravská galerie v Brně
74. Nikolaj Vasiljevič Gogol, Večery na dědince nedaleko Dikaňky, Praha, Čs. spisovatel 1955. Vazba 1984, celokožená, francouzská, tmavě zelená kozina, čtyřbarevná inkrustace, zlacení, inv. č. BF 1047/Moravská galerie v Brně
75. Nikolaj Vasiljevič Gogol, Viy, Paris, René Kieffer 1930. Vazba 1983, celokožená, francouzská, tmavě modrá oázní kozina, inkrustace, slepotisk historickými tlačítky, inv. č. BF 1049/Moravská galerie v Brně
76. Edgar Allan Poe, Fragmenty básní, Brno, František Janás 1986. Vazba 1987, celokožená, francouzská, tmavě hnědá oázní kozina, inkrustace reliéfu z tmavě

zelené teletiny se zlatým prachem, slepotisk tlačítka Jiřího Šindlera, inv. č. KB 644/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice

Vitrína číslo 5

77. Jean Giono, Pahorek, Brno, Jan V. Pojer 1932. Vazba 1933, celokožená, francouzská, červený box, dvoubarevná intarzie, zlacení, inv. č. 90.565/Muzeum města Brna
78. Jindřich Hořejší, Den a noc, Praha, Erna Janská 1931. Vazba 1936, celokožená, francouzská, přírodní teletina, dvoubarevná intarzie, inv. č. BF 1035/Moravská galerie v Brně
79. Ventura Garcia Calderón, Pomsta kondorova, Brno, Jan V. Pojer 1936. Vazba 1937, celokožená, francouzská, tmavě hnědá teletina, čtyřbarevná intarzie, inv. č. BF 958/Moravská galerie v Brně
80. Charles Baudelaire, Květy zla, Praha, Melantrich 1948. Vazba 1966, celokožená, francouzská, žlutý marokén, šestibarevná mozaika, slepotisk, zlacení, inv. č. 90.576/Muzeum města Brna
81. Paul Claudel, Poznání východu, Brno, Jan V. Pojer 1936. Vazba 1975, celokožená, francouzská, hnědý box, dvoubarevná skivertexová zelená a červená mozaika, zlacení, inv. č. 90.580/Muzeum města Brna
82. Jan Noha, Slovo mé, prostí se, Kladno, Svatopluk Klír 1944. Vazba 1977, celokožená, francouzská, hnědá oázní kozina, třibarevná mozaika, slepotisk, zlacení, inv. č. KB 282/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
83. William Butler Yeats, Tajemná růže, Brno, Jan V. Pojer 1947. Vazba 1979, celokožená, francouzská, červený ecrasé marokén, mozaika, zlacení, inv. č. BF 980/Moravská galerie v Brně
84. Petr Bezruč, Jen jedenkrát, Praha, Čs. spisovatel 1980. Vazba 1981, černý skivertex, inkrustace plastických tvarů, potažených olejovým papírem, inv. č. KC 2727/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
85. Jaroslav Seifert, Vltava, Brno, František Janás 1981. Vazba 1983, celokožená, bradel, oranžová štípenka, aplikace olejového papíru, zlacení, inv. č. KC 2516/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
86. Jaroslav Seifert, Vltava, Brno, František Janás 1981. Vazba 1986, celokožená, bradel, modrá kozina, aplikace olejového papíru, stříbření/Soukromý majetek
87. Jakub Deml, Pro budoucí poutníky a poutnice, Praha, Jakub Deml 1913. Vazba 1981, celokožená, francouzská, přírodní teletina broušená, inkrustace, inv. č. BF 1016/Moravská galerie v Brně

Vitrína číslo 6

88. J. W. Goethe, Drei Märchen, Leipzig, Buchausstellung 1981. Vazba 1981, celokožená, francouzská, temně fialová hladká kozina, slepotisk,

- zlacení, osmibarevná mozaika, plastické kovové zlacené rohy z roku 1880, inv. č. KA 126/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
89. Benvenuto Cellini, Vlastní životopis, Praha, Klub zaměstnanců léčebného fondu 1939. Vazba 1939, celokožená, francouzská, tmavě zelená anglická kozina, plastické obdélníky, třibarevná mozaika, zlacení, inv. č. BF 767/Moravská galerie v Brně
90. Legenda o svaté Kateřině, Praha, Spolek českých bibliofilů 1941. Vazba 1941, celokožená, francouzská, přírodní hovězina, řezání, tepání, inv. č. BF 3329/Moravská galerie v Brně
91. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.549/Moravská galerie v Brně
92. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.605/Moravská galerie v Brně
93. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.548/Moravská galerie v Brně
94. Lucius Apuleius, Amor a Psyché, Praha, Arthur Novák 1922. Vazba 1984, celokožená, francouzská, šedá oázní kozina, inkrustace, inv. č. BF 3174/Moravská galerie v Brně
95. Jakub Deml, Hrad smrti, Královské Vinohrady, Jakub Deml 1912. Vazba 1983, celokožená, francouzská, tmavě zelená oázní kozina, reliéfní kožená aplikace, zlacený japan, inv. č. 90.618/Muzeum města Brna
96. Jakub Deml, Tanec smrti, Tasov, Jakub Deml 1914. Vazba 1990, celokožená, francouzská, okrová oázní kozina, aplikace kůže vodního hada, inv. č. BF 2646/Moravská galerie v Brně

Vitrína číslo 7

97. Keltské pověsti Mabinogi, Brno, Jan V. Pojer 1944. Vazba 1978, celopergamenová s protaženými vazy, koží pergamen, přibarvovaný řez, zlacení, inv. č. BF 981/Moravská galerie v Brně
98. Longos, Pastýřské příběhy Dafnida a Chloe, Praha, ELK 1947. Vazba 1979, celopergamenová s protaženými vazy, koží pergamen, přibarvovaný řez, zlacení, inv. č. BF 1021/Moravská galerie v Brně
99. Vítězslav Nezval, Z domoviny, Praha, Čs. spisovatel 1975. Vazba 1984, celopergamenová, holandská, šedý koží pergamen, rytí, barvení, inv. č. BF 3176/Moravská galerie v Brně
100. Suzanne Renaud, Tušený úsvit, Praha, Památník národního písemnictví a Spolek českých bibliofilů 1981. Vazba 1986, celopergamenová, holandská, skvrnitý koží pergamen Jana Skocha, aplikace okrajů pergamentu, inv. č. KB 543v1/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
101. Walt Whitman, Hrdá hudba bouře, Praha, VŠUP 1970. Vazba 1988, celopergamenová, holandská, hnědý pergamen, aplikace, zlacení, inv. č. 90.620/Muzeum města Brna
102. Michelangelo Buonarrotti, Sonety, Brno, František Janás 1979. Vazba 1985, celopergamenová, holandská, bílý koží pergamen, rytý a barvený s inkrustací štítku s vpadlým reliéfním písmem

- potaženým pískovou oázní kozinou, inv. č. KB 657/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
103. František Dvořák, Ota Janeček a Vincenc Kramář, Brno, František Janás 1984. Vazba 1986, celopergamenová, holandská, koží pergamen, aplikace kruhu potaženého kůží se zlaceným titulem, aplikace krajů pergamentu, inv. č. KB 736/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
104. Jaroslav Seifert, Noční divertimento, Brno, František Janás 1984. Vazba 1989, celopergamenová, holandská, hnědý koží pergamen, stříbření, zlacení/Soukromý majetek
105. Jaroslav Seifert, Noční divertimento, Brno, František Janás 1984. Vazba 1989, celopergamenová, holandská, hnědý koží pergamen, zlacení, aplikace zlaceného japanu, inv. č. KB 732/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
106. Jaroslav Iwaszkiewicz, Chopin, Praha, Supraphon 1975. Vazba 1986, celokožená, bradel, tmavěfialová hlazená kozina, aplikace barveného a trhaného japanu, slepotisk, inv. č. 2514/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
107. Franz Kafka, Das Ehepaar, Edition international Grafik 1981. Vazba 1988, celokožená, francouzská, tmavěfialová teletina, několikabarevná mozaika písma, zlacení, aplikace barveného japanu, inv. č. 2716/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice

Vitrína číslo 8

108. Suzanne Renaud – Jaroslav Šerých, Chvála oběti, Brno, František Janás 1983. Vazba 1986, celopergamenová, holandská, koží pergamen, aplikace japanu, zlacení, inv. č. 90.616/Muzeum města Brna
109. Bohuslav Reynek, Odlet vlaštovek, Brno, František Janás 1980. Vazba 1981, celopergamenová, šedohnědý antik pergamen, aplikace japanu, inv. č. BF 2649/Moravská galerie v Brně
110. Honoré de Balzac, Neznámé veledílo, Praha, Supraphon 1986. Vazba 1988, celopergamenová, holandská, skvrnitý přírodní telecí pergamen, aplikace barveného japanu, inv. č. A 239/Knihovna Národního muzea
111. Karel IV. Vlastní životopis, Praha, Supraphon 1987. Vazba 1987, polopergamenová, červená kozina, světlý pergamen, aplikace japanu, inv. č. A 231/Knihovna Národního muzea
112. Gabriele d'Annunzio, Sen jarního jitra, Královské Vinohrady, F. Adámek 1908. Vazba 1990, celopergamenová, holandská, bílý a šedý pergamen, aplikace japanu, inv. č. D 517/Knihovna Národního muzea
113. Pavel Řezníček, Tabákové vejce, Ústí nad Labem, Kristina Kaiserová 1991. Vazba 1993, celopergamenová, šedohnědý teletinkový pergamen, aplikace japanu, inv. č. BF 2650/Moravská galerie v Brně
114. Legenda o svaté Kateřině, Praha, Spolek českých

- bibliofilů 1941. Vazba 1997, celokožená, francouzská, šedobílá teletina, aplikace barveného japonsku, slepotisk/Soukromý majetek
115. Hora prorokův. Z vidění ctihodné Anny Kateřiny Emmerichové, Šebkovice, Jakub Deml 1912. Vazba 1989, celokožená, francouzská, tmavě zelená hladká kozina, aplikace japonsku, inv. č. BF 2645/Moravská galerie v Brně
116. Bohdan Lacina – František Halas, Ženy v rouškách, Frenštát pod Radhoštěm 1943. Vazba 1990, celopergamenová, holandská, šedý teletinkový pergamen, aplikace japonsku, inv. č. BF 2647/Moravská galerie v Brně

Vitrína číslo 9

117. Karel Hynek Mácha, Máj, Praha, Čs. spisovatel 1980. Vazba 1986, celopapírová, autorský lihový a škrobový papír, aplikace písma, inv. č. BF 3183/Moravská galerie v Brně
118. Edda. Bohatýrské písně, Praha, ELK 1942. Vazba 1943, polokožená, francouzská, hřbet červený marokén, zdobený podle návrhu Oldřicha Menharta, potahový papír Antonína Strnadela, inv. č. 90.573/Muzeum města Brna
119. Edda. Bohatýrské písně, Praha, ELK 1942. Vazba 1953, celopapírová, škrobový papír, aplikace černého papíru a zlaté fólie, inv. č. KB 729/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
120. Antonín Matějček, Max Švabinský, Praha, Josef Engst 1944. Vazba 1947, polopergamenová, telecí žilkovaný pergamen, škrobový papír s kresbou supralibros podle návrhu Oldřicha Menharta/Soukromý majetek
121. Alexandr S. Puškin, Listy nevěstě a ženě, Praha, Václav Pour 1949. Vazba 1966, celopapírová, olejový papír s latexovým krytem, inv. č. KC 2342v1/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
122. André Beaunier, Poslední den, Stará Říše, J. Florian 1937. Vazba 2001, celopapírová, holandská, autorský papír, aplikace štítku se zlaceným titulem, inv. č. 67.415/Muzeum města Brna
123. Nathaniel Hawthorne, Velký karbunkul, Brno, Jan V. Pojer 1932. Vazba 2001, celopapírová, autorský olejový papír, aplikace koženého štítku/Soukromý majetek
124. Emmerich A. Hruška, Zpívající hetéry, Královské Vinohrady 1914. Vazba 1999, polokožená, bradel, tmavě červená oázní kozina, potah batikovaný papír, plastická výzdoba přední desky/Soukromý majetek
125. Rainer Maria Rilke, Píseň o lásce a smrti, Praha, Vyšehrad 1971. Vazba 2000, celopapírová, hřbet šedý papír, aplikovaný medailon, potažený šedým papírem, desky potaženy ručně čerpaným papírem se sušenými květinami, inv. č. 67.418/Muzeum města Brna
126. Jan Zrzavý, O sobě a přátelích, Praha, Spolek českých bibliofilů 1976. Vazba 1976, tmavě modrý skivertex, červená intarzie, zlacení/Soukromý majetek
127. Charles Vildrac, Kniha lásky, Praha, Kruh krásné knihy 1947. Vazba 1980, celokožená, zelený skivertex, třibarevná intarzie, tisk zelenou eloxovanou fólií, inv. č. KC 2513/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
128. Gaius Valerius Catullus, Epyllion o svatbě Pelea a Thetidy, Zlín, Klub bibliofilů 1948. Vazba 1976, celokožená, hnědý skivertex, intarzie, aplikace, zlacení, inv. č. KC 167/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
129. Josef Václav Sládek – Mikoláš Aleš, Na hrobech indiánských, Praha, Čs. spisovatel 1951. Vazba 1977, celokožená, oranžový skivertex, černá intarzie, čtyřbarevná aplikace, inv. č. KB 90/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
130. Vítězslav Nezval, Z domoviny, Praha, Čs. spisovatel 1975. Vazba 1976, bílý skivertex, třibarevná intarzie/Soukromý majetek
131. Rainer Maria Rilke, Píseň o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka, Vyšehrad, Praha 1969. Vazba 1975, skivertex, dvoubarevná mozaika, zlacení Soukromý majetek
132. Otokar Březina, Eseje z pozůstalosti, Brno, Blok 1967. Vazba 1975, olivově zelený skivertex, čtyřbarevná mozaika, černý a stříbrný tisk/Moravská galerie v Brně

Vitrína číslo 10

133. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.477/Moravská galerie v Brně
134. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.486/Moravská galerie v Brně
135. Knihařské tlačítko ze sbírky Jindřicha Svobody, kov, dřevo, inv. č. 30.474/Moravská galerie v Brně
136. Edgar Allan Poe, Zlatý scarabeus, Praha ELK 1948. Vazba 1983, celokožená, francouzská, hnědočervená oázní kozina, slepotisk a zlacení tlačítka Jiřího Šindlera, inv. č. KA 126/Jihočeská vědecká knihovna České Budějovice
137. Edgar Allan Poe, Zlatý scarabeus, Praha, ELK 1948. Vazba 1980, celokožená, francouzská, hnědá oázní kozina, slepotisk a zlacení tlačítka Jiřího Šindlera, inv. č. BF 1019/Moravská galerie v Brně
138. Edgar Allan Poe, Zlatý scarabeus, Praha, ELK 1948. Vazba 1983, celokožená, francouzská, hnědá oázní kozina, slepotisk a zlacení tlačítka Jiřího Šindlera/Soukromý majetek
139. Edgar Allan Poe, Případ pana Valdemara, Praha, Václav Pour 1948 – Brno, František Janás 1984. Vazba 1985, celokožená, francouzská, hnědá oázní kozina, plastická inkrustace, slepotisk tlačítka Jiřího Šindlera, inv. č. 90.561/Muzeum města Brna
140. Edgar Allan Poe, Případ pana Valdemara, Praha, Václav Pour 1948 – Brno, František Janás 1984. Vazba 1985, celokožená, francouzská, zelená oázní kozina, plastická inkrustace, inv. č. BF 2615/Moravská galerie v Brně

141. Edgar Allan Poe, Případ pana Valdemara, Praha, Václav Pour 1948 – Brno, František Janás 1990. Vazba 1991, celokožená, francouzská, černá oázní kozina, plastická inkrustace potažená červenou oázní kozinou/Soukromý majetek
142. Edgar Allan Poe, Případ pana Valdemara, Praha, Václav Pour 1948 – Brno, František Janás 1990. Vazba 1991, celokožená, francouzská, světle zelená oázní kozina, plastická inkrustace s aplikací barvené přírodní kůže, zlacení/Soukromý majetek
143. Edgar Allan Poe, Případ pana Valdemara, Praha, Václav Pour 1948 – Brno, František Janás 1990. Vazba 1991, celokožená, francouzská, tmavě hnědá oázní kozina, plastická inkrustace potažená oázní kozinou, zlacení/Soukromý majetek
144. Edgar Allan Poe, Případ pana Valdemara, Praha, Václav Pour 1948 – Brno, František Janás 1990. Vazba 1991, celokožená, francouzská, inkrustace reliéfních prvků, potažených třemi odstíny oázní koziny, slepotisk/Soukromý majetek
145. Edgar Allan Poe, Případ pana Valdemara, Praha, Václav Pour 1948 – Brno, František Janás 1990. Vazba 1991, celokožená, francouzská, inkrustace reliéfních prvků, potažená oázní kozinou, slepotisk/Soukromý majetek

JUBILEA

Půl století činnosti v Národním muzeu v Praze PhDr. Jaroslav Vrchotka, CSc. (1947–1995)

Setrvat ve svém povolání tak dlouhou dobu a zůstat v kontaktu i nadále v nejlepších vztazích k bývalým spolupracovníkům je jistě velkým úspěchem a životním uspokojením. Vzpomínky na dobu strávenou v tak proslulém a slavném vědeckém ústavu vedly k sepsání těchto stránek. Činím tak na popud přátel a spolupracovníků.

Narodil jsem se 30. 8. 1926 v Lázních Kynžvartě v rodině četnického státního strážmistra. Obecnou školu, menšinovou českou školu v rodišti jsem navštěvoval v letech 1932–1936. Mezi žáky bylo asi 10 Čechů a asi stejný počet německých dětí, které se nikdy česky nenaučily. Mluvili jsme tedy převážně německy o přestávkách, neboť my Češi jsme německy většinou uměli.

V roce 1935 bylo v Chebu zřízeno české gymnázium, a roku 1936 jsem tam s bratrem nastoupil jako primánek. V říjnu 1936 byl otec přeložen do Nýřan u Plzně a my jsme přešli na Masarykovo státní reálné gymnasium v Plzni. Přišli jsme mezi žáky, kteří měli oproti nám dokonalé znalosti ve všech předmětech, takže přestup přinesl velké problémy a nutnost doplnit si mnoho nových znalostí. S tímto nedostatkem jsme se s bratrem usilovně a dlouho potýkali. V roce 1939 došlo k obsazení zbytku republiky, k zřízení Protektorátu Čech a Moravy a Nýřany, ač převážně české město, bylo připojeno k Říši. Byli jsme vysídleni obvyklým způsobem – deportací v nákladním vlaku a skončili jsme v Chrástu za Plzní. Pokračovali jsme ve studiu v plzeňském gymnasiu až do roku 1944. Tehdy nám uzavřeli gymnasium nacisté a my

Současná podobizna od Pavly Burdové (pastel).

jsem odešli na totální nasazení, na práci pro civilní obranu. Po válce v roce 1945 jsem pracoval půl roku v Západočeských uhelných dolech ve Zbůchu. V únoru 1946 jsem získal ubytování v Praze a zahájil svá studia na Filosofické fakultě KU v Praze a to v oborech všeobecné dějiny a anglický jazyk.

V roce 1948 jsem zde přidal studium vědeckého knihovnictví v knihovnických kurzech téže fakulty. Studium jsem ukončil složením státních zkoušek v těchto třech předmětech. Od roku 1956 do roku 1964 jsem absolvoval postgraduální studium opět na Filozofické fakultě KU v Praze, které jsem ukončil obhájením kandidátské práce a příslušnými zkouškami.

Pokračoval jsem ve studiu vědeckého směru v oblasti historie a ukončil jsem ho složením dvou rigorózních zkoušek z pomocných věd historických a českých dějin. Měl jsem vynikající vysokoškolské profesory, v předmětech anglických to byli prof. B. Trnka, Z. Vančura a J. Osíčka, v předmětech historických prof. V. Chaloupecký a V. Dobiáš. Mými examinátory v historických oborech byli prof. V. Vojtíšek, prof. J. Polišenský a prof. F. Graus. Knihovnické kurzy na FF vedl prof. Vojtíšek a doc. Z. V. Tobolka.

3. 10. 1952 jsem byl prohlášen doktorem filozofie. Po úspěšném postgraduálním studiu jsem získal v roce 1964 titul kandidáta historických věd.

1. 12. 1947 jsem nastoupil ještě jako student do Národního muzea v Praze jako aktuární elév s platem 350 Kčs měsíčně. Od nástupu do poloviny roku 1949 jsem pracoval v historicko-archeologickém oddělení, pak jsem přešel do Knihovny Národního muzea jako katalogizátor. Časem jsem přešel na další místa v Knihovně NM, obnovil jsem válkou ochromenou výměnu publikací rozšířením partnerů

Zahájení výstavy v Muzeu knihy v roce 1966.

v cizině a postupně rozvíjel rozsah výměn podle omezených možností tehdejšího rozvíjení styků s cizinou. Přes tato omezení vzrostla mezinárodní výměna publikací Knihovny NM několikanásobně.

Ředitelem Knihovny NM byl tehdy Dr. Miloslav Novotný. Byl to známý literární historik, dlouholetý vedoucí oddělení KNM – Literárního archivu, který pracoval v NM od roku 1924 a budoval Literární archiv spolu s jeho zakladatelem Dr. Josefem Volfem, dlouholetým pracovníkem a posléze ředitelem KNM (1927–1937). Dr. Miloslav Novotný vedl KNM v letech válečných za komplikované situace nacistických zásahů do správy hlavně LA, ale také při přemísťování a ochraně sbírkových fondů před hrozbami válečných událostí a jejich stěhování do bezpečných úkrytů mimo Prahu. Po konci války nastal převoz fondů zpět do hlavní budovy NM a velmi obtížné zajišťování obrovského množství konfiskovaných fondů, které NM převzalo.

V roce 1951 nastoupil do vedení knihovny dosavadní katalogizátor, prof. Antonín Mrkvička, knihovník málo známý v oblasti muzeologické a knihovnické. Byl to člověk uzavřený, který nekomunikoval běžně se svými spolupracovníky a prosazoval opatření, které nebyly akceptovány ani kolektivem KNM ani širší knihovnickou veřejností. A. Mrkvička působil v NM od roku 1941 do 1952, kdy byla jmenována ředitelkou Dr. Jaroslava Václavková, literární historička, manželka Dr. Bedřicha Václavka. Stála v čele KNM tři roky a přešla v roce 1953 do Památníku národního písemnictví. Ředitelem KNM se stal Dr. Karel Švehla, který pracoval v NM od roku 1946 a byl dlouholetým vedoucím oddělení periodik. Byl to ředitel oblíbený u valné většiny spolupracovníků a zajistil i spolupráci se všemi knihovnami vědeckého charakteru a i s odbornými institucemi knihovnickými. Byl stálým členem Ústřední knihovnické rady, založil i síť muzejních knihoven, která měla pak důstojné postavení v celé síti knihoven. V KNM působila řada významných vědeckých pracovníků, jakým byl Dr. Josef Tichý, CSc. dlouholetý správce sbírky rukopisů, Dr. Miriam Bohatcová – Daňková, CSc., správkyň sbírky prvotisků a starých tisků, Dr. Pravoslav Kneidl, správce zámeckých knihoven a mnoho dalších.

Ředitelem KNM jsem byl jmenován v roce 1971 po návratu ze své téměř dvouleté stáže jako stipendista Nadace Alexandra von Humboldt, kterou jsem získal v roce 1968.

Spravoval jsem zároveň i oddělení rukopisů, inkunábulí a starých tisků, kde jsem se zaměřil na zpracování a publikování soupisů inkunábulí KNM, které bylo ukončeno vydáním katalogu nakladatelství Koniasch Latin Press v roce 2001. Bylo to vyvrcholení dlouholeté činnosti na zpracování jedné z nejvýznamnějších částí našich historických fondů a dalo výrazný popud k budování úplného souboru českých prvotisků, jak jsem definoval v úvodní části našeho katalogu. Sborník byl věnován památce Dr. Jitky Šimákové, která se významně podílela na tomto díle. Katalog prvotisků je významným počinem, který patří k úspěchům naší knihovnické činnosti.

Jedním z velkých úspěchů v oblasti knihovnědy patřilo i založení a působení Muzea knihy. Vzniklo z iniciativy Dr. Bohumila Lifky, ředitele knihovny Náprstkova muzea, který je znám jako knihovědec, bibliograf, sběratel a knihovník. Muzeum knihy bylo otevřeno v roce 1957 v zámku ve Žďáru nad Sázavou a stalo se významnou součástí našich speciálních muzeí. Bylo pojato jako trvalá expozice KNM,

Setkání v Knihovně NM s prof. Dr. Hermanem Liebaersem, prezidentem IFLA a ředitelem Královské knihovny Alberta I. v Bruselu.

kteřá vedle své vědecké výzkumné práce a podle typického poslání muzeologické činnosti zajišťovala pravidelné roční výstavy, zaměřené na dějiny knihy, knihtiskařského umění, grafiky a knižního umění. Od roku 1960 do roku 1990 bylo v Muzeu knihy uskutečněno na 30 výstav, které zaznamenaly velký úspěch u návštěvníků i zahraničních příbuzných institucí. Muzeum knihy ve Žďáru se stalo i centrem činnosti těchto institucí ve světovém měřítku. Díky svým hojným stykům s kolegy zahraničních institucí a svým častým pobytech v nich jsem se stal funkcionářem Mezinárodní federace knihovnických organizací IFLA, kde jsem zastával významnou funkci 4 roky jako sekretář a další 4 roky jako předseda Sekce vzácných a cenných knih. V organizaci IFLA jsem zřídil pracovní skupinu pro Muzea knihy (Working Group of Museums of the Book), která pořádala pracovní porady a setkání představitelů těchto organizací a pracovala intenzivně na zpracování příručky o muzeích knih ve světovém měřítku. Byly zpracovány zásady činnosti muzeí knihy jako úvodní části chystané příručky, vydané tiskem v odborném časopise, byla zpracována velká část vlastního soupisu. Vydání bylo přerušeno rozpadem východního bloku, neboť

přehled podle zemí byl rozvrácen zánikem SSSR a socialistických zemí. V té době vydali kolegové z bývalé Leninovy knihovny v Moskvě bez dohody se mnou vlastní soupis muzeí knihy, do kterého byla uvedena i všechna literární muzea podle sovětského pojetí. Soupis nemohl být přijat jako oficiální publikace IFLA.

Mezinárodní spolupráce byla soustavně rozvíjena i v oblasti knihovědného bádání včetně mezinárodních setkání, bádání v zahraničních sbírkách i pobyty zahraničních přátel spojených se studiem našich fondů. Nejužší styky měla Knihovna NM s Gutenbergovým muzeem v Mohuči, kde jsem měl možnost studovat s podporou Nadace Alexandra von Humboldt, která mně poskytla grant v rozsahu asi dvou let.

Díky tomu jsem mohl pracovat v nejvýznamnějších knihovnách evropských v Německu, Anglii, zemích Beneluxu, v Rakousku, Polsku, Maďarsku, Bulharsku atd.

V roce 1983 jsem získal stipendium Informační agentury Spojených států amerických ve skupině 8 zástupců z evropských zemí z oblasti muzejnictví. Měl jsem možnost navštívit významné instituce (včetně knihoven) ve všech velkých ústavech v USA od Washingtonu až po San Francisco. Byla to vynikající příležitost k získání mezinárodních zkušeností. Jako představitel IFLA jsem navštívil knihovny ve Španělsku, Portugalsku, Jugoslávii, Finsku, Rusku a dalších zemích.

Celých asi 40 let jsem se věnoval i dějinám českého knihtisku, hlavně otázkám jeho počátků a českého tisku Kroniky Trojanské.

Ve svém bádání jsem měl možnost konzultovat tuto otázku s řadou zahraničních badatelů velkého významu. Mezi ně patřily i osobnosti, jako byl zakladatel Gutenbergova muzea v Mohuči a katedry knihovny tamní univerzity J. Gutenberga, jakož i společnosti Jana Gutenberga prof. Dr. Aloys Ruppel, jeho nástupce prof. Dr. Helmut Presser, prof. Dr. Severin Corsten, prof. Dr. Horst Kunze, prof. Dr. Friedhilde Krause a mnoho dalších z vědeckých ústavů celého světa.

Velký význam měl styk a konzultace s prof. Ferdinandem Geldnerem, ředitelem Státní knihovny v Bambergu a později vedoucím oddělení prvotisků Bavorské státní knihovny v Mnichově. Byl největším znalcem knihtisku v Bambergu. Měl jsem možnost studovat ve velkém počtu slavných knihoven hlavně ve fondech prvotiskových se zaměřením na prvotisky české a to jak v USA, tak v Rusku a především v Německu, Velké Británii, Rakousku, Francii, ve Švédsku a mnoha dalších. Shromáždil jsem rozsáhlé excerpta a poznatky pro další knihovědná zkoumání.

V oblasti spolupráce na knihovnické oblasti domácí jsem se snažil pokračovat a zajišťovat spolupráci jak s předními knihovnami v čele s Národní knihovnou, kde jsme měli vždy dobré kontakty, stejně tak i s dalšími institucemi celé sítě českých a moravských knihoven.

Stal jsem se po svém předchůdci členem Ústřední knihovnické rady, za celou dobu svého působení v NM. Pokračoval jsem i v řízení Oborové komise knihoven muzeí a galerií ÚKR, kde jsme zavedli každoroční setkání knihovníků těchto institucí v rozličných městech republiky, která umožnila řešení problémů těchto odborných sbírek, sjednocovat způsoby činnosti a vyměňovat vzájemně zkušenosti.

Kolegové z KNM na zahradě u dr. J. Vrchoťky.

Dr. Jarmila Kučerová, dr. Martin Sekera, dr. Jaroslav Vrchoťka, dr. Eva Lachmanová a P. Filip Zdeněk Lobkowicz, O. Praem. (zprava).

Jubilant při odborné debatě. Foto: Eva Lachmanová.

Tato setkání pokračují, jsou velmi oblíbená a celkem bylo již 35 takových seminářů.

Od roku 1971 jsem redigoval Sborník Národního muzea, řadu C, který jsem záměrně orientoval na problematiku knihovnickou a knihovědnou a se zaměřením na sbírky Národního muzea.

SNM, řadu C, jsem redigoval 20 let a s potěšením konstatuji, že úspěšně pokračuje ve své činnosti. Sám jsem zpracoval řadu příspěvků s podrobným zpracováním popisů unikátů ze sbírek KNM, pravidelně každoročně i podrobné zprávy o činnosti KNM v jednotlivých letech i zprávy o významných událostech v Knihovně Národního muzea.

Z velkých výstav, které jsem instaloval v NM, bych se chtěl zmínit o velké výstavě J.A. Komenský a Národní muzeum 1970 v hlavní budově NM, o výstavě Mandragora z roku 1976 a hlavně o zdařilé výstavě Oldřicha Menharta v Gutenbergově muzeu roku 1968, která měla velký mezinárodní ohlas a byla instalována i v Offenbachu.

S výsledky práce v NM jsem spokojen, i když se všechna předsevzetí nepodařilo uskutečnit. V roce 1977 jsem byl jmenován statutárním náměstkem generálního ředitele muzea. Je hodně zpracovaných, ale nevydaných prací, které se nerealizovaly pro pracovní zatížení při řízení této instituce. Po odchodu do důchodu, vlivem osobních a rodinných událostí a následně zdravotních potíží, se práce oddalovaly. Snažím se doplnit a předat vše svým pokračovatelům a snad i zpracovat další své poznatky.

S uspokojením hledím zpět na svou činnost v NM. Pracoval jsem s hlubokým zanícením, nesmírně jsem si vždy vážil věhlasu NM v našich dějinách a s nadšením jsem se snažil přispět svým podílem k této tradici. Služba v Národním muzeu byla pro mne stálá pocta i životní náplň. Národní muzeum zůstává pro mě navždy místo nezapomenutelné.

S radostí sleduji nynější zdánlivý vývoj Národního muzea a přeji mu splnění chystaných velkých úprav a rekonstrukcí a hlavně úspěšnou činnost v budoucnosti.

Poblahopřát oslavenci k 85. narozeninám se z Prahy do Čelákovice dne 29. 8. 2011 vydala malá delegace vedoucích pracovníků Knihovny Národního muzea, v čele s ředitelem dr. Martinem Sekerou, PhD. Z Mariánských Lázní přijel také pan děkan P. Filip Zdeněk Lobkowicz, O. Praem., emeritní pracovník KNM.

Gratulace všeho nejlepšího, hlavně zdraví, štěstí, rodinné pohody a úspěchů, přešla do dlouhé diskuze o minulosti, současnosti i budoucnosti Knihovny Národního muzea. Ad multos annos!

Redakce

Mgr. Alena Skwarlová – padesát let v Knihovně Národního muzea

Dne 22. března 2011 se loučil ředitel Knihovny Národního muzea, Mgr. Martin Sekera, Ph.D., se dvěma pracovníci, které odcházely vzhledem ke snížení finančních prostředků na platy zaměstnanců Národního muzea. Jednalo se o Mgr. Alenu Skwarlovou a PhDr. Helgu Turkovou. Kolektiv pracovníků se s nimi rozloučil v prostoru knihoven Františka Palackého a Pavla Josefa Šafaříka v hlavním

depozitáři. Zároveň se jednalo o poslední setkání zaměstnanců Knihovny Národního muzea před plánovanou rekonstrukcí historické budovy Národního muzea.

Je na místě připomenout, že za další čtyři měsíce by Mgr. Alena Skwarlová byla mohla oslavit celkových padesát let práce v Knihovně Národního muzea. Protože rodačka z Prahy (20. 6. 1942), absolventka Střední knihovnické školy, nastoupila do Národního muzea dne 1. 8. 1961. Pracovala při katalogizování bohatých knihovních fondů v oddělení základní knihovny (KNM 1). Při zaměstnání vystudovala vysokou školu na katedře knihovnictví a vědeckotechnických informací na Fakultě sociálních věd a publicistiky Univerzity Karlovy. Její promoce v roce 1971, společná s Mgr. Eduardou Macháčkovou, přivedla do Karolina snad všechny tehdejší pracovníky Knihovny Národního muzea. Byla dlouholetou zástupkyní vedoucí největšího oddělení Knihovny Národního muzea, PhDr. Milady Šírové. A po jejím odchodu do důchodu se stala v roce 1990 vedoucí tohoto oddělení.

Mezi svými spolupracovníky byla oblíbena pro své rychlé, pragmatické řešení problémů a pro pochopení složitosti lidského života.

Vedla hlavní mimopražský depozitář na zámku Peruc, který byl získán Národním muzeem v roce 1955. Přes čtyřicet let se zde ukládaly knihovní fondy a pro studium byly dováženy do Prahy. Když se Národní muzeum muselo zámku vzdát, protože chyběly prostředky na jeho opravu, řídila úspěšně v roce 1996 velké stěhování všech knižních celků do částečně upravených místností v druhém objektu Národního muzea v Terezíně. Tento přesun fondů do určité míry předznamenával nynější velké stěhování muzejní bibliotéky.

Po ztrátě povinného výtisku neperiodické literatury pro Knihovnu Národního muzea od 1. 1. 1996 musela změnit celou akvizici. V náročném agendě řídila nákup tzv. placebného povinného výtisku, na který jsme získali finanční prostředky od svého zřizovatele, Ministerstva kultury České republiky.

Zároveň se v odborném týmu se svými spolupracovníky (KNM 1 a KNM 7) podílela na zpracování přírůstků základní knihovny a vědecké i odborné literatury pro odborná oddělení Národního muzea v integrovaném automatizačním knihovním systému KpWin. Jednalo se o první etapu dlouhodobě plánovaného záměru automatizace Knihovny Národního muzea. Cílem bylo vybudování moderních elektronických katalogů s vícehlediskovým přístupem k fondům.

Z její publikační činnosti je třeba zmínit soupis knihovny Františka Palackého (3 888 svazků), který vydala v Praze roku 1986 společně s Mgr. Květou Makovcovou a s historickým úvodem Dr. Jaroslava Vrchatky, CSc., ve Sborníku Národního muzea v Praze, řady C, sv. XXX, 1985, č. 1–2, 3–4. Je také autorkou části nazvané Oddělení základní knihovny, která vyšla v Průvodci Knihovny Národního muzea, 1999, s. 19–26.

Vedení oddělení předala v roce 2006 své nástupkyni, PhDr. Evě Lachmanové.

Na rozloučenou zkatologizovala osobní knihovnu Pavla Josefa Šafaříka (4 055 svazků) a zpracovala ji v automatizovaném systému KpWin SQL.

Její věrnost jedné instituci a téměř padesátiletá činnost ve službách knih si zasluhuje naše uznání. Rádi bychom jí popřáli hodně dalších, zdravých a úspěšných let, pohodu se dvěma vnoučky v rodině syna Jiřího a bukolické pobyty na chaloupce.

Redakce

Mgr. A. Skwarlová (vlevo) s ředitelem dr. M. Sekerou a dr. E. Lachmanovou. Foto: Bc. Patr Brůna.

Loučení dne 22. 3. 2011 v Knihovně Národního muzea – dr. Helga Turková a Mgr. A. Skwarlová.

AKTUALITY

Seminář

35. seminář knihovníků muzeí a galerií při Asociaci muzeí a galerií ČR se konal se zahraniční účastí v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně. Program semináře tradičně připravil výkonný výbor komise knihovníků při AMG v úzké spolupráci s Mgr. Gabrielou Chromcovou z hostitelské instituce. První den odpoledne, 6. 9. 2011, po prezenci účastníků v Kulturním a společenském středisku /KASS/ Střelnice Český Těšín, seminář slavnostně zahájili členka exekutivy AMG Mgr. Irena Chovančíková a ředitel Muzea Těšínska PaedDr. Zbyšek Ondřeka. Poté proběhla valná hromada, na které přednesla podrobnou zprávu o činnosti komise knihovníků její předsedkyně PhDr. Štěpánka Běhalová, Ph.D. Po odsouhlasení této zprávy řídila odborný program PhDr. Jarmila Okrouhliková, emeritní předsedkyně komise.

V prvním bloku Zprávy z muzeí přednesli svoje příspěvky jednotliví zástupci regionů ve výkonném výboru. Po přestávce velký blok Rozvoj muzejních knihoven zahájil PhDr. Vít Richter z Národní knihovny ČR. Pokračovali PhDr. Jarmila Okrouhliková, PhDr. Ila Šedo a Mgr. Lucie Chrátová. První den uzavřel svým referátem PhDr. Martin Sekera – Knihovna Národního muzea před stěhováním, při stěhování a po stěhování. Večer následovalo vzorně připravené společenské setkání účastníků semináře, kde se přítomní seznamovali a mohli si vyměňovat své zkušenosti.

Druhý den, 7. 9. 2011, po prezentaci firem moderovala blok Digitalizace v muzejních a galerijních knihovnách Mgr. Alena Petruželková. Následující panelové diskuze se účastnil PhDr. Richard Šípek z oddělení rukopisů a starých tisků KNM. Odpoledne byl na programu blok Sbírkové fondy v muzejních knihovnách, převážně s referáty polských kolegů. O spolupráci s historickými knihovnami v Těšíně promluvila PhDr. Anežka Baďurová.

Večer proběhla odborná exkurze s návštěvou Archeoparku v Chotěbuzi-Podoboře.

Poslední den 8. 9. 2011 po návštěvě Muzea Těšínska pokračovala odborná exkurze zajímavými prohlídkami historických a muzejních knihoven v Těšíně (Cieszyn). Polští kolegové nám věnovali veškerou pozornost při zodpovídání dotazů.

Seminář se uskutečnil ve spolupráci s Asociací muzeí a galerií ČR a za finanční podpory Ministerstva kultury ČR. Partnerem semináře byla Scanservice a.s. a mezi sponzory bylo šest dalších firem (Těšínská tiskárna a.s., LANius s.r.o., firma Zdeněk Bláha, Bach systems s.r.o., AMPACO ČR s.r.o. a KPSYS spol. s.r.o.).

Naše závěrečné díky platily řediteli muzea PaedDr. Zbyšku Ondřekovi, jeho všem spolupracovníkům, sponzorům a hlavně knihovnici Mgr. Gabriele Chromcové. Příští seminář v roce 2012 by se měl konat v Uherském Hradišti.

Helga Turková

Foto: Muzeum Těšínska.

Digitální knihovna kramářských tisků Špalíček

Internetová knihovna kramářských tisků je výsledkem grantového projektu Výzkumu a vývoje Ministerstva kultury ČR, probíhajícího v Knihovně Národního muzea v letech 2008–2011.

Proč tento projekt vznikl?

Knihovna Národního muzea opatruje nejrozsáhlejší sbírku kramářských tisků, především kramářských písní, v České republice. Jde o sbírku o rozsahu více než 35 tisíc zpracovaných a circa 15 tisíc nezpracovaných tisků. Sbírkou je zpracována v lístkovém katalogu, který doposud nebyl digitalizován, především pro komplexnost zpracovávaných údajů, které umožňují vyhledávání – kromě hlavního katalogu, řazeného podle incipitů tisků, je zpracován rozsáhlý odkazový aparát, který především slouží pro vědecké a prezentační využití sbírky.

Snaha zpřístupnit informace, uložené v katalogu a odkazových rejstřících, byla prvotním impulzem vzniku projektu digitální knihovny.

Databázové zpracování údajů o tiscích se jeví jako ideální způsob zpracování údajů pro práci se sbírkou a vyhledávání jednotlivých tisků.

Jelikož jde o materiál v časovém rozmezí od 17. do počátku 20. století, najdeme zde rozsáhlý soubor starých tisků a tisků z přelomu 18. a 19. století, kterým chybí vročení (případně veškeré údaje o tisku) a neexistuje jasný předěl mezi produkcí starou a novější, bylo při katalogizaci tisků třeba podrobně zpracovat i fyzické znaky tisků – obrazový doprovod textu a tiskové ozdoby, zrcadlo tisku, případně další zvláštnosti tisku. Přes to vše se badatelé i katalogizátoři potýkali s problémem určení totožnosti různých vydání tisků, které se mnohdy liší pouze v drobných a v rámci katalogizace těžko podchytitelných detailech.

Už v roce 1961 navrhoval z tohoto důvodu na konferenci Václavkova Olomouc v příspěvku věnovaném katalogizaci kramářských písní tehdejší pracovník Knihovny Národního muzea, PhDr. Karel Bezděk:

„Pro sestavení centrálního katalogu kramářských písní bude vhodné uvažovat o přefotografování titulních listů (případně celých tisků) a fotokopie připojit k hlavnímu záznamu v katalogu.“¹

Myšlenka připojit k bibliografickému popisu tisku obrazovou dokumentaci tedy není nijak nová, ani převratná, nicméně teprve moderní technologie umožňují její plné využití a širokou přístupnost. Digitální zpracování tisků dává možnost přímo propojit popis tisku, rozsáhlý odkazový aparát a zároveň zobrazit kopii samotného tisku.

Digitální knihovna se už nemusí vázat na místo uložení a její pole působnosti může být mnohem širší.

Co tedy knihovna skutečně přinese svým potenciálním čtenářům? Koho by měla a mohla oslovit?

Kromě knihovníků a badatelů v knihovědných oborech ji lze díky podrobnému odkazovému aparátu (a fulltextovému vyhledávání) využít v oblasti jazykovědy, literární vědy, hudební vědy, historie a etnologie a dalších společenskovědných oborech. Zveřejněný materiál bude možno využít také jako neotřelou pomůcku pro pedagogy na různých stupních škol. Doufáme ovšem, že bude přínosem i pro širší veřejnost, pro ty, kteří hledají netradiční zábavu, poučení nebo inspiraci pro vlastní tvorbu.

Výběr materiálu pro budoucí digitální databázi z rozsáhlého fondu kramářských tisků KNM se ukázal jako nesnadný oříšek. V databázi se objeví 40 tisíc jednotlivých obrazů, což je celkem 3 783 jednotlivých tisků a konvolutů. Ač to rozhodně není malé číslo, v poměru k celkovému rozsahu sbírky se jedná o poměrně malou část fondu. Kurátoři sbírky, kteří projekt zpracovávají, se přesto snažili o co největší výpovědní hodnotu jak po stránce tematické, tak z hlediska časového, a chtěli ukázat způsob, jakým byly jednotlivé texty šířeny a vydávány. Digitální knihovna by tak měla alespoň částečně reprezentovat skutečný poměr jednotlivých typů a témat.

Tento záměr se podařilo poměrně dobře dodržet v případě žánru kramářské písně, na kterou byl kladen důraz i při tvorbě sbírky kramářských tisků v oddělení knižní kultury Knihovny Národního muzea. Ostatní žánrové celky (drobné tisky, prozaické kramářské tisky, modlitby, pobožnosti, litanie a modernější kuplet) jsou obsaženy spíše okrajově. V budoucnu by měla být knihovna dále doplňována o další tisky ze sbírky Knihovny Národního muzea a pokud možno i o kramářské tisky z dalších institucí, které často vlastní či spravují velké množství tisků, které ve sbírkách KNM obsaženy nejsou, nejde tedy o uzavřený projekt.

Kramářské tisky jsou značně rozrůzněnou skupinou okrajové literatury, která se řadí k tzv. literatuře pololidové. Její kořeny sahají již do 16. století – vyvíjela se na jedné straně ze zpravodajské letákové literatury, na straně druhé potom souvisela s kancionálovou písňovou tvorbou. Spojuje je kromě podobnosti jejich fyzické podoby a malého rozsahu také způsob šíření a shodné publikum. Jak světské, tak náboženské tisky se prodávaly na poutích a na jarmarcích, ale také v knihářských dílnách a skladech tiskařů, případně podomním prodejem. Autory většinou neznáme, ale často jimi byli přímo jejich prodáváci, kteří buď přebírali starší texty, nebo tvořili texty vlastní, zvláště pokud se věnovali aktuálním tématům. Jejich zákazníci – posluchači – byli hlavně obyčejní obyvatelé měst či venkova, i když povědomí o žánru bylo širší. Ve většině případů nešlo o tisky určené k soukromému čtení, ale o texty určené také k ústnímu přednesu a dalšímu šíření tímto způsobem. Vypovídají tedy mnoho o životě lidí, kteří je četli a poslouchali a výběr témat odpovídá vkusu a potřebám této vrstvy obyvatelstva. Náboženské tisky tvořily větší část celkového objemu produkce, některé náboženské texty pak byly tištěny de facto po celou dobu rozkvětu kramářských tisků, zvláště to platí pro období 18. a 19. století. Z náboženských témat na prvním místě najdeme úctu k Panně Marii a velké množství mariánských poutních písní, téma zbožnosti a pokání z hříchů a písně a modlitby k jednotlivým katolickým světcům, z nichž největší oblibu získal sv. Jan Nepomucký. Známe i protestantské tisky, ale jsou jen zlomkem celkové produkce.

Světská produkce se zaměřuje na zprávy o časových událostech mezinárodního i místního významu, válkách, katastrofách, neštěstích, zázracích, vraždách, ale také nových

¹ BEZDĚK, Karel. Stav a zpracování sbírek kramářských tisků. In DVORÁK, Jaromír; KVAPIL, Josef Š. (edd.) Václavkova Olomouc 1961 : Sborník referátů a diskusních příspěvků o kramářské písni. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1963. s. 346.

vynálezech. Nejsou pouhou zprávou, ale obsahují i mravní poučení, které je spojuje s kramářskými tisky s náboženskou tematikou.

K těmto dvěma proudům v rámci kramářské literatury se postupem doby stále výrazněji přidával prvek zábavy, zatímco se s rozšířením novin postupně oslabovala jejich zpravodajská funkce. V českém prostředí byly kramářské tisky též médiem pro šíření lyrických písní, především s milostnou tematikou, vojenských písní, často založených na lidové písňové poezii, a také písní se společenskými náměty jako manželství, pijáctví nebo móda.

Z dnešního hlediska jsou kramářské tisky zajímavým literárním dokladem doby svého vzniku, které nám dávají nahlédnout do myšlenkového světa svých autorů, čtenářů a posluchačů, do každodenního života širokých vrstev obyvatelstva a jejich náhledu na dobové události, které jinak můžeme nahlížet většinou pouze zprostředkovaně očima příslušníků vzdělanějších vrstev, kteří spíše mohli zanechat nějaké svědectví.

Proč Špalíček?

Levné kramářské tisky, hlavně písně a modlitby, byly často vedle modlitebních knížek jedinou literaturou, kterou bylo možno v lidové domácnosti nalézt. Lidé si je často podomácku svazovali do improvizovaných vazeb z kůže nebo plátna – takové svazky mohly obsahovat tisky z období i více než sta let a dědily se v rodině z generace na generaci. Těmto tiskům se říkalo špalíčky.

Takovým „konvolutem“ je ve virtuální rovině i digitální knihovna kramářských tisků, ve které lze najít vedle sebe rozličné materiály z období více než tří století.

Kde je možno projekt sledovat?

Digitální knihovnu je možno nalézt již nyní ve zkušebním provozu na stránkách www.spalicek.net, dokončena by měla být na začátku roku 2012, kdy se na stránkách objeví její definitivní verze. V průběhu roku 2012 by měla být knihovna doplněna o představení kramářských tisků, bibliografii literatury k problematice kramářských tisků a další materiály, které umožní čtenářům lepší orientaci nejen v digitální knihovně, ale i v žánru kramářských tisků jako takovém.

Metadata, která tvoří podklad pro databázi, se vytvářejí v XML formátu dle mezinárodní iniciativy TEI (Text Encoding Initiative na stránkách www.tei-c.org). V rámci projektu bylo vytvořeno také rozhraní pro tvorbu těchto metadat (či katalogizačních záznamů) Ignis, které je volně k dispozici pod otevřenou licencí (ke stažení na <http://code.google.com/p/ignis/>). V následujícím roce by měl být program rozšířen o jednoduchou správu dat a možnost tiskových výstupů, což by mělo zajistit jeho použitelnost pro zpracování kramářských tisků i v dalších institucích.

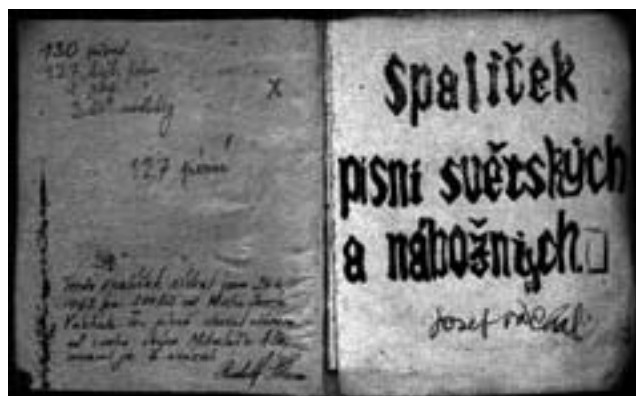
Do budoucnosti – bohužel při současných možnostech zřejmě ještě vzdálené – by bylo možno digitální knihovnu zhodnotit doplněním plných textů tisků. Poškození tisků různé typy sazby – písně byly do poloviny 19. století tištěny téměř výhradně v gotickém písmu (švabach, fraktura) a značná část produkce z druhé poloviny 19. století zachovávala tradiční použití fraktury – v současné době znamenají faktickou nemožnost použití metod optického převodu textu (OCR), které by znamenalo vysoké náklady na samotný převod a následnou kontrolu chyb.

Abeceda aneb odpověď ženy na zlý muže. Variace na oblíbenou Abecedu ženskou, vypočítávající špatné ženské vlastnosti. (1. pol. 19. století).

Digitální knihovna kramářských tisků Špalíček v současné podobě.

Titulní list špalíčku kramářských tisků, vytvořený výtvarníkem Josefem Váchalem v roce 1911.

Pro značnou část laických čtenářů to znamená horší dostupnost zvláště starších textů.

Plné texty by byly cenným pramenem pro diachronní studium jazyka, nářečí a lidových výrazů a otevřely by další dimenzi možností vyhledávání při práci s kramářskými texty. Cesta k dalšímu zkvalitnění a rozšíření možností využití databáze by v delším časovém horizontu měla vést právě tudy.

Iva Bydžovská

Opravený hrob Jarmila Krecara z Růžokvětu na Olšanech

Jako poděkování za velkorysý Krecarův dar uměleckých a knižních sbírek se Národní muzeum zavázalo v roce 1960 pravidelně pečovat o jeho hrob na Olšanských hřbitovech. V roce 2011 bylo z důvodu neutěšeného stavu Krecarova hrobu přikročeno k jeho generální rekonstrukci. Nedostatek finančních prostředků nakonec vedl Národní muzeum k vyhlášení veřejné sbírky, díky které se mohla rekonstrukce skutečně realizovat. Náhrobek byl celý zbroušen, vysypán kamennou drtí a opatřen žulovou destičkou (Impala) s nápisem Jarmil Krecar z Růžokvětu – spisovatel – 1884–1959. U hrobu byla umístěna i informační tabule, seznamující stručně se životem a dílem této osobnosti. Slavnostního odhalení opraveného hrobu, které se uskutečnilo v pátek 9. září 2011, se zúčastnili sponzoři opravy, pracovníci Knihovny NM a členové Matice české, kteří hlavní měrou na opravu hrobu přispěli. Za společnost PATRIA zde promluvil její předseda Václav Moucha. Petr Kubát z Jihočeské univerzity pak stručně představil dílo J. Krecara. O celou akci projevovala zájem i zpěvačka Anna K. (vlastním jménem Luciana Krecarová), která je Krecarovou prapraneteří.

Pavel Muchka

Generální opravu hrobu Jarmila Krecara z Růžokvětu provedlo za režijní cenu Kamenictví Obelisk, Praha 9 (Tomáš Vystyd).

Celkové náklady na opravu hrobu	7 785 Kč
Přehled sponzorů:	
Klub pražských spisovatelů PATRIA,	1 000 Kč
společnost pro ochranu kulturního dědictví	2 000 Kč
Jitka a Boris Titzlovi, Praha	2 000 Kč
Jarmila Kučerová, Praha	1 000 Kč
Člen Matice české (nechce být uveden)	400 Kč
Pavel Muchka, Praha	600 Kč
Eva Ryšavá, Praha	500 Kč
Miluše Janečková, Praha	100 Kč
Alois Marhoul, spisovatel, Čisovice	185 Kč

Opravený hrob Jarmila Krecara z Růžokvětu s informační tabulí – Olšanské hřbitovy IX., 8. oddělení, hrob č. 201. Foto: Daniel Poláček.

Účastníci slavnostního odhalení opraveného Krecarova hrobu dne 9. 9. 2011 (zleva: Helga Turková, Luboš Antonín, Eva Ryšavá, Anna Konůpková, Marie Jírová, Dagmar Semecká, Pavel Muchka, Petr Kubát, Jarmila Kučerová, Václav Moucha). Foto: Daniel Poláček.

Informační tabule u Krecarova hrobu. Autorem textu je Pavel Muchka.

Jarmil Krecar jako bibliotékař Národního muzea Petr Kubát

Byl známou osobností pražského intelektuálního světa první třetiny 20. století, strážcem dekadentního odkazu Moderní revue, ale i významným pracovníkem v dějinách Národního muzea. Jarmil Krecar (1884–1959), spisovatel, překladatel, kritik, esejista a sběratel, který v dějinách české literatury a umění zanechal významnou stopu především svými zdařilými překlady Paula Verlaina či Oscara Wilda, kulturně-historickými příběhy a rozsáhlou sbírkou obrazů, plastik a bibliofilii.¹ Jak vypadalo jeho působení v Knihovně Národního muzea v letech 1922 až 1939? Jak práce mezi starými knihami a tisky ovlivnila Krecarovu tvorbu? Na tuto otázku se pokusí odpovědět následující řádky.

Během první světové války Krecar získával renomé jako překladatel francouzské a anglické literatury, esejista a autor původní tvorby. Zároveň pokračovala jeho učitelská dráha na 2. reálce na Vinohradech. Ovšem roku 1919 došlo k radikálnímu zvratu v jeho stoupající profesorské kariéře. V září ho komise přeložila na reálku v Kutné Hoře, kam jako zapřísáhlý metropolita odmítl nastoupit. „*Chtěli mnou z ničeho nic smýknout z Prahy na venkov.*“² U ministerstva školství argumentoval zdravotními důvody, nevyhovujícím ubytováním v Kutné Hoře, finanční situací a ztrátou vedlejšího zaměstnání v nakladatelství Ludvíka Bradáče. Když nebylo jiného zbylí, žádal alespoň o bezplatnou zdravotní dovolenou. Nebylo vyhověno ani jedné žádosti. Během disciplinárního řízení byl uznán vinným

z porušení služebních povinností, a odsouzen k přeložení na odpočinek s výslužným zmenšeným na padesát procent.³ Na začátku dubna 1920 Krecar nastoupil jako smluvní úředník na ministerstvo zahraničí do zpravodajského oddělení. Tam ale zůstal přesně rok, neboť 30. dubna 1921 dostal výpověď. Po neplacené dovolené nakonec 1. září 1922 na reálku v Kutné Hoře nastoupil, ale vydržel tam jen tři a půl měsíce. Poté definitivně na profesorskou službu rezignoval.⁴

Při Krecarovi však stála štěstěna, díky které získal pracovní místo u milovaných knih. V červnu 1922 zemřel knihovník Method Lumír Sychra,⁵ a uvolnilo se tak místo v Knihovně Národního muzea v Praze. V listopadu téhož roku jmenoval Zemský správní výbor Krecara provizorním bibliotékařem⁶ v této instituci.⁷ O rok později bylo komisi jeho postavení v tamější knihovně uznáno za definitivní. Z uložených knih a pramenů Krecar později vytěžil řadu kulturně-historických statí, které shrnul do čtyř publikací ve třicátých letech. Jako správce oddělení drobných spisů, českých a cizojazyčných, vynesl na světlo světa i velké množství historických a literárních zajímavostí.

Na počátku dvacátých let mimo jiné aktivity ještě zpracovával literární hesla pro *Komenského slovník naučný*.⁸ Občas také vypomohl zajímavými podněty Čenku Zibrtovi,⁹ svému nadřízenému a řediteli Knihovny Národního muzea,¹⁰ za což mu uznávaný kulturní historik vyslovil své poděkování v předmluvách některých spisů.¹¹

Roku 1928 otřásla českým literárním světem aféra, která se z původní pře v časopise dostala až před soud a v níž hrál Jarmil Krecar hlavní roli. Skandál souvisel se zapečetěnými

¹ K životu a dílu Jarmila Krecara více Petr KUBÁT, *Mezi fatálními ženami, morózními smutky a krásnými knihami. Jarmil Krecar (z Růžokvětu) a svět české dekadence*, České Budějovice 2009 (rigorózní práce); P. KUBÁT, *Reflexe secesní erotiky v rané tvorbě a sebe prezentaci Jarmila Krecara z Růžokvětu*, in: Dagmar Blümllová – Zuzana Gilarová a kol., *Čas secese. Kapitoly z kulturních dějin přelomu 19. a 20. století*, České Budějovice 2007, s. 246–270; Gabriela DUPAČOVÁ, *Jarmil Krecar a česká knižní kultura*, Praha 1994 (diplomová práce); G. DUPAČOVÁ, *Jarmil Krecar literát*, Rmen 3, České Budějovice 1997, s. 15–23. Z lexikonů a příruček poskytuje o Jarmilu Krecarovi nejvíce informací *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla instituce 2*, II, K–L, Praha 1993, s. 960–962. Krecar je zařazen také v Jaroslav KUNC, *Slovník soudobých českých spisovatelů*, Praha 1945, s. 415–416. V ostatních slovnících je Krecarovi většinou věnováno jen stručné heslo. V *Českém biografickém slovníku* je dokonce uvedeno, že „pro své krajně pravicové až fašizující politické postoje v 30. letech a za německé okupace byl po 1945 eliminován z kulturního života.“ Srov. Josef TOMĚŠ, *Český biografický slovník XX. století*, K–P, Praha 1999, s. 173.

² Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha (dále jen LA PNP), odloučené pracoviště Staré Hrady, fond Jarmil Krecar, rukopis životopisu J. Krecara.

³ LA PNP, fond J. Krecar, korespondence a dokumenty týkající se disciplinárního řízení z let 1919 až 1920.

⁴ *Lexikon české literatury 2*, s. 960.

⁵ Method Lumír Sychra (1884–1922), varhaník, hudební skladatel, publicista a knihovník. „*Ve svém postavení bibliotékaře byl doktor Sychra pro svoji skromnost, svědomitost a pílí milován všemi, zvláště drem Zibrtem.*“ Srov. + PH.DR. Method Lumír Sychra, Cyril. Časopis pro katolickou hudbu posvátnou XLVIII, 1922, č. 8–10, s. 1–2.

⁶ Používám důsledně slova „bibliotékař“ na místo „knihovník“. Sám Krecar během života nestrpěl, aby ho kdokoliv tituloval „knihovníkem“. „*Tak prof. Krecar byl tváří v tvář svému životopisu. Podíval se na něj a hned tužkou opravil titulek, který si Četka vyrobila. Nelíbilo se mu v něm, že je pro Četku takovým hnusným ‚knihovníkem‘ a hned opravil: bibliotékař.*“ Srov. Emanuel JANSKÝ, *Jak to bylo o padesátinách Jarmila Krecara*, in: Večer s panem Kr čili 50 ' 2 x 25, Praha 1934, nestr.

⁷ Na Krecarově přijetí do Knihovny Národního muzea měla patrně podíl i přimluva Růženy Jesenské u Čenka Zibrta, tehdejšího ředitele knihovny. „*S radostí promluví se Zibrtem* [...]“ Srov. LA PNP, fond J. Krecar, dopis R. Jesenské J. Krecarovi odeslaný 18. 6. 1922.

⁸ LA PNP, fond J. Krecar, rukopis životopisu J. Krecara.

⁹ Čeněk Zibrť (1864–1932), historik, folklorista, etnograf, zakladatel oboru kulturní historie v Čechách. Více k osobnosti Čenka Zibrta např. Dagmar BLÜMLOVÁ (ed.), *Čeněk Zibrť a kulturní historie. Studie a materiály*, České Budějovice 2003; Josef BLÜML – Dagmar BLÜMLOVÁ, *Čeněk Zibrť – zakladatel oboru kulturní historie*, in: Dagmar Blümllová – Josef Blüml – Bohumil Jiroušek, Jihočeši v české historické vědě, České Budějovice 1999, s. 43–57; Josef BLÜML, *Čeněk Zibrť jako profesor všeobecné kulturní historie na pražské univerzitě. (K 100. výročí zahájení přednášek o všeobecné kulturní historii na Filozofické fakultě v Praze)*, Jihočeský sborník historický 62, 1993, s. 142–167; TÝŽ, *Kulturní historie v pojetí Čenka Zibrta*, České Budějovice 1985 (kandidátská disertační práce).

¹⁰ O Čenku Zibrtovi jako řediteli Knihovny Národního muzea více Marie RYANTOVÁ, *Čeněk Zibrť jako ředitel knihovny Národního muzea*, in: D. BLÜMLOVÁ (ed.), *Čeněk Zibrť a kulturní historie*, s. 41–61.

¹¹ „[...] poděkování za výpomoc se najdou i v předmluvách k *Tomanovu Slovníku výtvarných umělců a některých spisech Čenka Zibrta.*“ Srov. LA PNP, fond J. Krecar, rukopis životopisu J. Krecara.

deníky básníka Otakara Theera¹² a monografií o něm, z pera A. M. Piši, vydané tohoto roku.¹³ Na knihu napsal Krecar zdrcující kritiku v časopisu Vitrinka. Mimo jiné v ní naznačil, že Theer v žádném případě nebyl tak velké monografie, jaké se mu dostalo, hoden. Uváděl, že předčasně zesnulý básník si uměl dělat hlavně dobré přátele mezi kritiky, ale byl jen průměrným literátem, který je nadceňován. Poté, co se v recenzi posmíval Theerovu utrpení, při skládání básní, zakončil ji větami: „*A uvážím-li posléze, jak maloduše zaznamenával ve svých denících každické své hnutí, pomíšené s trivialitou všedního života i se společenským klepařením, jak je škrabalsky přepisoval a uchovával budoucím lit. hist. rýpalům – neboť skutečné ceny Goncourtových dokumentů¹⁴ nemají – pochybuji o jeho básnickém charakteru. Měl jsem příležitost čísti něco z těchto záznamů a příznávám, že mi z nich bylo ošklivo. Co indiskrétnosti z privatissima styků, nad něž se pan básník nadnášel a v jejichž kaši trčel! K dávení hnus, říkával A. P.¹⁵ Dokud v nové české literatuře je celá řada větších a významnějších duchů, o nichž neexistuje ani pořádná studie (jako o Karáskovi) natož monografie, je kritické energie Pišovy na toto téma jaksí škoda!*“¹⁶ Na tento článek ihned zareagoval vykonavatel Theerovy poslední vůle a správce jeho literární pozůstalosti kritik Arne Novák, který se v Lidových novinách v článku *Na obranu Otakara Theera* básníka nejen zastal,¹⁷ ale ptal se Krecara, jak se dostal do Theerova deníku, který byl zapečetěn až do roku 1947, tedy třicet let po básnickové smrti. Z tohoto veřejného dotazu následně vznikla polemika, která skončila tiskovou žalobou. Mimoto ještě Novák zažádal ředitelství Národního muzea, v jehož úschově se Theerova pozůstalost nacházela, aby zavedlo s Krecarem disciplinární řízení. Podle Nováka bibliotékař zneužil svého postavení a rozpečetil deníky, čímž porušil ustanovení závěti. Krecar, milovník polemiky, si toto obvinění nenechal líbit a podal na Nováka žalobu pro urážku na cti. Následně začalo soudní řízení, v kterém byl ovšem uznán vinným Arne Novák a soudce mu uložil pokutu 200 Kč pro urážku na cti podmíněně. U soudu se Krecar hájil tím, „*že dopisem byl neoprávněně nařčen, protože do deníku vůbec nenahlížel, nýbrž svůj posudek opřel jednak o to, co sám zná z doslechu a čím se Otakar Theer ostatně nijak netajil, jednak o onu část pozůstalosti, sestávající z kalendářičků a drobných zápisníků, která zapečetěna není a je tedy veřejně přístupna. Okolnost tuto potvrdil včera žalobci i ředitel knihovny Národního muzea dr. Ant. Dolenský, jenž soudu ony zápisníčky předložil.*“¹⁸

Na konci dvacátých a během celých třicátých let kulminovaly Krecarovy bibliofilské a sběratelské aktivity. Po vzoru Jiřího Karáska ze Lvovic a Arnošta Procházky vyvíjel sběratelské snahy už od počátku 20. století. Spouštěcím impulsem byla zejména studentská stáž v Paříži. Tam navštěvoval místní bukinisty, od kterých poměrně levně nakoupil bibliofilská vydání knih francouzských prokletých básníků a další bibeloty. Zajímavé tituly získával Krecar do své knihovny během celého života. Vedle sbírek Charlese Baudelaira či Paula Verlaina se v policích objevilo například i vzácné první vydání Máchova *Máje* či *Babičky* Boženy Němcové.

V průběhu dvacátých let zaměřil Krecar pozornost také k výtvarnému umění. Podobně jako Karásek nacházel ve sběratelství zdroj radosti a rozkoše. Byt zaplněný uměleckými díly pro něj představoval království a „říši Krásy“.¹⁹ V polovině dvacátých let se Krecar seznámil se Zdeňkem Jeřábekem, majitelem vyhlášené aukční síně. V roce 1924 Jeřábek zavedl pravidelné měsíční dražby a podstatně tím inovoval pražský obchod s uměním. Jeho „malý Hôtel Drouot českých sběratelů“²⁰ nabízel zájemcům na rozdíl od velkých aukčních síní cenově dostupná výtvarná díla, uměleckoprůmyslové artefakty i starožitnosti. Při přípravě dražeb Jeřábek řadu let spolupracoval s experty, ale i básníky a soukromými sběrateli, jako byli právě Krecar a Karásek. Ti jeho aukční věstníky doprovázeli kratšími texty,²¹ v nichž se zamýšleli nad draženými soubory, srovnávali ceny, ale uvažovali i o kulturním dosahu aukcí.²² Po zániku nakladatelství Svatopluka Klíra se Jeřábek později stal i vydavatelem Krecarových kulturně-historických causerií. Ke konci dvacátých let se Krecar začal pravidelně angažovat i v pražských bibliofilských kruzích. V období 1929 až 1932 byl předsedou poroty soutěží o nejkrásnější knihu roku, které pořádal Spolek českých bibliofilů. Působil také jako poradce Svatopluka Klíra v edici Zodiak, která vydávala knihy rozměrných a netradičních formátů.

V době Krecarova koketování s výtvarným uměním a sběratelstvím začala nabírat jiný směr i jeho kariéra v Národním muzeu. Na konci dvacátých let se pokoušel přesvědčit vedení pražské instituce, aby přeměnilo oddělení korespondence na literární archiv. Co se nezdařilo Krecarovi, to se o pár let později povedlo doktoru Josefu Volfovi, který se stal správcem oddělení korespondence. Volf se svým pomocníkem Miloslavem Novotným toto oddělení překřtili na Literární archiv, o který se s velikou péčí starali

¹² Otakar Theer (1880–1917), básník, prozaik, dramatik a překladatel. Více k životu a dílu Otakara Theera např. Milan SUCHOMEL, *Básník epochy zlomu aneb několik theerovských protimluvů*, in: Otakar Theer, Hořká idyla, Praha 1980, s. 7–26; Václav KABÍČEK, *Život a dílo Otakara Theera*, České Budějovice 1995 (diplomová práce). Theer patřil také k pravidelným návštěvníkům literárního salonu Anny Lauermannové-Mikschové. K tomu více Robert SAK, *Salon dvou století*, zejména s. 144–147, 158–162, 164–172.

¹³ A. M. Piša, *Otakar Theer I*, Praha 1928.

¹⁴ Krecar měl na mysli deníky bratří Goncourtů. V letech 1887–1895 uveřejnil spisovatel Edmond de Goncourt (1822–1896) část ego-dokumentů pod názvem *Journal des Goncourt*.

¹⁵ Arnošt Procházka.

¹⁶ J. KRECAR, *A. M. Piša: Otakar Theer I., Praha Čin 1928*, 295 s., in: Vitrinka 5, 28. 6. 1928, č. 6, s. 223.

¹⁷ Arne NOVÁK, *Na obranu Otakara Theera*, Lidové noviny 36, 13. 7. 1928, s. 351.

¹⁸ Bohumil MÜHLSTEIN, *Zapečetěný deník básníka Otakara Theera*, Národní osvobození 6, 12. 3. 1928, s. 5. – Dr. A. Dolenský nebyl ředitelem KNM.

¹⁹ Lubomír SLAVÍČEK, „*Sobě, umění, přátelům*“. *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*, Praha 2007, s. 235, 244–245.

²⁰ L. SLAVÍČEK, „*Sobě, umění, přátelům*“, s. 258.

²¹ Srov. např. aukční katalogy k 100. a 150. jubilejní dražbě v roce 1934 a 1939. Vedle Krecara a Karáska se na nich podíleli i Jan Opolský a Prokop Toman.

²² L. SLAVÍČEK, c. d., s. 258–259.

Jarmil Krecar v lednu 1926. (LA PNP)

a vždy radostně informovali čtenáře denního tiku o nových přírůstcích. To Krecar ovšem viděl jako útok na svou osobu a vyvolal další polemiku. „Protože to bylo nespravedlivé a protože nebylo možné jiné rozumné pořízení se správním výborem, usmyslil jsem si, že výbor při výročním valném shromáždění sesadím.“²³ V pravicovém Poledním listě, kam v té době přispíval, útočil svými články proti Volfovi, kterého označoval za zednáře, a navozoval domněnku, že celé Národní muzeum je v rukou zednářů.²⁴

V polovině třicátých let byly v Národním muzeu zavedeny takzvané kvalifikační listiny, v nichž komise hodnotila způsobilost zaměstnanců týkající se například jejich svědomitosti, píle nebo upotřebením. Proti tomuto byrokratickému postupu se ohradila řada zaměstnanců, kteří se cítili bezdůvodně podceňováni. Mezi nimi byl i vznětlivý Krecar, kterého komise ohodnotila známkou dobře. V dopise kvalifikační komisi pro zemské úředníky a zřízence si stěžoval, že „docházel do úřadu jako jeden z prvních, zhusta vůbec

první, i před nejmladším kolegou, jenž má klasifikaci velmi dobrou. [...] Pokud jde o pracovní úkol úřední, vykonal jej v míře mu uložené, řádně a včas, ačkoliv byl tento úkol větší a pracnější, přitom však podružnějšího významu, než jaký byl přidělen určitým mladším kolegům.“²⁵ Nejvíce Krecara ponížila dobrá známka z francouzského jazyka: „To jako literárně známý překladatel prosou i veršem, který propagoval český zájem i ve francouzských listech, pocítuji jako příkoří.“²⁶ Ovšem Zemský úřad v Praze Krecarovu stížnost kvalifikačního posudku za rok 1936 zamítl jako neodůvodněnou.

Od poloviny třicátých let se Krecar začal věnovat hledání zajímavostí z českých dějin. Ze ctitele umění a krásy se postupně stával urputný lovec kulturně-historických kuriozit, které sbíral, vydával časopisecky a posléze je shrnul do svých knih. Jako zaměstnanec Národního muzea a redaktor Poledního listu měl ideální prameny a motivaci k tvorbě těchto „causerii“. Náměty, které převáděl do čtivých příběhů, hledal zejména v devatenáctém století. První knihou složenou z těchto statí bylo *Hledání včerejšího dne*.²⁷ Krecarovi ji v roce 1936 vydal přítel Zdeněk Jeřábek. Kniha obsahuje kapitoly o Václavu Hankovi, zámku Liběchov, malířských modelech, o litografických pracích Josefa Navrátila, o lásce Josefa Mánesa nebo kratší texty uveřejněné v Poledním listu.²⁸ V podobném duchu se nesla Krecarova další kniha s názvem *Nejnovější zprávy z minulého století*, kterou vydal o rok později.²⁹ V ní se čtenáři například dozvěděli, že roku 1848 byly první pražskou módou národní kroje, poznali dceru Josefa Mánesa, kterou Krecar vypátral, a zjistili, že grafička Zdenka Braunerová se nenarodila, jak ona tvrdila, v roce 1862, ale už 1858.³⁰ V roce 1938 připravil Krecar knihu *Z křížovatky nad Vltavou*,³¹ v níž se zaměřil na své zemřelé generační druhy a přátele z *Moderní revue*.³² První dvě rozsáhlé kapitoly věnoval svému největšímu vzoru Arnoštu Procházkovvi. Popsal do posledního detailu knihovnu „*Mořského starce*“ a do jejího členění promítl i Procházkovu duševní rozpoložení. Ve statí *Interview v podsvětí* svedl s „*panem redaktorem*“ rozhovor o osudu jeho bibliotéky po roce 1925. Jako básníka, rýmaře a šprýmaře představil Viktora Dyka Karel Hugo Hilar, blízký přítel z mládí mu zase byl „*osamělcem na Jilovišti*“. V druhé polovině knihy se věnoval pražskému figurálnímu „*porculánu*“ a uvedl V. H. Brunnera jako typografa a knihaře. Delší stat' zaměřil i na osobnost „*alchymisty linie*“, přítele a malíře Václava Maška. Posledním Krecarovým kulturně-historickým počinem byl soubor statí

²³ LA PNP, fond J. Krecar, rukopis *Zednář v literárním archivu*.

²⁴ G. DUPAČOVÁ, *Jarmil Krecar a česká knižní kultura*, s. 40.

²⁵ LA PNP, fond J. Krecar, koncept dopisu Kvalifikační komisi pro zemské úředníky a zřízence.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ J. KRECAR, *Hledání včerejšího dne*, Praha 1936.

²⁸ Kniha *Hledání včerejšího dne* obsahuje tyto kapitoly: *Hanka jinak zahlédnutý, Hnízdo z romantické doby, Navrátilovy litografie, Manesova láska, Zajímavé modely, Spolupráce typografa s grafikem a Věci znovu nalezené*.

²⁹ TÝŽ, *Nejnovější zprávy z minulého století*, Praha 1937.

³⁰ Kniha *Nejnovější zprávy z minulého století* obsahuje tyto kapitoly: *Ideál české krásy, Magdalena osudná, Dcera Josefa Manesa, Dvě módní kapitoly, Zrození slečny, Překrásný kukuňaj, Z kroniky rodu Waldhauserova, Neruda jak byl, Černá Káča a Věci zapomenuté*

³¹ TÝŽ, *Z křížovatky nad Vltavou*, Praha 1938.

³² Kniha *Z křížovatky nad Vltavou* obsahuje statí *Redakce Moderní revue, Interview v podsvětí, Rukopis tvář myšlenky, Básník, rýmař a šprýmař v jedné osobě, Osamělec na Jilovišti, Život v staropražském porculánu, Podíl V. H. Brunnera v české typografii, V. H. Brunner a české knihařství, Dřevoryt v moderní typografii, V. Mašek, Typ jiné krásy, Modely v díle Maxe Švabinského*.

Quodlibet z let letoucích, který vyšel jako soukromý tisk v roce 1939.³³ V publikaci Krecar zabrousil i do raného novověku, neboť z černých a smolných knih zrekonstruoval strašlivý příběh „kurvy Důry“ a napsal pojednání o svém předku svatovítském sakristiánu Zachariáši Klecarovi z Růžokvětu.³⁴ Zbylé stati byly opět z devatenáctého století a týkaly se například Napoleona, Boženy Němcové či Goetha.³⁵ Svým pojetím textů na pomezí esejů, reportáží a kulturně-historických studií se Krecar stal předchůdcem pozdějších autorů kolportážní literatury, jako byl například Miroslav Ivanov. Ke čtení pramenů, které často vytěžil z archivu Knihovny Národního muzea, Krecar využíval i přístupy rané investigativní žurnalistiky. Na rozdíl od pozdějších autorů literatury faktu si však udržel svůj vytříbený a tradiční styl vycházející z formální dokonalosti jeho esejistických neoklasicistních textů.

V té době se však uzavírala i etapa Krecarova působení v Národním muzeu. V listopadu 1939 v Praze vypukly nepokoje proti německé okupaci. Ve středu 15. listopadu vtrhli do Národního muzea příslušníci gestapa a zatklí několik pracovníků. Mezi nimi byl i Jarmil Krecar. Po propuštění z věznice na Pankráci sepsal krátký vzpomínkový text týkající se jeho zatčení a pobytu ve vězení na Pankráci. Vzhledem k velké výpovědní hodnotě pramenu cituji podstatnou část této vzpomínky:

„Dne 15. listopadu vypukly v Praze studentské nepokoje proti německé okupaci! Před polednem přinesl Dr. František Páta do naší společné úřední místnosti v Národním muzeu zprávu, že gestapo zatkl v jeho kanceláři Dr. Antonína Dolenského. Právě ho odvedlo. Šlehla mi hlavou myšlenka, že je záhodno prohlédnout jeho psací stůl, není-li tam něco, co by ho usvědčovalo. Měl styky s Poláky a mohlo se najít i leccos jiného. Dříve než do jeho kanceláře vyběhl jsem do vestibulu a na rampu, je-li vzduch čistý. Sotva však jsem se vrátil do místnosti, abych požádal Pátu o spoluúčast při prohlídce Dolenského stolu, přišli dva gestapáci v civilu a ptali se po mně. Přijal jsem je s trpkým úsměvem. Za hlubokého mlčení mých kolegů a kolegyň, prošlehaného kradnými pohledy, prohledali můj psací stůl zevně i zevnitř. Zvláště je zajímaly papíry s telefonními čísly a adresami. Pohoršovalo je, že jsem měl právě na stole několik knih Kischových. Rukopis Tauchmanova letního fejetonu s kresbami se jim zdál podezřelý a zabavili jej. A k tomu několik brožur a reprodukcí, z nichž tušili zednářství a židovství. Dokonce i defektní arch z Obrátilovy sbírky kryptadických písniček. V mapě našli založenou mou kresbu lysé hlavy Háchovy, prohlédli si ji, ale nechali ji tam. Vzali mi však náčrt svasťky sestavené do dívčích nohou při kankánu. Potom mě vyzvali, abych s nimi šel do redakce Poledního listu a do mého bytu.

Přes Václavské náměstí jsme šli pěšky, nestálo to do Jungmannovy ulice za jízdu. Já uprostřed, oni každý z jedné strany, nenápadně jako přátelé. Ale ten, jehož úkolem bylo pátrati, měl stále pevnou ruku v kapse. Přišli jsme do redakce jako bych si vedl nevinné návštěvníky. Když jsem v telefonní centrále žádal slečnu Jůlinku o klíč od místnosti kulturní rubriky, zašeptal jsem jí výstrahu pro redakci: „To je gestapo.“

Páni mi prohledali ve stole kdejaké lejtstro velmi horlivě. Zabavili několik redakčních rukopisů a dopisů. Když otevřeli první postranní zásuvku, našli tam cedulku s tiskem: GESTAPO. Vystříhl jsem ji nedávno, abych jí žertem přilepil redakčnímu kolegovi na poděs, jak se to hodí! Osud se mi posmíval. Horší bylo, že našli též kopii karikatury německého vojáka, kterou kdosi přinesl do redakce. Profil vojáka z jedné strany hubeného, než přišel do Čech a z druhé strany vypaseného, když přišel do Čech. Was ist das? Ptal se mne gestapák, jenž se probíral obsahem zásuvky. Než jsem odpověděl, dodal sám: Das ist der deutsche Soldat. Vielleicht, odpověděl jsem skromně. Zabavil kresbu, aniž se však rozčíloval. Našel snímek Olgy Scheinpflugové v nějaké z posledních jejích rolí. Ptal se, kdo to je. Řekl jsem. Hm! zabručel. V jiné zásuvce našel fotografii Jarmily Kšírové z filmu Veselá bída. Das ist der schönste Kitsch der Mitteleuropa, řekl znalecky. Chlapík byl dost sympatický! Povážlivější bylo, když mu padl do ruky na stroji rozmnožený leták protiněmecké výzvy, který mi dal redakční kolega. Z doličných předmětů byl tento nejhorší! Vymýšlel jsem, co řeknu. Že to přišlo v redakční poště a že jsem to ještě ani nečetl.

Z redakce jeli se mnou gestapáci do bytu na Vinohrady. Průvodčí se na mne jen zasmušile podíval, když jen já jsem si kupoval jízdenku, kdežto oni jen ukázali úřední legitimaci. Dával jsem přednost při nástupu i při výstupu z tramvaje, ale nepřijali ji. Nepřijali ji, ani když jsem jim otvíral dvěře bytu. Uvedl jsem je do pracovny. „Tady je můj psací stůl“, ukázal jsem jim hlavní předmět jejich zájmu. Zatím co jeden prohlížel zásuvky, druhý pracovnu. Upoutala ho busta Napoleonova, dráty od antény a na stole jihoslovanský nůž, jež vzal nápadně do ruky. Naznačoval druhému otázku, kterou mi tento také řekl: „Haben sie Waffen?“ Řekl jsem, že ne a jeho to uspokojilo. Prohlížel dále moje papíry a našel rodopisné záznamy a doklady. Zajímalo ho dopis s razítkem Bělohrad, ale když seznal, že to jsou lázně Bělohrad, odložil jej. Poptával se, mám-li nějaký zápisník a dělám-li si záznamy. Nechtělo se mu věřit, když jsem řekl, že ne. Posléze vstal od stolu a chtěl si umýti ruce. Dovedl jsem ho do předsíně k umyvadlu. „Ich wasche mir die Hände wie in der Bibel...“ Byli jsme k sobě zdvořilí. Doufal jsem, že ujdu zatčení. Ale bylo mi řečeno, že musím s nimi do Petschova paláce. Odešli jsme z bytu, aniž kdo u mne doma viděl, že to bylo něco jiného než prostá návštěva.

³³ Týž, *Quodlibet z let letoucích*, Praha 1939.

³⁴ „Zachariáš Bernard Klecar z Růžokvětu narodil se roku 1646 v Počátkách. [...] Roku 1675 se stal děkanem v Českém Brodě a roku 1675 sakristianem (farářem) u sv. Víta v Praze [...] Roku 1682 stal se děkanem a pak arciděkanem v Kutné Hoře, kdež zemřel 30. prosince 1693. [...] Psal – po persekuci době české knihy a českého jazyka – výhradně česky, následuje v tom směru svého strýce Tomáše Pešinu z Čechorodu.“ Tak popsal Krecar svého údajného předka ve studii Svatovítský sakristián. Srov. J. KRECAR, *Svatovítský sakristián*, in: Týž, *Quodlibet z let letoucích*, Praha 1939, s. 14–15. Od strýce Tomáše Pešiny z Čechorodu obdržel Klecar v roce 1668 svůj přídomek a erb. Srov. Bohumír LIFKA, *Znaky českých spisovatelů*, in: Erbovní knížka na rok 1939, Praha 1939, s. 55–56.

³⁵ Kniha *Quodlibet z let letoucích*, obsahuje stati *Lotryně Důra*, *Svatovítský sakristián*, *Obraz podivného osudu*, *Past v růžích*, *Osud Napoleonova syna*, *Tajemství vévodkyně Zaháňské*, *Elegie z Mariánských Lázní* a *Bohém Latinské čtvrti*.

Na cestě opět přijímal nucenou přednost, až jsem pány stanul na chodbě druhého patra (nečitelné slovo, pozn. P. K.) banky. Pustili mě do kanceláře, nechali posadit a sepisovali protokol. Psal jej ten, jenž dělal pochopa, druhý odešel na chvíli do jiné kanceláře. Gestapák si seděl, vyjmul z kapsy revolver a ukládal jej do zásuvky stolu. Právě v této chvíli přišel do místnosti nějaký jiný jeho kolega. Pohlédl se zájmem na mne a ptal se gestapáka: Braucht Kolt? Nein, odpověděl gestapák a psal dále. Potom se vrátil jeho soudruh, podepsal též protokol a oznámil mi: Sie müssen hier bleiben. Nic jiného jsem ovšem nemohl dělat. Odvedl mě ještě dolů do suterenu, odevzdal mě do moci vězeňské a odešel. Po jeho odchodu naráz přestala zdvořilost, německá spravedlnost odkryla svou tvář.

Tam se jen řvalo a ani nedutalo. Než ubohý nováček v kriminální proceduře se dověděl co, a jak má dělat, již byl zasypan řevem a šouchanci. Sind Sie Jude? Znělo první zařvání. A potom další. Klobouk dolů, límec, kravatu, věci z kapes do klobouku... Několik studentů stálo čelem ke zdi a za mnou přicházeli jiní, muži i ženy. U přijímacího pultu před Hitlerovým obrazem zapisoval řvavý chlap zatčené do přijímací knihy s daty narození a údaji o rodičích. Když byla v suterénu skupina zapsaných, odvedl je do prvního patra. Tam se stálo kol dokola čelem ke sloupu či ke zdi. Sotva jsem tam vkročil, viděl jsem Dr. Dolenského. Dostal jsem se nedaleko všeho. „Proč tu jste?“ zašeptal jsem k němu. Báł se odpovědět, jen nenápadně pokrčil rameny. Esesák uprostřed ze sálu hlídal bedlivě kruh zatčených, aby se nedorozumívali. Stáli jsme tam dlouho, než nás začali po skupinách odvážet na Pankrác.

Na Pankráci při převzetí se musily odevzdati peníze, a co kdo ještě měl cenného, a bylo to zapsáno. Jen drobné do sta korun si zatčený ponechal. Než k zápisu došlo, stálo se opět čelem ke zdi na chodbě. Stál jsem opět nedaleko Dr. Dolenského. Nějací dva Němci v civilu šli z úřadu. Upoutal jsem jejich pozornost, patrně dlouhými vlasy. Zastavili se u mne. Was sind sie im Zivil? ptal se jeden. Professor, řekl jsem. Es ist ein Intellektual..., řekl Němec opovržlivě a odcházeli. Za chvíli poslali z chodby Dr. Dolenského a po něm i mě do vnitřku věznice. Dali mi lístek, jež jsem uvnitř odevzdal strážci. Einzelhatte, bylo na lístku napsáno. Strážce mě zavedl po schodech do patra do cely. Když za mnou přibouchl železné pobité dveře a zaklaply závory, pocítil jsem samotu jako oddych a ulehčení! Po chvíli se ještě vrátil. Přinesl mi bochníček chleba jako pěst a misku hrachu. Potom se dveře zavřely. Měl jsem trochu hlad, bylo na pět hodin a nejedl jsem, než jak jsem ráno snídal, ale všechna chuť mě přešla.

Obhlížel jsem situaci: Cela byla od dveří k zamřížovanému oknu dlouhá pět kroků, při pátém obrátit. Byla zařízena pro dva. Na levé zdi byla zavěšena sklápěcí železná prýčna, při pravé zdi na zemi ležel slamník se starou houní! U dveří v jednom rohu stály dva paprsky radiatoru, v druhém rohu klozet. Na zdi visela policička s dvěma hrnci a dře-

věnou slánkou s kamennou solí! Pod oknem stál stolec, na něm plechové umývadlo a vedle něho židle. Na slamníku nástěnné prýčny zanechal některý předchůdce zbytek sprostého mýdla. To byla má vybava do nového způsobu života.

Od všeho zlého musím dostat svůj díl, říkal jsem si v duchu, Krecar v tom musí být. Nejistota, co vlastně závadného Němci u mě hledali a co našli, zda se ještě do mého bytu vrátili a co se děje, byla mučivá! Uvažoval jsem, co asi se mnou zamýšlejí, a utěšoval jsem se, že Dr. Stloukala také zatkli a po třech týdnech propustili.

Šeřilo se, venku byla listopadová plískanice a lomcovala okenicí. Okenice se zavírala a otvírala zavěšenou na ní tyčí, ale byla v závěsu porouchána. Naslouchal jsem zvukům za zavřenými dveřmi, abych se dohádl, co se za nimi děje. Byl tam hluk, křik, rány, nadávky. Snad zítra, utěšoval jsem se.

Na noc jsem se rozhodl pro slamník na zemi. Bylo to jednodušší než spouštět a rozestavovat kavalec ve zdi. Lehl jsem si oblečen pod houni, ale nespál jsem. Vichřice lomcovala okenicí, ve vězeňské hale místo aby utichal, hluk vzrůstal, bylo slyšet nové příchodí, nový křik, nadávky, rány. Když přece již jsem dřímál, noční hlídač otevřel špehýrku ve dveřích a rozsvítil v cele u stropu žárovku, jejíž prudké světlo mě bilo do tváře. Díval se, je-li v cele vše v pořádku a co dělám. Nakonec jsem se již neovládl a řekl cosi sprostého. Bud', že již byla pokročilá noc, nebo že měli jinou práci, posleze mě nechali. Časné ráno mě zburcovalo zvonění. Po něm nastal ve věznici ruch. To se vstávalo. Vězeňský pořádek a způsoby byly mi úplně neznámé. Obeznamování se s nimi znamenalo všelijaká nemilá překvapení. Tvrdá vojenská kázeň byla mně nevojáku cizí a pruský pořádek byl obzvláště taký!

Brzy potom zaharašily u dveří závory a dveře se postupně otvíraly a zavíraly. Procházka, ranní prohlídka a snídaně. To již měl být vězeň vzhůru, oblečen a umyt, hlásit: Zelle Numero... Alles in Ordnung. Mě se to prozatím netýkalo. Stál jsem a mlčel, když divous přišel. Podíval se na mne, do cely a šel. Po něm přišla vězeňská parta roznášející jakýsi černý lektvar, jež nalila sběračkou do hrnečku, otrásl jsem se, když jsem se toho napil, bylo to hořkotrpké odporné chuti, bůhví z čeho uvařeno. Snad z praženého chleba nejhorší jakosti.³⁶

Na Pankráci strávil Krecar jeden měsíc a čtyři dny. Domů se vrátil těsně před Vánoci, 20. prosince 1939. Celou záležitost dával za vinu svému osudu, který mu v životě prý určil, že „musím dostat ode všeho zlého.“³⁷ Nejvíce ho na celé záležitosti zamrzelo, že vězení opustil ostříhaný nakrátko. Po propuštění z Pankráce se už na své pracovní místo v Národním muzeu nevrátil, neboť to bylo uvolněno německé pracovníci Dr. Schröpferové. „Uvolnili mé místo v Národním muzeu pro svou krajanu. Působil snad i zednářský soucit s mladším, abych mu nevadil v postupu? Nežjišťoval jsem pravý důvod, tou měrou mě nezajímalo.“³⁸ O dva roky později byl Krecar v září 1942 předčasně penzionován. Po válce se sice přihlásil o odškodnění, ale jeho žádost byla zamítnuta.

³⁶ LA PNP, fond J. Krecar, rukopis vzpomínky na zatčení gestapem.

³⁷ Tamtéž

³⁸ LA PNP, fond J. Krecar, rukopis životopisu J. Krecara.

Dostěhováno. A jak dále?

Je říjen 2011. Knihovna Národního muzea (dále jen KNM) je se svými fondy i pracovišti z 98 procent vystěhovaná z historické muzejní budovy. Vhodný čas shrnout zkušenosti a představit výhled do dalších let. I s vědomím, že jakékoli plány jsou v čase ekonomických, politických a společenských krizí značně relativní. Důležité je mít směr a snažit se ho udržet.

Jedna kolegyně mi nedávno poslala několik dokumentů z našeho archivu. Tehdejší ředitel knihovny Miloš Novotný psal muzejnímu ředitelství o stavu a úkolech knihovny po okupaci, byl rok 1946. Začínala nová životní etapa knihovny, a navzdory naší ustálené představě o optimismu osvobozené atmosféry je v tom textu především skepse vyplývající z finančního, personálního a prostorového nedostatku. To je tradiční konstanta provozního stavu všech knihoven a v každé době. Mění se jen intenzita tohoto pocitu. V pozadí však je vždy výjimečná schopnost knihovníků vyrovnat se optimálním způsobem s jakoukoli obtížnou situací. Přesvědčil jsem se o tom v letech 2008–2011 opravdu hluboce. Kolegyně a kolegové, kteří v těchto letech v podstatě žili ve výjimečném stavu založeném na nutnosti zvládnout běžné činnosti knihovního provozu a současně i úkoly spojené s přípravami stěhování a jeho provedením, zaslouží si veliké poděkování. Za plat, který většina z nich má, odvedli práci, která mnohonásobně převyšuje svou hodnotou práci mnoha jiných skupin státních zaměstnanců, placených lépe a - užitečných méně. Hodí se sem tato poznámka? Ano, právě v této době je na místě. Knihovníci se propadají stále níže v žebříčku prestiže jednotlivých profesí. Nezaslouženě.

Od roku 1946 až do roku 2008 byl pro KNM příznačný především rys sílící stability a rozvoje. Přes všechny politické i organizační změny se postupně ustálil počet jejích pracovníků (oscilloval okolo 48), s prostorovými problémy se KNM vyrovnávala v rámci možností – i když zde velmi kriticky z hlediska ochrany fondu hodnotím volbu depozitáře v tzv. Metru. Již v 90. letech 20. století započala digitalizace nejvýznamnějších fondů KNM. Následovalo elektronické zpracování fondů: nejprve databáze zámeckých knihoven, pak oddělení KNM1 a KNM7 vytvářela 2000–2001 technickou infrastrukturu pro počítačové zpracování a od roku 2002 zahájila zpracování přírůstků.

Od roku 1957 se stala součástí sféry působnosti KNM významná expozice Muzea knihy, sen i předchozích generací knihovníků.

V roce 2008 začaly intenzivní přípravy na stěhování. Vyžadovaly velkou míru praktických dovedností, znalostí a předvídatosti, s knihovnickým vzděláním mnohdy přímo nesouvisejícími. Bylo třeba připravit uživatelské záměry, nejdříve pro rekonstrukci terezínských depozitářů, dále historické budovy NM po rekonstrukci a nakonec i nové budovy NM v bývalém Federálním shromáždění (Svobodné Evropě). Po uživatelských záměrech následovaly fáze projektové. Stanovit jednotlivé funkce důležité pro provoz v nových prostorových dispozicích a stanovit parametry odpovídajícího vybavení (od rozmístění a počtu regálů podle parametrů zatížení podlah, klimatických hledisek až po detailní rozměry mobiliáře), tomu byly věnovány desítky

hodin příprav a někdy i vyhrocených debat jak uvnitř knihovny, tak napříč celým muzeem a jeho jednotlivými odbornými a technickými složkami. Samostatnou kapitolu tvořily konzultace s architektem. Souběžně šly přes síto jednotlivých pracovišť nákupy dovybavovacích prvků nových prostor a nákupy obalového a transportního materiálu pro sbírky a fondy. Předpokladem pro to vše samozřejmě bylo mít spočítaný a zdokumentovaný materiál určený k přestěhování. Mnoho důležitých činností se prolínalo a překrývalo.

Samotné stěhování nastalo v roce 2010, kdy bylo nejprve na jaře nutné provést rychlou a obtížnými podmínkami provázenou akci (zima, prach, hluk stavby) přestěhování cca 10 km fondu z jednoho bloku terezínského depozitáře do druhého, aby mohla být dokončena rekonstrukce objektu. Z historické budovy se v létě 2010 nejprve vystěhovalo oddělení knižní kultury. Další oddělení následovala až ke konci roku a hlavní stěhovací akce probíhaly v roce 2011. Mimořádně náročné bylo přestěhovat dvanáctikilometrový fond základní knihovny z hlavního depozitáře v historické budově na zámek Zbraslav, pro toto oddělení nový přechodný depozitář po dobu rekonstrukce. Zásluhou precizní práce jeho knihovnic se podařilo udržet kontinuitu signatur, historickým vývojem složitě větvených. Celkem bylo v letech 2010–2011 stěhováno cca 25 km fondu plus dokumentační materiál a vybavení knihovních pracovišť. Podrobně se přehled objeví ve Výroční zprávě NM za rok 2011.

Období 2008–2011 bylo tedy z hlediska životního rytmu KNM mimořádně dynamické, vybočující zřetelně z ustálených profesních stereotypů, vyžadující rychlé reakce na proměnu situací i notnou dávku rozumné improvizace. Bylo již součástí zlomu, který spatřuji v období nadcházejícím. Nutno připomenout, že do něj KNM vstupuje v početně oslabené zaměstnanecké konstelaci, protože v rámci příkazu snižovat mzdové výdaje jsem musel zrušit některá důležitá pracovní místa a redukovat pracovní úvazky.

Jakým směrem se bude KNM ubírat nadále? Nadcházející etapa, kterou je možné označit za přípravu podmínek nové stabilizace KNM, začala. Usazení v nových knihovních působištích Nové budovy, zámku Zbraslav a v Terezíně bude ještě nějakou dobu trvat, zejména v oblasti poskytování badatelských služeb. Protože je nutné provést revizi fondů, vypomáhají pracovníci odd. služeb nyní základní knihovně a studovna v Nové budově je zatím otevřena jen v pondělí. Revize je naplánována na 4 roky, ale věřím, že se počet dnů otevřených v Praze pro veřejnost bude zvyšovat a také budou ke studiu uvolňovány další a další zkontrolované řady signatur. Pro studium rukopisného fondu a starých tisků je určena studovna přímo v Terezíně, otevřená vždy v úterý a ve středu. Pro kurátory příslušného oddělení to znamená v těchto dnech pravidelné výjezdy mimo Prahu, ale z důvodu ochrany fondu je nutné toto omezení badatelského (i kurátorského) času akceptovat. Převozy do Prahy by byly finančně náročným rizikem. Na rok 2013 je naplánováno přemístění důležitého a dosud nepříhodně delimitovaného pracoviště konzervační dílny do Nové budovy. Do místností moderně vybavených a hlavně svým prostorem odpovídajících významu naší konzervátorské zodpovědnosti. Snad také v témže roce dojde k vystěhování depo-

zitáře Parlamentní knihovny, která by nám v Nové budově měla uvolnit cca 3,5 km úložného prostoru pro knihy. Je zjevné, že pro KNM jako jedinou složku NM není proces stěhování ukončen. Po rekonstrukci se do historické budovy vrátí depozitář základní knihovny ze Zbraslavi, rukopisy a staré tisky z Terezína a svůj provoz obnoví v historické badatelně oddělení služeb. Pracovníci KNM budou potom sídlit částečně v Nové budově a částečně v historické budově. (Zatím není na pořadu dne řešit budoucnost provozu detašovaného pracoviště oddělení časopisů v bývalém Místodržitelském letohrádku v Královské oboře a toto místo funguje, jen badatelský den se přesunul na čtvrtek.) Systém provozu KNM po rekonstrukci připravujeme už nyní, neboť v závislosti na něm vzniká poslední projektová verze rekonstrukce, kterou ovlivnilo snížení investice na rekonstrukci o půl miliardy korun. Příмым důsledkem tohoto rozhodnutí je, že nebudou budovány podzemní trezorové depozitáře pod úroveň jednoho z dvorů staré budovy, ale našlo se pro ně náhradní umístění, které je sice kompromisem, nicméně z důvodu programu využít maximum historické budovy pro expozice, není možné jinak.

Je možné považovat nejbližší roky 2012–2015/16/17 (plánován konec rekonstrukce) za přípravnou etapu pro utvoření nové tvářnosti KNM do dalších desetiletí? Myslím, že ano. Změna jistě bude souviset s prostorovými změnami. Ale všechny vykonané i plánované další přesuny vyvolají potřebu nových pracovních schémat a zásad. V elementární rovině se to bude týkat kontroly a ochrany fondu, nové depozitáře by měly splňovat nároky současných depozitářních standardů. Přítomnost konzervační dílny v blízkosti zejména těch nejstarších fondů je zcela zásadní zlom pro KNM, a to míním i v oblasti předávání zkušeností našich excelentních restaurátorek mladým odborníkům v oboru. Zvažujeme proměnu akviziční koncepce sbírek a knihovního fondu v oblasti soudobé literatury, neperiodické a periodické. A přirozeně zůstávají tradiční pilíře exkluzivity KNM, to jsou specifické a unikátní nejstarší naše fondy, jedinečné fondy zámeckých knihoven a sbírkový materiál knižní kultury. Odborné práce spočívající ve zpracování nebo vědecké interpretaci musejí novou etapu působnosti KNM v dalších desetiletích naplnit nově založenou, nerušenou a neohrožovanou stabilitou. To je rys, který by měl určovat základní budoucí směr. Rozvíjet historickou osobitost KNM v nových podmínkách. Součástí tohoto směru je vedle knihovních činností také ambice neopustit zodpovědnost za součást knihovny, jejíž hodnota má významně veřejný rozměr. A to je Muzeum knihy ve Žďáře nad Sázavou. Postupně krystalizuje záměr proměnit zdejší expozici v Muzeum baroka. Záměr logický a podporovaný majitelem zámku i samosprávnými orgány města a kraje. Vedle toho by však nemělo zaniknout ani Muzeum knihy. Hledáme cesty k tomu, abychom ho i ve spolupráci s jinými institucemi vytvořili jinde. Zřejmě bude jinak koncepčně pojaté, předmětem nebude jen knižní kultura, ale bylo by jediné rozumné a efektivní zobrazit expozičně celé písemnictví a možná i další oblasti mediální kultury v českých zemích jako celek. Je to zatím výhled. Ale bez něj není směr. A o ten je nutné ve zmatené a nejisté době usilovat.

Martin Sekera, ředitel KNM

Ukončení kulturních aktivit Knihovny Národního muzea ve Chvalském zámku (Praha 20 – Horní Počernice)

V letech 2008 až 2011 se na základě smlouvy o spolupráci s Městskou částí Praha 20 – Horní Počernice podařilo Knihovně Národního muzea zrealizovat několik zajímavých výstavních projektů ve Chvalském zámku, který se za pomoci evropských dotačních programů stal novým městským kulturním centrem v okrajové části Prahy. V květnu 2008 zde KNM otevřela ve dvou místnostech prvního patra zámku stálou expozici, představující rozsáhlý dar akad. mal. Ludmily Jiřincové (1912–1994), který přešel do sbírek Národního muzea po smrti „první dámy české grafiky“ v roce 1994. Oddělení knižní kultury KNM se pokusilo na základě posledních známých fotografií z roku 1994 zrealizovat co nejvěrnější rekonstrukci pražského ateliéru L. Jiřincové, který měla od roku 1940 v Ostrovní ulici (rozmístění historického nábytku, obrazy, osobní předměty, národopisné sbírky a sbírky historického skla). Místnosti s rekonstruovaným ateliérem předcházela místnost s menší galerií grafik a dvěma vitrínami, ve kterých byly umístěny Jiřincovou ilustrované knihy, osobní a další historické předměty, dokládající i její rozsáhlou sběratelskou vášeň. Díky finančnímu příspěvku Městské části a také získané státní účelové dotaci v průběhu dvou let došlo k citlivému zrestaurování veškerého historického nábytku v expozici. Sponzoři plně uhradili i vytištění pohlednic s málo známými díly L. Jiřincové.

Návštěvník expozice měl možnost spatřit celkově 215 sbírkových předmětů, o které vedle oddělení knižní kultury a základní knihovny KNM pečuje národopisné oddělení a oddělení starších českých dějin Historického muzea NM, ale také i entomologické oddělení Přírodovědeckého muzea NM. V průběhu přípravy expozice se podařilo dokonce získat do sbírek řadu cenných dokladů k životu L. Jiřincové (velká kolekce fotografií, magnetofonové nahrávky například rozhovorů L. Jiřincové s Janem Zrzavým).

Vedle stálé expozice vzniklo na Chvalském zámku několik dalších úspěšných výstavních a kulturních projektů, především Dny české knižní kultury, jejichž celkový přehled je uveden dále. Oboustranně výhodnou smlouvu bohužel v září 2011 vypovědělo nové vedení Městské části Praha 20, které má jiné představy o využití zámeckých prostor. Expozice L. Jiřincové byla převezena do depozitáře Národního muzea v Terezíně, kde čeká na svůj další život....

Pavel Muchka

Přehled výstav Knihovny Národního muzea ve Chvalském zámku v letech 2008 až 2011:

Galerie umění. Z odkazu Ludmily Jiřincové Národnímu muzeu, stálá expozice (1. 5. 2008–18. 9. 2011, první patro zámku)

První ročník Dnů české knižní kultury, vernisáž 3. 3. 2009, 17 hod.

Výstava knižních vazeb a bibliofilii Miroslavy a Lubomíra Krupkových (17. 2.–12. 4. 2009, první patro zámku)

Vyhynulé formy. Výstava knižních objektů Elišky Čabalové – Hlaváčové (3. 3.–12. 4. 2009, špýchar v zámeckém areálu). Výstavní projekt představil historický vývoj knižního tvarosloví od svitkové knihy přes různé gotické, renesanční, barokní až po současné vazby (20 podstavců rozměru 60 x 80 x 15 cm).

Mákníha. Výstava studentů Ateliéru obalový a knižní design Fakulty umění Ostravské univerzity v Ostravě; průřez tvorbou za uplynulé tři roky (3. 3.–12. 4. 2009, zámecké sklepy)

Ladovy vánoční variace ze sbírek Knihovny Národního muzea (14. 12. 2008–11. 1. 2009, první patro zámku, vernisáž 13. 12. 2008, 17 hod.). Výstava představila málo známé kresby Josefa Lady s vánoční tematikou, které se objevovaly v letech 1921 až 1939 v Českém Slově a v letech 1945 až 1948 ve Svobodném Slově.

Druhý ročník Dnů české knižní kultury, vernisáž 3. 3. 2010, 17 hod.

Knižní vazby a Codex Gigas. Jiří Fogl a Pavlína Rambová (3. 3.–2. 5. 2010, první patro zámku)

Papír v prostoru a čase. Výstava studentských prací Vyšší odborné školy grafické a střední průmyslové školy grafické v Praze, Hellichova (3. 3.–4. 4. 2010, zámecké sklepy)

Doprovodné přednášky k projektu:

10. 3. 2010, 17 hod. Milana Vanišová – Staré tisky v rukou restaurátorů

16. 3. 2010, 16 hod. Štěpánka Běhalová, Milana Vanišová – Kramářské tisky v knihovně Muzea Jindřichohradecka a péče o ně

17. 3. 2010, 16 hod. Jiří Fogl – Codex Gigas

25. 3. 2010, 17 hod. Jana Průšová – Písmo rukopisných knih

České hrady v díle Jana Konůpka (30. 6.–5. 9. 2010, první patro zámku, vernisáž 30. 6. 2010, 17 hod). Výstavu doplnily fotografie hradních zřícenin ve Středočeském a Libereckém kraji. Výstavě předcházela veřejná

fotografická soutěž, připravená ve spolupráci se serverem Hradycy.cz.

Třetí ročník Dnů české knižní kultury, vernisáž 9. 3. 2011, 17 hod.

Nakladatelství Bonaventura – výstava bibliofilských tisků k dvacetiletému trvání nakladatelství (29. 3.–29. 5. 2011, první patro zámku)

Pod povrchem. Výstava studentských prací ateliérů Mediální a didaktické ilustrace a Animované tvorby Ústavu umění a designu Západočeské univerzity v Plzni (3. 3.–14. 4. 2011, zámecké sklepy)

Hledání. Prezentace prací s ručním papírem Dílny ručního papíru Ireny Štyrandové v Litoměřicích (29. 3.–29. 5. 2011, chodby v prvním patře zámku)

Doprovodné akce k projektu:

7. 4. 2011, 17 hod. Beseda s akad. malířem a grafikem Karlem Zemanem a překladatelkou PhDr. Lenkou Froulíkovou nejen nad knihou Jana Skácela Na koni páv a smrt a moruše.

20. 4. 2011, 17 hod. Beseda se spolutvůrci knižní podoby vyprávění Jiřího Voskovce Relativně vzato, akad. malířem a grafikem Matějem Formanem a akad. malířkou a grafikou Zuzanou Vojtovou.

5. 5. 2011, 10 a 17 hod. Odborná přednáška: Irena Štyrandová – Historie výroby ručního papíru

Knihovna Národního muzea a Katedra mediálních studií Fakulty sociálních věd UK pořádaly ve Chvalském zámku od října 2009 do dubna 2011 čtyřsemestrální Univerzitu třetího věku (Média a žurnalistika v současném světě, Kritika médií: právo každého z nás). KNM rovněž zajistila zapojení Chvalského zámku třikrát do projektu Pražská muzejní noc (20. 6. 2009, 12. 6. 2010, 11. 6. 2011) a do projektu Dopravního podniku hlavního města Prahy – Cool Tour linka (Umění napříč staletími – 1. 11. 2008, 7. 3. 2009).

Zpráva o nákupu unikátního prvotisku a dalších 41 starých tisků Knihovnou Národního muzea

Knihovna Národního muzea získala v letošním roce dotaci Ministerstva kultury ČR z prostředků Integrovaného systému ochrany movitého kulturního dědictví, přesněji jeho podprogramu C určeného na výkup předmětů kulturní hodnoty mimořádného významu.

Knihovně Národního muzea byl v polovině února tohoto roku nabídnut soukromým vlastníkem soubor historických knih, který sestává z jednoho prvotisku, 41 starých tisků a 2 tisků z počátku 19. století.

Nejzajímavější položkou tohoto souboru je bezesporu tisk *Cathon in latin Unnd Tutsch*. Jedná se o dosud neznámé a tudíž unikátní vydání díla *Catonis disticha*, sbírky latinských přísloví v elegických dvojverších z 3.–4. stol. po Kr. neznámého původu a obecně připisovaných fiktivnímu autorovi Dionysiu Catonovi, která sloužila ve středověku a raném novověku jako učebnice latiny v triviálních školách. Fotografie a stručný popis tohoto exempláře byl zaslán k identifikaci do oddělení Gesamtatalog der Wiegendrucke berlínské Staatsbibliothek. Podle sdělení pracovnice tohoto oddělení Martiny Nickel ze dne 16. 3. 2011 se jedná o dosud neznámé vydání tohoto díla, které je možné podle použitého tiskového písma atribuovat špýrskému tiskaři Konradu Histovi a datovat do doby kolem roku 1497. Kniha byla ve dvacátém století převázána, jinak je však ve velmi dobrém stavu a papír, na němž je vytištěna nevykazuje žádné známky poškození.

Ostatní staré tisky jsou jedinečné především z hlediska vlastnických značek a přípisů, na jejichž základě tvoří velmi zajímavé provenienční celky.

Provenienčně nejpozoruhodnější je skupina pěti svazků díla *Conciliorum omnium, tam generalium, quam provincialium [...] volumina quinque* vydaného v Benátkách v roce 1585. Čtyři z pěti svazků nesou na předním přideštní mědirytové exlibris nejvyššího císařského pokladníka a rádce císaře Rudolfa II. Zachariáše Geizkoflera z Gailenbachu (1560–1617). Autorem mědirytového štočku Geizkoflerova exlibris byl známý vlámský umělec působící na dvoře Rudolfa II. Dominicus Custos (1560–1612). Custos štoček vyryl a signoval svými iniciálami roku 1603. Svým zpracováním patří k vrcholům renesanční knižní grafiky na našem území. Pátý svazek tohoto souboru rovněž nesl Geizkoflerova exlibris. Toto se však patrně časem odlepilo a ztratilo.

Další významnou skupinu tvoří knihy s rukopisným exlibris na titulní straně knih: *Ex libris Parochiae Cirquicensis*. Jedná se o soubor z farní knihovny obce Církvice u Kutné hory a podle datace exlibris byly knihy získány v 70. letech 18. století. Ve třech případech se na titulním listě nalézá exlibris předchozího vlastníka těchto knih, faráře Karla Viktorína Pertáka, který spravoval faru v nedalekých Nových Dvorech na přelomu 17. a 18. století. Řadu knih bez explicitně uvedeného církvickeho exlibris však bude možno této knihovně atribuovat na základě charakteristických signatur. V dalších knihách se objevují exlibris semilské fary a faráře Jana Aubricha, který spravoval farnost v sousední Lomnici.

Tento druhý soubor vyčleněný na základě provenience má značný význam pro výzkum farních knihoven, jejich

vzniku, vývoje, způsobu akvizice knih, popř. fluktuace knižních celků mezi farnostmi.

Ve zbývajících knihách byly zaznamenány další provenienční značky a přípisky (např. grafické exlibris Leopolda Josefa, hraběte Künigla, významné osobnosti v dějinách svobodného zednářství, a dalších), které do budoucna zbývá identifikovat.

Celý soubor významnou měrou obohatí sbírku prvotisků a starých tisků Knihovny Národního muzea. O výsledcích podrobnějšího průzkumu výše uvedených exemplářů budeme veřejnost do budoucna informovat.

Richard Šípek

Unikátní prvotisk *Cathon in latin Unnd Tutsch* (Špýr: Konrad Hist, okolo 1497).

Redakce přidává ještě anglická shrnutí k příspěvkům na straně 15–19 a 39–43:

International Exchange of publications of the National Museum Library 1990–2010

Jarmila Kučerová

Abstract: The international exchange of publications has a long tradition in the National Museum. It is both an important source of foreign scientific literature and also a very useful way of distribution of publications published by the National Museum – a presentation of its scientific results. The paper describes the history and changes in this area during the period 1990–2010 in the Czech Republic and in the National Museum Library. The comparison of results of purchase and exchange. Contemporary goals of international exchange of publications in the National Museum Library.

Keywords: acquisition, international exchange of publications, National Museum Library Prague.

Jarmil Krezar as a librarian of the National Museum Petr Kubát

Abstract: The study describes a decadent writer Jarmil Krezar (1884–1959) as a librarian of the National Museum in Prague between 1922 and 1939. It focuses on his cultural-historical activities and describes how the work of the old book prints influenced his late creation. The article also reflects the arrest of Jarmil Krezar by Gestapo at the end of 1939.

Keywords: Krezar, Jarmil, Ruzokvet, decadence, National Museum Library Prague.

Zprávy z Matice české, sekce Společnosti Národního muzea

Informační panely v regionech České republiky

Již ve Sbornících Národního muzea – řada C v roce 2009 a 2010 jsme přinesli informace k dlouhodobému projektu Matice české a Knihovny Národního muzea – *Čeští spisovatelé v regionech České republiky*, jehož produktem je již 18 informačních panelů s původními texty od řady uznávaných literárních historiků a bohatým obrazovým doprovodem. První panel z roku 2006, *Václav Bolemír Nebeský*, umístěný v obci Kokořín u Mělníka, naleznete v příloze až letošního Sborníku. V roce 2011 se postupně umisťovaly v obcích informační panely vyrobené v druhé polovině roku 2010. Panel *František Adolf Šubert* ve spolupráci s Městským muzeem v Dobrušce byl instalován na nově opraveném Šubertově náměstí v Dobrušce. Informační panel *Rychnovský rodák František Martin Pelcl* byl umístěn na břehu říčky Kněžné v blízkosti rodného domku významného českého jazykovědce F. M. Pelcla a jeho umístění se setkalo i s pozorností regionálních médií. Panel věnovaný Jarmile Glazarové se nachází na lesním hřbitově v Malé Skále u Turnova, kde tato spisovatelka našla místo

Předsedkyně Matice české doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc. odhaluje dne 25. 6. 2011 informační panel věnovaný Josefu Dobrovskému ve vstupní hale zámku v Měšicích u Prahy.
Foto: Dana Vondrášková.

posledního odpočinku. Slavnostní ráz však mělo odhalení informačního panelu *Josef Dobrovský, Nosticové a Měšice* dne 25. června 2011 ve vstupní hale rokokového zámku v Měšicích u Prahy za účasti vedení obce a především početné skupiny členů Matice české. Je to zároveň první informační panel, který má stále samostatné osvětlení. V sobotu 24. září 2011 se uskutečnilo slavnostní představení panelu *Jan Karafiát* v Hořátvi u Nymburka, který byl vyroben v roce 2011 v souvislosti s vydáním další knihy Matice české pod názvem *Karafiátovi Broučci v české kultuře* od PhDr. Věry Brožové. Právě v této obci, spojené se spisovatelem a knězem Janem Karafiátem, proběhla oficiální prezentace knihy. Informační panel se od 8. října 2011 nachází rovněž v Dolínku u Odolena Vody, připomínající zdejšího rodáka Vítězslava Háška. Poslední letošní informační panel, vyrobený pro Nové Mitrovce na Plzeňsku, kde se narodil spisovatel Josef Linda, byl slavnostně odhalen 22. října 2011 před Lindovým rodným domem. Speciálně pro tento panel vytvořil Jindřich Ulrich imaginární portrét, jelikož se nám žádná autentická podobizna J. Lindy nezachovala.

Výbor Matice české projednal s předstihem i plán informačních panelů na rok 2012, se kterým již byly seznámeny úřady dotčených obcí. Ve spolupráci se Společností bratří Čapků to bude nejdříve panel *Josef Čapek*, jenž bude umístěn v jeho rodném městě Hronov. Další panely připomenou předčasně zemřelého básníka Václava Hraběte (Lochovice u Berouna), spisovatele pro děti Josefa Kožíška (Úvaly u Prahy) nebo Růženu Svobodovou (Mníšek pod Brdy). Potěšující je, že tuto iniciativu regiony velmi kladně přijímají a dokonce připravují doprovodné programy k odhalení panelů.

Pavel Muchka

Informační panel František Adolf Šubert, umístěný v roce 2011 na nově opraveném Šubertově náměstí v Dobrušce.
Foto: Jiří Mach.

Václav Bolemír Nebeský (1818 – 1882)

*Skaliskami pustými teď vede
příkrá cesta v úval ouzký, černý.
Zde žil poustevník dřív Bohu věrný
toho znaky mnohá skála chová,
neboť sem tam zbožná jeho ruka
vryla z knižky boží svatá slova...*

Ukázka z díla Protichůdci, 1844

Na blízkém statku Nový Dvůr, nacházejícím se na západ od silnice z Kokořína do Jestřebic, se 18. srpna 1818 narodil v jazykově smíšeném manželství zdejšího šafáře český básník a literární historik, publicista Tylova okruhu, Václav Bolemír Nebeský.

Vrcholem Nebeského lyriky a příležitostných vlasteneckých básní čtyřicátých let 19. století se stala básnická povídka Protichůdci (1844). Pomocí názorového střetu dvou hlavních postav oslavuje nový ideál českého vlastence. Romantické dílo bylo inspirováno Kokořínkem a jeho pověstmi. V Protichůdcích se mj. objevuje příběh divokého jezdce na koni, který údajně po nocích projížděl okolím Kokořínského hradu a hravě zdolával všechny přírodní překážky.

Básnickova osobnost přispěla k rozhodnutí mladé Boženy Němcové věnovat se literatuře. Vzájemné okouzlení obou přerostlo v letech 1842 až 1843 v krátkodobý milostný vztah.

Od čtyřicátých let 19. století se Nebeský věnoval publicistice, ideově spřízněné s evropskými liberálními proudy. Do Tylova časopisu Květy např. napsal o soudobé české literatuře, že „...by žádný směr její potlačovati se neměl; neboť jen všestranností a napnutím každé síly bude nám lze dojíti k jasným ideálům snahy naší. Hlasy tedy některých, zvláště německých pánů, volajících, aby se v českém jazyku jenom pro děti a takzvaný lid psalo, jsou ... směšné, jako by Čech ... neměl duši otevřenou a prahnoucí po krásě a pravdě jako jiný takzvaný velký národ.“ Jednou z nových literárních forem byl fejeton, který Nebeský uvedl do české slovesné tradice.

V roce 1848 se Nebeský po boku Karla Havlíčka Borovského aktivně účastnil revolučních bouří. Po jejich porážce působil od roku 1851 v Českém muzeu, dnešním Národním muzeu v Praze, jako jeho sekretář a o rok později jako tajemník nakladatelství Matice česká. Redaktorem Časopisu Českého muzea byl v letech 1850 až 1861. Svými vědeckými studii významně obohatil českou nauku o středověku, srovnávací literární vědu, folkloristiku a další disciplíny. Nejen Nebeského básně, články a studie, ale i jeho překlady slavných antických autorů a španělské i novofecké lidové poezie měly značný vliv na Jana Nerudu a jeho generaci. Václav Bolemír Nebeský zemřel po mnohaleté nemoci v předvečer svých čtyřiašedesátých narozenin 17. srpna 1882 v Praze. Pochován je na vyšehradském hřbitově.

Zdrojovité: Matice česká, sdělicí Společnosti Národního muzea ve spolupráci se spřízněnou CIBEO Kokořínsko a Obecním úřadem v Kokoříně – září 2006
Typografie, tisk: EAST reklamní studio s. r. o., Praha 10
Kontakt: Matice česká, Václavské nám. 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice.cekamr.cz

JOSEF DOBROVSKÝ, NOSTICOVÉ A MĚŠICE

Portrét autora Josefa Dobrovského, namalovaný Alabem Mischkem asi v letech 1827-1828. Obraz byl darován Národním muzeu v roce 1924 Evou Antonínou.

„Mezi velkými žil, ale nenačil se ani velkým lichotil. Chvilil i kdral bez ohledu na postavení a na tituly. Vždy tál přímost a neohroženost v boji za pravdu. A přece bývali členové starých aristokratických rodů (hrabata Nosticové, hrabě František Sternberk, hrabě Eugen Černín aj.), vysocí hodnostáři církevní (biskup Hay, biskup Josef Hurdálek aj.) jeho oddanými přáteli.
Jaký člověk! Jaká doba!“

Jan Jakubec,

Literatura česká devatenáctého století, 1905

Jan Nostic, pražský proboštník, kníže Vilém a Nostic do vrcholku slavy v roce 1673.

Měšický zámek a jeho dřívější majitel – starý hraběcí rod Nosticů – zaujímají důležité místo v životě Josefa Dobrovského (1753 až 1829), zakladatele slavistiky a vědecké bohemistiky a nejvýznamnějšího představitel prvního období českého národního obrození. Rod Nosticů pochází z oblasti Horní Lužice, dnes části spolkové země Sasko. Do Čech přišel začátkem 17. století a mnozí jeho členové získali brzy ke svému novému domovu vlastenecký vztah, nikoli ve smyslu národním, ale jako vědomí příslušnosti k zemi, v níž se usadili. Již v roce 1689 koupil Jan Antonín Nostic ve Švédsku listiny, které Švédové za třicetileté války ukořistili v Praze, a vrátil je českému stavovskému archivu. František Antonín Nostic, nejvyšší purkrabí (1725-1794, narodil se i zemřel v Měšicích), dal v Praze postavit v letech 1781-1783 první kamenné divadlo (dnes Stavovské). V letech 1767-1775 vybudoval v Měšicích zámek, který měl být reprezentativním sídlem celého panství. Na zámku byl poprvé v Čechách instalován funkční hromosvod. Další Nostic, Josef Ditmar, zastával funkci prezidenta Společnosti Vlastenského muzea v Čechách a v bývalém Nosticím paláci na Pítkovské bylo též druhé sídlo dnešního Národního muzea. Ervín Felix Nostic předsedal Společnosti vlasteneckých přátel umění a Moderní galerii Království českého.

Triadvacetiletý Josef Dobrovský nastoupil roku 1775 na doporučení svých univerzitních učitelů do rodiny nejvyššího purkrabího Františka Antonína Nostice jako učitel filozofie a matematiky jeho čtyř synů a v této funkci stál u Nosticů jedenáct let. Ve výstavním Nosticím paláci na Malé Straně v Praze se sousedovala osvícenská svobodomyšlná společnost předních osobností soudobé vědy a umění, která si brzy oblibila mladého Dobrovského pro jeho penitávní intelekt, rozsáhlé znalosti a uhlazené chování.

Jako hofmistr zde působil český dějepisec František Martin Pečl a dalším vychovatelem byl vynikající topograf Jaroslav Schaller. Ti ho přivedli ke studiu českého jazyka a literatury. Bohatý materiál pro svou vědeckou práci našel v rodové knihovně Nosticů, která patřila k největším ilustrovaným knihovnám vědeckého zaměření v Praze. Měla v té době přes 8500 svazků převážně odborné literatury, řadu rukopisů a starých tisků (dnes je v odborné správě Knihovny Národního muzea). Dobrovský často navštěvoval s rodinou Nosticů jejich rodové sídla. V letech 1776-1785 trávil letní měsíce na zámku v Měšicích. Miloval přírodu a dlouhé vycházky do okolí a svých pobytů na venkově využíval k botanickým studiím. V roce 1802 dokonce vydal publikaci *Entwurf eines Pflanzensystems nach Zahlm und Verhältnissen* (Návrh soustavné soustavy podle čísel a poměrů). Přitom se však intenzivně věnoval filologické a historické práci a vědecké korespondenci. V letech, kdy pobýval v Měšicích, vydal svou první samostatnou vědeckou práci v latině *Pražský zlozrak Evangelia svatého Marka*, který byl považován za originální památku. Dále vydával časopis *Böhmische und mährische Literatur* a *Literarisches Magazin von Böhmern und Mähren*, v němž referoval o současné literatuře v českých zemích a stavu domácí vědy a kultury. V roce 1784 spoluzakládal Královskou českou společnost nauk. O své tehdejší práci, v níž položil základy vědeckého pojetí vývoje českého jazyka a literatury, napsal roku 1779: „Každý chce mít tu čest, že vystavil velkou osobu literárních znalostí, ale nikomu se nechce podniknout tu operativnou práci, aby opatřil pro stavbu kamery, písek a vápno.“

Nešťastná událost v roce 1782 ještě více přilpoutala Dobrovského k rodině Nosticů. Při lovu v okolí jejich sídla v jiných ovčích zachránil svým tělem mladého hraběte Bedřicha před postřelením. Sám byl při tom těžce raněn a až do smrti nosil v těle kulku. Tento statečný čin zavázal hraběcí rodinu k trvalé vděčnosti a prohloubil přátelství, které k Dobrovskému chovala. V letech 1787-1790 působil Dobrovský v Olomouci jako rektor generálního semináře. Po jeho zrušení se vrátil do Prahy k Nosticům, srdečně pozván dopisem hraběte Bedřicha, že „tak přátelsky a s ním bude přijat, jak jen si to přání může“. Žil pak jako soukromý učenec a Nosticové o něj pečovali zvláště v době jeho duševní choroby, která u něj propukla v roce 1795. V závěru svého života se dostal do sporu s mladou generací obecně, když odmítl právo Rakousku zelenohorského. Zemřel v roce 1829 a je pohřben v Bímě.

Dobrovský fotograficky dokládá bohaté vybavení měšického zámku
hraběcí Nosticů.

Rok před svou smrtí zhodnotil Dobrovský svůj život v dopise příteli Bartoloměji Kopitarovi: „Jsem si vědom toho, že jsem uživil svého roztanu podle zralé rozvahy a dostatečných znalostí, svobodně a bez předpojatého mínění, tím méně, aby se mi dostalo poctyvaly jiných lidí. Ze jsem žil, jak se sluší čestnému muži.“

PhDr. Eva Ryšavá

Nosticův rodný sídlo knihovna v hraběcí Nosticím paláci na Malé Straně v Praze (obraz sídla Miroslava Kubera CR). Vlastní fond knihovny s cca 14 000 svazky je dnes digitálně a přístupně měšickou síňkou knihovny v 2000 svazky.

Titulní list Dobrovského literárního časopisu ze srpna 1780. Tento exemplář pochází z rodové knihovny Františka Felského (Nosticův vnoučec).

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s Obecním úřadem v Měšicích – říjen 2010

Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10

Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nmz.cz

František Adolf Šubert (1849–1915)

„Naš Zlatým potokem vyrostla nám čtvrt města. Nová doba vůbec jeví se v Dobrušce značným ruchem, jenž znamená nastupuje na místo její dřívější povahy dosti idylické. Nechť roste i vesměs stále více, milá svým a tím, kteří ji poznávají!“
E. A. Šubert, U nás v Dobrušce, Praha 1916, s. 103

F. A. Šubert při státnici se bratry Vávrovi na činnosti Národního divadla v Pražské divadle v pražské Šance (úroveň archív 1907)

Dramatik, prozaik, divadelní organizátor a žurnalista František Adolf Šubert byl s východními Čechami spjat trvalým poutem. Rodák z Dobrušky pocházel z národně uvědomělého vlasteneckého rodu. Byl nejstarším synem sedláře, který brzy onemocněl; syn musel tedy studovat s pomocí kondic a církve a po otcově smrti se postarat o početně mladší sourozence. Po maturitě na gymnáziu v Hradci Králové studoval řečtinu a latinu na pražské univerzitě, ale byl nucen studii zanechat a vydělávat si práci v novinách. Stal se politickým stoupencem Františka Ladislava Riegra, jenž mu materiálně pomáhal, proto – i když s jeho staročeskou konzervativní politickou linií ne vždy souhlasil – zachoval jeho straně věrnost do konce života.

Šubertova činnost odráží vzestupné tendence i problémy českého společenského vývoje druhé poloviny 19. století: Šubert patřil k zakladatelům Spolku českých žurnalistů, Ústřední matice školské, Národní jednoty pošumavské, Nakladatelského družstva Máje, byl také členem Umělecké besedy, Svatoboru, Matice divadelní, inicioval i zakoupení rodného domku Jana Husa v Husinci.

Kulturní zájmy a literární talent projevovat Šubert již jako gymnazista a jeho dramatické i prozaické začátky poznamenala pozdně romantická manýra, přivedly ho však k tomu, aby se

orientoval na kulturní program staročeské strany. Z funkce tajemníka Českého klubu byl povolán do předsednictva Šboru pro zřízení českého Národního divadla. Protože byl jedním z těch, kdo se nejhornlivěji podílel na stavbě divadelní budovy, bylo logické, že po jejím požáru ho dr. Rieger v předsednictvu posadil do jeho čela. Šubert byl ředitelem Národního divadla v letech 1883 až 1900. Jako diplomat a manažer české kultury byl uznáván i v Evropě. Podarilo se mu překonat komerční ráz repertoáru a otevřít jej modernímu realismu, zavedl představení pro dělníky, uspořádal zájezd do Vídně, kde uspěl s provedením Smetanovy *Prodané nevěsty*, založil vydávání historicky dokumentárních divadelních ročenek. Jako jeden z hlavních pořadatelů Národopisné výstavy

Ředitel F. A. Šubert před Národním divadlem 27. dubna 1891. Zlevna: herec Vladimír Slavínský a Adolf Krieger, F. A. Šubert, herec František Mlýnský a Eduard Vojan (úroveň archív 1907)

československé roku 1895 do ní zapojil i divadelní provoz. Z divadla musel odejít poté, co jeho správu převzali mladočeši. Jako ředitel České grafické unie a člen pražského zastupitelstva počem promýšlel vznik pražské městské scény. V roce 1907 zahájil jako první ředitel činnost Vinohradského divadla, odkud pro kritiku vysokých nákladů na reprezentační divadelní zájezd do Vídně v roce 1908 hrzy nedobrovolně odešel.

Šubert jako dramatik šel k aktuálně vyhocenému a sociálně podbarvenému realismu. Z jeho her jsou nejznámější: *Jan Vávrova* (1886), *Praktikus* (1889), *Drama čtyř chudých stěn* (1893, premiéra 1903) a *Zněl* (1904). Syntetickou dramatickou práci mu nebylo dopřáno napsat. Z próz jsou nejčtenější svazky vzpomínek (*U nás v Dobrušce*, 1916). Šubert byl i editorem a znalcem díla V. K. Klípcery a průkopníkem etnografického výzkumu. Před smrtí jako spolekredaktor revue *Osvěta* a iniciátor mnoha sociálních, humanitárních a lidu prospěšných akcí podpořil protirakouský odboj části české veřejnosti. Pochován je na Olšanských hřbitovech v Praze. K tomuto velkému zapomenému muži se Dobruška s hrdostí hlásí i dnes.

Doc. PhDr. Martin Kučera, CSc.

Pohled na Dobrušku v roce 1905 (úroveň archív 1907)

mu realismu. Z jeho her jsou nejznámější: *Jan Vávrova* (1886), *Praktikus* (1889), *Drama čtyř chudých stěn* (1893, premiéra 1903) a *Zněl* (1904). Syntetickou dramatickou práci mu nebylo dopřáno napsat. Z próz jsou nejčtenější svazky vzpomínek (*U nás v Dobrušce*, 1916). Šubert byl i editorem a znalcem díla V. K. Klípcery a průkopníkem etnografického výzkumu. Před smrtí jako spolekredaktor revue *Osvěta* a iniciátor mnoha sociálních, humanitárních a lidu prospěšných akcí podpořil protirakouský odboj části české veřejnosti. Pochován je na Olšanských hřbitovech v Praze. K tomuto velkému zapomenému muži se Dobruška s hrdostí hlásí i dnes.

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnost Národního muzea, ve spolupráci s Famázníkem národního písemnictví a Městským úřadem v Dobrušce – prosinec 2010
Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10
Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@mm.cz

Jarmila GLAZAROVÁ

* 7. září 1901
† 20. února 1977

„Právě jen básníci dostali ten nádherný, zavazující dar nalézt pravá slova, dát formu a vybrat formu, co tisíce a tisíce lidí jen němě cítí jako tuar plný shadunků anebo plný vířné a hučivé, který naplní jejich nitro a který volá po vyřčení, po slově, po vyřčení. Přicházel básník a promlouval. Vyřkne, vyřklo anebo v důvěrné rozprávce docela stbůlka a docela potichu řekne ta pravá slova ...“

Ovod ke sborníku *Děti nad námi* plá ruža vlnka čistá. Praha, Naše vojsko 1952

Kvůznamným osobnostem pocházejícím z Turnovska patří spisovatelka Jarmila Glazarová. Do dějin české literatury se zapsala především svou psychologicky laděnou prózou, v níž vyjadřuje víru v očištnou sílu kladných citů člověka. Její tvorba inspirovaná přírodní scénérií Beskyd a drsným životem beskydských obyvatel zároveň patří k vrcholným dílům evropské regionální literatury.

Jarmila Glazarová se narodila 7. září 1901 na Malé Skále, kde otec pracoval jako správce velkostatku. Krásná léta dětství zde prožítá skončila roku 1910 otcovým onemocněním a jeho předčasným pensionováním. Rodina se odstěhovala do Prahy, kde roku 1916 umírá Jarmilina matka. Nemocný otec se s dětmi (patnáctiletou Jarmilou a její mladší sestrou Irenou) přestěhoval do Hořic,

Jarmila Glazarová v roce 1916. Fotbal vyrobil Josef Fizek pro nakladatelství Družstevní práce. Nakladatelství do svého jako Jarmila a Irena Glazarovi v Hořicích (zdroj: Jarmila Glazarová)

Praha, Malá Strana Jarmila Glazarová na jejího narozeninách 20. září na Dřevěné Vlachovce (zdroj: Jarmila Glazarová)

kde však rok na to rovněž umřel. Osířelé sestry se uchýlily do internátní hospodářské školy v Klímkovicích ve Slezsku, která do konce války sloužila jako lazaret. Po skončení války a obnovení výuky Jarmila tuto školu vystudovala. Roku 1922 se provdala za lékaře Josefa Podivinského, s nímž žila v Klímkovicích až do jeho smrti roku 1934. V těžké životní situaci po manželově smrti našla útočiště u sestry Ireny v Praze, kde nejprve pracovala jako telefonistka a pískařka.

Velmi záhy se umělecky prosadila. Po úspěchu prvotiny *Roky v krahu* (1936), v níž se vyrovnává se smrtí milovaného muže a popisuje šťastné manželské soužití v poklidném slezském městečku, se rozhodla pro dráhu spisovatelky z povolání. V další úspěšné próze *Vlčí jáma* (1938) již opustila rovinu autobiografickou a zaměřila se na vykreslení sociálních a psychologických aspektů ženského osudu v ústřední postavě mladé ženy, jejíž ryzí citovost a zranitelnost stojí v protikladu vůči bezcitnosti a mravní bídě, již je vystavena. Osobitost dodává beletristické tvorbě Glazarové především autorčím zájem etnografický, inspirovaný dvanácti lety života ve slezských Klímkovicích a následnými studijními pobyty mezi valašským obyvatelstvem v Beskydech. Z poznávání zvyklostí a života beskydských lidí vytěžila svůj vrcholný román *Advent* (1939), v němž líčí dramatický zápas svobodné matky o důstojnou existenci svého syna i sebe samé. Národopisná inspirace je zřejmá také v knize lyrických reportáží z Beskydského *Chudí přádelna* (1940). V poválečné tvorbě Glazarová upustila od psaní beletrie a věnovala se především publicistice, v níž komentovala aktuální kulturní dění doma i ve světě (časopisecké stati o literatuře a umění vyšly roku 1973 pod názvem *Mítopsis snáček*). Podle jejích stěžejních děl vznikly stejnojmenné filmy *Advent* a *Vlčí jáma* a televizní film *Roky v krahu* (Jaro).

Ztotožnila se s komunistickou ideologií a zejména po válce se začala intenzivně angažovat politicky. Dobové vize o spravedlivé společnosti promítla mj. do nekriticky oslavných cestopisných reportáží o Číně, SSSR a NDRL. Počátkem 50. let podporovala stalinskou politiku represí (žádala trest smrti pro Miladu Horákovou). Krátce pracovala v diplomatických službách na československém velvyslanectví v Moskvě, v letech 1954 až 1956 se stala poslankyní Národního shromáždění. V roce 1959 získala titul národní umělkyně. Své politické postoje částečně korigovala v roce 1968, kdy na schůzi vedení Čs. svazu spisovatelů vystoupila s veřejnou omluvou za vlastní angažovanost v době politických procesů.

Přestože idylické období autorčina dětství v rodném kraji trvalo poměrně krátce (necelých devět let), citově se k němu upínala po celý život. Do Malé Skály, kde hledala rovnováhu ve svém tvůrčím i osobním životě, se stále vracela a často zde i dlouhodobě pobývala. Jarmila Glazarová zemřela v Praze 20. února 1977. Po smutečním aktu v Národním divadle byla podle vlastního přání pohřbena na lesním hřbitově ve svém rodišti.

PhDr. Naděžda Macurová, CSc.

Časopisecké reportáže o smrti Jarmila Glazarová *Advent* (zdroj: Jarmila Glazarová) pro nakladatelství Mladost (zdroj: Jarmila Glazarová) (zdroj: Jarmila Glazarová)

Zpracováno: Národní muzeum – Muzeum české, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s Památkovým úřadem národního památkového a Obecním úřadem v Malé Skále – říjen 2010
Typografie, náč. EAST reklamní studio s. r. o., Praha 10
Kontakt: Muzeum české, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, muzeum.cz/kontakt

Jan Karafiát

* 4. ledna 1846 Jimramov
† 31. ledna 1929 Praha

Věděl jsem, že to bude pro mne nebezpečné, otevřít po čtyřiceti letech Karafiátovu knížku. Ale udělal jsem to a neřadil. Usmí jsem si oči v nejvzácnější vodě a byla sláva jako tenkrát, když jsem ještě neuměl číst a doma nám četli Broučky nahlas. Nač zapísat. Několikrát mně vstoupily při četbě do očí slzy. („A byla zima. Ach, to byla zlá zima! Potoky zamrzly až na dno, ptáci padali z povětří – mrazo, až se físklo. Ach, ti broučci pod jalovcem, jestli oni to vydrželi? – Nechtě. Vlak jestli zmrznou, oni poslušně zmrznou. – A bylo jaro. Všecko, všecko kvetlo, ale pruvšecko, a tam pod jalovcem kvetlo dvacet chudobíček, deset bělouškových jako mlátko a tři s krůčkem jako krav červeným. Vlak tam kvetou podnes.“) Jan Karafiát nechtěl, kvetou podnes, i po čtyřiceti letech tam kvetou, a to je iluzní doba pro jedno okouzlené čtenářské stádo. [...] Ale přestanu čítovat, tak mi ta knížka do dnes chutná, že bych ani nedolal pokášení a čítával bych jí celou, od „slanko bylo u samého západu a svatojareční broučci vstávali“ až po kouzelné zaklínadlo „a spali a spali a spali“.

Jan Skácel: Kniha, která si odpočala; předmluva k vydání Broučků, Brno 1967

Pohádkový příběh reformovaného faráře Jana Karafiáta Broučci (poprvé vydán 1876) stojí u samých počátků novodobé české umělecké tvorby pro děti. Podle vlastních autosových vzpomínek příboudy rodiny svatojanských mušek (Lampyrus nocticula) vznikaly pouze jako „milá změna a osvícení“ při jeho studiu a práci. Už od konce 19. století však neobyčejná popularita knížky u široké veřejnosti zcela zastíhala veškeré další Karafiátovo působení, na němž mus, jak připomněl ve svých pětidílných Pamětech spisovatele Broučků (1919–28), záleželo podstatně více.

Jan Karafiát vyrůstal v Jimramově v početné, nepřítli zámožné evangelické rodině s písmáckou tradicí: středoškolská studia začal na německém piaristickém gymnáziu v Litomyšli, díky zahraničním stipendijím je mohl dokončit na evangelickém gymnáziu v Güterslohe ve Vestfálsku, a posléze i studovat teologii na univerzitách v Bonnu, Berlíně a ve Vídni. Do Čech se vrátil roku 1869. Kromě krátkého zaměstnání soukromého vychovatele v Kolíně nad Rýnem působil Jan Karafiát v českých a moravských evangelických sborech, v Telecin u Poličky, v Krabčicích u Roudnice nad Labem i v Roudnici. Jeho pojetí církevního života a pastorační činnosti výrazně ovlivnil další studijní pobyt ve Skotsku (1871–72), kde se mezi členy Skotské svobodné církve seznámil se svou celoživotní materskou přítelkyní a podporovatelkou šlechtičnou Johannou Dennistoun Buchanan of Auchentorlie – „Miss Buchanan“, jak jí po celý život nazýval. Když v roce 1872 přijal místo duchovního správce evangelického učitelského semináře v Čáslavi, začal právě zde na její naléhání po večerech psát podle náčrtu posíleného kdysi v Krabčicích Broučků, knížku „pro malé i velké děti“. Dokončil je ve svém dalším působení, v Hrubé Lhotě na Valašsku, kde mu psaní pohádky mimojiné vyzadovalo náročnou přepisu jeho střežního díla, Kritického vydání Bible krůčků z roku 1613 (1887).

První vydání Broučků (1876)

Broučci vyšli bez uvedení autora s finanční podporou Miss Buchanan roku 1876 a nezbudili téměř žádný ohlas. Teprve roku 1893 na popud Jana Herbena upozornil kritik časopisu Cas Gustav Jarol-Gamma na pozoruhodnou knížku, kterou nikdo

Podobná stránka rukopisu Broučků
(ilustrování autor 1876)

neznal: „A přec je to knížka znamenitá, možno říci snad nejkrásnější květ naší české literatury dětské. Básníka jejího s rozvahou lze nazvat 'českým Andersenem', nota bene! Hlas obou spisovatelů, patřících tehdy k okruhu tzv. realistů kolem T. G. Masaryka, který hodlal mravně pozdvihnout národní společnost též výchovou k uměleckým hodnotám, nezůstal osyřen. Když se roku 1895 Karafiát přestěhoval po dvacetiletém působení v rozsáhlé valašské farnosti na tehdejší pražské Královské Vinohrady, byli už Broučci dobovým bestsellerem, oblíbenou četbou dětí bez rozdílu konfesion, a jejich výtvarného ztvárnění se postupně ujímali přední čeští výtvarníci. Broučci pevně zakotvili v české kultuře. Ač v letech 1950–1967 nesměl být jejich příběh kvůli výchově dětí k ateismu vůbec vydáván, do roku 2011 měl již celých sto vydání, byl přeložen do cizích jazyků, jeho divadelní drammatizace (včetně oper a baletů) se počítají na desítky a vznikly podle něj animované filmy.

Autor Broučků po výsluní popularity nijak netoužil, přál si zůstat v anonymitě. Teprve když na počátku 20. století začaly zaznívat hlasy, zda tak jednoduchá, psychice malých dětí přístupná a přitom výsostně umělecká práce není převzata z některé vyspělejší literatury, přihlásil se roku 1903 k Broučkům v Reformovaných listech, časopise, který sám psal i vydával: „[...] prohlásuji, že jsou Broučci naprosto originální, tedy, 'docela naprosto naši', a že spisovatel

ani v anglické ani v jiné literatuře nic takového neb podobného nečetl. Neboť i Andersena, o němž někde byla řeč, on nikdy ani nevěděl. Byl on k tomu spisku inspirován na mezi, když se za parného dopoledne ubíral z Peček do Bořína. Odpočívaje nedaleko Hofátve, pozoroval on ten veselý rej a shon všelijakých broučků a mosí odruš s sebou zárodek toho spisku po několik roků. [...] Proč jsem se na tom spisku nejmenoval? Tak se mi to líbí. Mně samotnému ten spisek znamenitě posloužil. Více nechtí. Kdyby si jej pak chtěl český národ prohlásit za svůj majetek, rád mu své právo postoupím. A nyní se avci musím plným jménem podepsat. Jan Karafiát, spisovatel Broučků.“

PhDr. Věra Brožová

První ilustrované vydání Broučků
(Věra Brožová pro Mladou
Kameru, 1902)

Ilustrace Karelůa Šaldy
(publikováni Eduard Benš, 1912)

Ilustrace Josefů Hrněp
(publikováni Alois Hrněp, 1919)

Ilustrace Marie Fuchsové-Kučkové
(publikováni Eduard Fuch, 1942)

Zřizovatel: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s Obecním úřadem v Hofátvi – r. l. 2011
Typografie, tisk: FAST reklamní studio s. r. o., Praha 10
Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_cek@nmz.cz

Vítězslav Hálek

(5. 4. 1835, Dolínka – 8. 10. 1874, Praha)

Díky takovým a podobně laděným větám, které jsme tu zvolili jako motto, se stal Vítězslav Hálek mimořádně úspěšným a oblíbeným básníkem. Stal se pro své současníky vlastně etfeleněním ideálu národního pěvce. F. X. Šalda psal, že „od svých prvních knih je miláčkem národa, ani jeho Alfrid ani jeho Večerní písně nenarazily na odpor, tím méně na nepřátelství. Vladařil bez soupeře na tehdejším Parnase. — Generace potřebovala lyrického tenora, doba po něm volala, a Hálek jí vyslyšel a posloužil“.

Je přiznání, že to byla kritická generace devadesátých let, jmenovitě Josef Svatopluk Machar, který svou studii proutě nazvanou *Vítězslav Hálek*, publikovanou v revue *Nale* doba v říjnu 1894 (bly ji redigoval T. G. Masaryk), vyprovokoval „spor o Hála“, tedy diskusi s cílem revidovat pojetí národních hodnot a vysužit při tom srovnání básnické tvorby Hálkovy a Nerudovy. Toto velmi závažné vystoupení se stalo součástí mnohem širších generačních literárních sporů.

Vítězslav (vl. jménem Vincenc) Hálek, rodák z Dolínky, prošel dětstvím v několika obcích na Mělnicku (Zátveč, Bytkovice či Buková), kde si jeho rodiče najímali hostince. Během studia byl ovlivněn vlasteneckým prostředím v Praze a začal publikovat. Vedl i studentský časopis, který byl policií zabaven, a zákar pak měl dalekosáhlé následky. Hála tehdy velmi zásáhle rozhodnutí, že na Akademickém gymnáziu, které navštěvoval a kde se ve studentském hnutí tak výrazně angažoval, byla v roce 1853 zakázána výuka v českém jazyce. Sám vzpomínal na tu chvíli, kdy jemu i jeho spolužákům bylo toto rozhodnutí oznámeno: „*Sty nám vyhrky z očí, my jsme ptakali jako děti, jiniž uměla nejdražší matka.*“ Vítězslav Hálek nevstoupil po absolvování gymnázia do teologického semináře, jak si jeho rodiče přáli, ale začal studovat filozofickou fakultu, kterou však nedokončil. Během studia si vydělával jako mnozí jeho současníci tím, že dělal domácího učitele v měšťanských rodinách. Dcera zámožného advokáta, v jehož rodině takto působil, Dorotku Horáčkovou, která byla i jeho múzou, si vzal za ženu až po desetileté známosti v roce 1867, kdy dosáhl uspokojivého postavení. Manželům se narodil syn Ivan (1872–1945), který se stal lékařem a významně se zasloužil o rozvoj slovenského zdravotnictví.

Vítězslav Hálek patřil spolu s Janem Nerudou a dalšími přáteli k tzv. generaci májovců. Podílel se, ovlivněn tvorbou Karla Hynka Máchy, na přípravě almanachu *Máj* (1858) a jeho

Buňky dle Vítězslava Hála v Dolínka, fotografie ze začátku 20. století (ilustrace archív FNÚ)

další tři ročníky sám redigoval. „Družina májová“ vzbudila svým dílem velkou zájem v české veřejnosti. Byla ovšem kritizována, nejčastěji bývá mezi těmito kritiky uváděn Jakub B. Mařýl.

Hálek patřil k prvním členům redakce nově založeného (1861) a vlivného deníku – *Národních listů*, kam psal fejetony. Své jméno spojil i s časopisy *Lumír*, *Obrazy života*. Proslulými se za jeho redigování (rovněž tady načas spolupracoval s Janem Nerudou) staly květy. Přispíval také do mnoha dalších periodik. Vítězslav Hálek byl mnohostranně činný též jako organizátor různých spolků (mj.

Akademického čtenářského spolku či Umělecké besedy). Na Hála. v této souvislosti jeho současníci vzpomínali jako na milého, srdečného a přátelského člověka.

Hálkova umělecká tvorba neobsahovala jen lyrické básně. Ve svých dalších básnických dílech vystupoval i dobově politicko-národní ideály (*Goar, Černý papír, Dědkovi Bílí bory*). Hodně cestoval (Itálie, Polsko, severní Itálie, Balkán, řecké ostrovy i Malá Asie) a dokázal své zážitky zručit v cestopisných fejetonech. Svým dílem obohatil také soudobou dramatickou tvorbu (*Září z Falkenštejna, Král Vukalín*). Umělecky úspěšnější byly ale Hálkovy sociální epické balady *Pohádky z naší vesnice* (1874). Jejich vydání se ovšem už nedožil. Jan Neruda je přivítal smutným konstatováním v *Národních listech* dne 18. listopadu téhož roku: „*Ještě je pravě dopsal, tu novou knožku svou, ještě ji sám donesl do tiskárny, ještě sám se díval na milhavě háky prvních vydávaných řetě – obezřetně to nejvladší dílo své osobně ale více nepodává.*“ Hálek přibližoval svou tvorbou i městské prostředí, např. v povídkách *Polák ramaš* či „*Študent*“ Kvoch. Ovlivňoval jako významná osobnost své generace také soudobou kritiku, jak literární (např. *Báseň české v poměru k básněm rubeč*, 1859), tak divadelní (např. *Dívaňo a my*, 1861). Vyjadřoval se k postavení umělce ve společnosti (např. v románu *Komediant*), ale lhotejným jej menechávala ani úroveň ekonomického hodnocení spisovatelovy práce: „*Asižeť u nás byli nakladatelé zvyklí dostávati a vydávati sply bez honoráře; když teby namístě něčeho počali platiti něcu, měli pocit, že dávají almužnu, protože ten honorár něčto jiným nežly než almužnou, a tento pocit almužby více méně dšlil se až na naše děti.*“

Smrt zastihla Vítězslava Hála jako blesk z čistého nebe. Zemřel na zápal plic ve svých 39 letech a byl pohřben v Praze na Vyšehradě.

Doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.

„A kdyby vše poštěně
v tom světě bylo vzato
a jenom láska zůstala –
ten život stál by za to...“

A kdyby pravda bylo vše
a láska jenom světlá –
já bych se k spánku položil
a nechtěl probuzení.“

(Večerní písně, 1859)

Vítězslav Hálek, fotografie z ruka 1861 od T. Chramostného (ilustrace archív FNÚ)

Vítězslav Hálek s manželkou Dorotkou, ruka 1867 od J. Boudny (ilustrace archív FNÚ)

Dorotka Hálková se svým synem, fotografie z ruka 1873 od J. Boudny (ilustrace archív FNÚ)

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s městem Odolena Voda – říjen 2011
Typografie, tisk: EAST reklamní studio s. r. o., Praha 10
Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_cek@nmz.cz